

Obsah:

1. Úvod.....	3
2. Problém sexuální výchovy.....	5
2.1. Definice sexuální výchovy.....	7
2.2. Sexuální výchova ve světě.....	8
2.3. Sexuální výchova u nás – její realizace.....	9
2.4. Cíle sexuální výchovy.....	10
2.5. Podmínky pro sexuální výchovu na institutu.....	12
2.5.1 Obsah sexuální výchovy.....	14
2.6. Některé návrhy soustavné sexuální výchovy na II. stupni ZŠ	15
2.7. Současná podobna sexuální výchovy na II. stupni ZŠ.....	19
2.8. Význam sexuální výchovy.....	20
3. Pubescent a sexuální výchova ve škole.....	22
3.1. Učitel a sexuální výchova.....	22
3.2. Pubescent a vrstevníci.....	23
3.3. Zdroje informací ze sexuální výchovy.....	24
3.4. Metody výuky sexuální výchovy.....	25
3.5. Názory a hodnoty mládeže.....	26
4. Sexuální výchova pro děti v období dospívání	27
4.1. Vliv rodiny v sexuální výchově.....	27
4.2. Osobní vztahy dospívajících.....	28
4.2.1. První pohlavní styk.....	29
4.2.2. Pubescenti a manželství.....	31
4.2.3. Pubescenti a gravidita.....	31
4.3. Experiment miminko.....	32
4.4. Antikoncepce.....	34
4.5. AIDS.....	36
4.6. Teoretická znalost minima ze sexuální výchovy.....	38
4.6.1. Mužské a ženské pohlavní orgány.....	38
4.6.2. Proces oplození.....	38
5. Metodologie průzkumu.....	39
5.1. Respondenti – pubescenti.....	41
6. Průzkum I.....	43
6.1. Současné názory na potřebnost sexuální výchovy ve školách.....	43
6.2. Realizace sexuální výchovy.....	45

6.3. „Ideální“ hodina sexuální výchovy (metody výuky).....	46
6.3.1. Metody výuky.....	47
6.3.2. Oblíbené metody sexuální výchovy.....	48
6.4. Důvěra v pedagogy.....	49
6.4.1. „Ideální učitel“ sexuální výchovy.....	50
6.5. Zdroje poznatků ze sexuální výchovy.....	53
6.5.1. První zdroj informací ze sexuální výchovy.....	54
6.5.2. Nejdůležitější zdroj informací ze sexuální výchovy.....	56
6.5.3. „Rádci“ při řešení problémů ze sexuální výchovy.....	57
6.6. Chybějící informace v sexuální výchově.....	58
6.7. Názory a hodnoty dospívajících.....	59
7. Průzkum II.	63
7.1. Dítě a výchova (nejen sexuální) v rodině.....	63
7.1.1. Pubescentovo chápání rodiny.....	64
7.2. Mládež a vztahy.....	66
7.2.1. První pohlavní styk.....	66
7.2.1.1 V kolika letech plánuješ Ty svůj první pohlavní styk?.....	69
7.2.2. Množství vztahů pubescentů.....	70
7.2.3. Manželství nebo volné soužití.....	71
7.2.3.1. V kolika letech plánuješ uzavření sňatku?.....	73
7.2.3.2. Jaký věk považuješ za vhodný pro narození dítěte?.....	73
7.2.3.3. Očekávaný celkový počet potomků.....	74
7.3. Antikoncepce.....	75
7.4. AIDS a mladí lidé.....	76
7.4.1. Co si představuješ pod pojmem AIDS?.....	77
7.4.2. Může se týkat AIDS i Tebe?.....	77
7.4.3. Jakým způsobem se přenáší HIV/AIDS?.....	78
7.4.4. Jakým způsobem se můžeme chránit před AIDS?.....	79
7.5. Názory mládeže na:	81
7.5.1. Interrupce.....	83
7.6. Teoretická znalost minima ze sexuální výchovy.....	85
7.6.1. Ženské a mužské pohlavní orgány.....	85
7.6.2. Proces oplození.....	86
8. Závěr – shrnutí výsledků.....	87
9. Použitá literatura.....	91
10. Přílohy.....	93
10.1. Seznam příloh	94
10.2. Příloha 1 – dotazník I.	95
10.3. Příloha 2 – dotazník II.	99

1. Úvod

Problémy sexuální výchovy v obecném i v konkrétním měřítku jsou stále námětem vášnivých diskuzí odborníků i laiků. Obzvláště pak týkají-li se dětí či dospívajících. A přestože je sexuální výchova stále výsadou rodičů, je zároveň zahrnuta ve školních osnovách. Samozřejmě záleží mimo jiné na vůli vyučujících a školských zařízení, jak tuto problematiku pojmu, jak ji budou mládeži prezentovat.

Sexuální výchova bývá často posuzována z hlediska politického, náboženského, nebo také obecně etického. Vzdělávat děti a mládež v oblasti sexuální výchovy se snažili pedagogové snad již od dob J. A. Komenského. Postupovali většinou empiricky podporováni vlastní životní zkušeností, aniž k tomu po dlouhá léta potřebovali jakékoliv rukověti či osnovy. Kamenem úrazu sexuální výchovy byla většinou spolupráce mezi výchovou školní a rodinnou a nutno přiznat, že tento problém přetrvává vlastně až do dnešních dnů. Ne vždy jde výchova rodinná ruku v ruce s výchovou školní.

Diplomová práce si předsevzala za cíl osvětlit problematiku sexuální výchovy (nejen) ve škole zejména z pohledu žáků II. stupně. Koncipována je jako jakási případná přehledová příručka pro učitele, kteří se sexuální výchovou zabývají a rádi by zjistili více o tom, jak smýšlejí jejich studenti. Může tak pro pedagogy tvořit východisko při řešení případných obtíží v problematice sexuální výchovy. Může je motivovat při výběru činností či dovedností, které budou chtít zdokonalit. Práce poskytuje informace o různých tématech sexuální výchovy, jež jsou v dnešní době aktuální. Snaží se zachytit a popsat základní fakta ze sexuální výchovy, jež doprovází výchovný proces mladých lidí, skutečnosti, o kterých se v současnosti často debatuje. Je jich opravdu mnoho a také proto je práce rozdělena do velkého množství menších kapitol.

A proč vlastně mluvit o sexuální výchově? Člověk je také bytost sexuální. A sexuální výchova se stala jistě nedílnou složkou komplexního přístupu ke kultivaci lidské osobnosti a nepostradatelnou součástí výchovy ke zdravému životnímu stylu.. Je proto prospěšné ujasnit si základní otázky, které tuto oblast doprovázejí. Stále se objevují otázky typu: *Učit se sexuální výchově od rodičů*

nebo ve škole? Nebo je vhodné zkombinovat obě tyto možnosti? Jakými znalostmi z oblasti sexuality mládež oplývá? Jaké názory na sexualitu u pubescentů převládají? Do jaké míry lze sexualitu dospívajících ovlivnit výchovou? A mají vůbec zájem o informace z oblasti sexuality ve školách? Nastolené, ale i jiné aktuální teoretické otázky si diplomová práce klade za cíl zodpovědět. Jsou zde předloženy výsledky průzkumu, jež se snaží na základě komparativní analýzy vybraných zjištěných dat hledat souvislosti mezi názory dospívajících ve dvou věkových kategoriích.

V současné době se na českém trhu vyskytuje poměrně velké množství titulů, které se sexuální výchovou více či méně zabývají. Předním českým odborníkem na výchovu citovou a sexuální u dětí i dospívajících, potažmo na vývojovou a dětskou psychologii je Zdeněk Matějček. Publikoval mnoho odborných knih, ve kterých přitažlivým způsobem předává mimo jiné rodičům a vychovatelům své poznatky vědeckého a výzkumného pracovníka a zkušenosti z psychologické poradenské služby.¹ O sexualitě mládeže píše kvalitní publikace i Jaroslava Pondělíčková, jež se snaží radit a poskytovat informace samotné mládeži.² Vedoucí katedry Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové Kamil Janiš se dlouhá léta věnuje sexuální výchově z pohledu pedagoga. Výsledky jeho studií rovněž shrnují odborné publikace na mnohých pultech českých knihkupectví.³ Odborníků zabývajících se tímto žánrem je samozřejmě mnohem více. Veřejnosti je znám zejména Radim Uzel⁴, často vystupující v médiích, jenž publikuje mnoho knih, spíše však populárně-naučných, tedy pro širší veřejnost. Články spojené se sexualitou mládeže uveřejňuje zejména na webových stránkách

¹ Výběrová bibliografie Zdeňka Matějčka: *Počátky našeho duševního života* (s J. Langmeierem), Panorama 1986, *Vývojové poruchy čtení*, SPN 1978, *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Portál 1994, *Co děti nejvíc potřebují*, Portál 1994, *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, Portál 1996, *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk* (s M. Pokornou), Jinočany 1998, *Škola rodičů*, Maxdorf 2000, *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk* (s M. Pokornou), Jinočany 1998.

² Výběrová bibliografie Jaroslavy Pondělíčkové: *Sexuální zrání mladého muže*, Avicenum 1986, *Když dívka dospívá*, Avicenum 1989, *Nezralá sexualita*, Avicenum 1990, *Pohlavní život, neboli, odpovědi na otázky, které si kladeš*, Slovart 2005.

³ Výborná je publikace, kterou Kamil Janiš sepsal spolu s Vladimírem Täubnerem: *Didaktika sexuální výchovy*, Gaudeamus 1999.

⁴ Výběrová bibliografie Radima Uzla: *Antikoncepční kuchařka aneb cesty k sexuálnímu zdraví*, Grada 1999, *Člověk je živočich sexuální* (s L. Hessem), Vademekum 1999, *Mýty a pověry v sexu*, Práce 1991.

www.planovanirodiny.cz. Stalo se již tradicí, že po každém Celostátním kongresu k sexuální výchově v České republice, který se koná v Pardubicích, vychází sborník, jež obsahuje v písemné podobě přednesené referáty zde jmenovaných i jiných významných kapacit daného oboru. V roce 2006 se bude konat již čtrnáctý kongres. Prezidentem kongresu je vysokoškolská učitelka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy Praha Lenka Šulová⁵. Do sborníku přispívá i neméně známý odborník Vladimír Täubner⁶.

Sexuální výchova je oblastí stále studovanou, bádanou a diskutovanou. V diplomové práci jsou prezentovány již známé teorie nejen uvedených odborníků, které podtrhuje praktická část průzkumu s ilustrativními tabulkami.

2. Problém sexuální výchovy

Již od svého narození je jedinec nasměrován pro jednu ze dvou zcela odlišných sexuálních rolí – chlapce nebo dívky. Odlišných v chování, zájmech, ve způsobu práce a v celém svém poslání. To vše je v podstatě podmíněno biologicky a správnou nebo špatnou výchovou může být posilováno nebo zmařeno. Děti jsou od přírody zvědavé a sexualita patří do oblasti, která u nich vyvolává mnoho otázek. Mluvit s dětmi o sexualitě je jistě jedním z důležitých aspektů rodičovské výchovy. Není určen ideální věk na to, kdy začít o sexualitě s dítětem mluvit. Je třeba brát ohled na dítě. Podle některých psychologů je nejlepší počkat, až se dítě začne ptát samo. V tom případě otázky pochází od něj a to znamená, že je připraveno přijmout odpověď. A děti se dříve nebo později ptát začnou. Samozřejmě názorů na to, kdy se má s dítětem začít mluvit o sexualitě je mnoho a často stojí v tvrdé opozici. Na webových stránkách www.sexus.cz pojednávajících o škole a sexuální výchově byla uveřejněna anketa, která zkoumala mínění lidí, jež se vyjadřovali k tomu, **kdy by se mělo s dětmi začít**

⁵ Výběrová bibliografie Lenky Šulové: *Výchova k manželství a rodičovství na základních a středních školách: původní ucelená metodika výchovy* (s H. Fraňkovou a K. Martínkovou), Karolinum 1995, *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství*, Grada Publishing 1995.

⁶ Výběrová bibliografie Vladimíra Täubnera: *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*, Fortuna 1996, *Nejstřeženější tajemství–sexuální zneužívání dětí*, Trizonia 1996, *Rodiče v krizi?: Malá poradna pro rodiče*, Petr Šorel 1993.

mluvit o sexualitě. Odpovědělo celkem 1143 čtenářů stránek a výsledky vypadají následovně⁷:

- o Do čtrnácti času dost.
 23% (264)
- o Ve škole na to mají předměty.
 18% (202)
- o Najde si informace samo.
 15% (169)
- o Informace získá od kamarádů.
 11% (131)
- o Hned jak se poprvé zeptá.
 33% (377)

Odpovědi potvrzují domněnku, že by se s dětmi o sexualitě mělo začít mluvit tehdy, až se samo zeptá (33%). Druhý nejpočetnější údaj pak uvádí konkrétní věkovou kategorii 14 let: *Do čtrnácti času dost.* (23%) Z této odpovědi by pak vyplývalo, že zkoumaní jedinci devátých tříd by čistě teoreticky měli již mít základní informace ze sexuální oblasti.

Zdeněk Matějček ve své studii *O výchově citové a sexuální*⁸ vyslovuje svůj názor, že dítě získává vědomosti ze sexuální výchovy ve své rodině a to, heslovitě řečeno, v rovinách *vztah – vzor – poučení*. Vztah v tomto případě znamená citové naladění dítěte v rodině a základní poučení pro dítě v sexuální oblasti (ať už plánovitě nebo nezáměrně, dobré či špatné). V druhé rovině – rovině vzorů – dítě získá citovou jistotu a napodobuje chování svých vzorů a podle nich jednou bude formovat chování své. Ke třetímu heslu Zdeněk Matějček dodává: *Třetí rovina sexuální výchovy je rovina, vědomostí, informací, znalostí, technik a praktik, jichž se dostává dítěti poučením. Poučení může dítě získat od rodičů (...), jsou na to knížky (...) a je na to škola.(...).* Škola je stavěná k systematickému vzdělávání, předávání poznatků, vyučování.⁹ Otázkou je, zda-li je dnešní škola opravdu stavěná na tento působ vzdělávání. Dalším problémem v sexuální výchově je

⁷ *Kdy začít mluvit s dítětem o sexualitě?* [online]. c2000-2004, [cit. 2. 11. 2005]. <<http://www.sexus.cz/clanek/1159-kdy-zacit-mluvit-s-ditetem-o-sexualite?.html>>.

⁸ MATĚJČEK, Z.: *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. s. 89–96.

⁹ Matějček [1996, s. 93]

nepřehlédnutelná skutečnost, kterou ke svému výkladu připojuje i Zdeněk Matějček. Totiž nelze se domnívat, že celou sexuální výchovu může zabezpečit pouze výchova v rodině. Existence více než třetiny dysfunkčních a neúplných rodin je důkazem, že to vždy nelze. Co potom rodiny, kde je dítě přímo týráno nebo zneužíváno. Jaké sexuální výchově se zde může naučit?

Úkol a poslání školní výchovy je v tomto směru nezastupitelný. Zdeněk Matějček k tomu také jedním dechem dodává, že je zajisté mnoho dětí, které jsou z rodiny vychovány a poučeny tak, že jim škola už nemá mnoho co přidat. Ale na druhé straně je mnoho rodin, v nichž se ve věcech sexuality nedostane dětem ani výchovy, ani poučení. *Jestliže se tedy dnes k funkci školy přidává i sexuální poučení, není to proti smyslu školy jakožto celospolečenské vzdělávací instituce, nýbrž daleko spíše v souladu se smyslem její působnosti. Navíc je asi lépe, když se dětem dostane taktního (jak lze předpokládat) poučení ve škole než netaktního (jak zkušenost ukazuje) od kamarádů na ulici nebo na stáncích s erotickými časopisy.*¹⁰ A nelze s tím než souhlasit.

2.1. Definice sexuální výchovy

Tyto ale i jiné podobné názory pramení nejspíše ze samotné informovanosti či spíše neinformovanosti veřejnosti. Bylo by tedy nesporně prospěšné upřesnit především samotný pojem sexuální výchova, která má v různých zemích často rozdílné názvy, i když její obsah se liší jen nepatrně. Určitým společným vodítkem však může být charakteristika sexuální výchovy vypracovaná Světovou zdravotnickou organizací WHO. *Podstatu a cíle sexuální výchovy tvoří vše, co přispívá k výchově celistvé osobnosti, schopné poznávat a chápat sociální, mravní, psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců podle pohlaví a díky tomu zformovat optimální mezilidské vztahy s lidmi svého i opačného pohlaví.*¹¹ Obdobné stanovisko k sexuální výchově zaujala v roce 1988 Mezinárodní federace plánovaného rodičovství IPPF: *Hlavním cílem školní výchovy je připravit mladé lidi pro život v dospělosti a pro jejich role ve společnosti. Jestliže sexualita, manželství a rodinný život jsou důležitým prvkem v životě většiny obyvatelstva, potom zcela jistě je logickou a nutnou povinností školy připravit mladé lidi i pro tuto oblast. Sexuální výchova musí být pokládána za jednu část*

¹⁰ Matějček [1996, s. 93]

¹¹ UZEL, R.: Sexuální výchova u nás a v Evropě. In: 4. kongres k sexuální výchově v České republice. Praha: SPRSV, 1996, s. 62.

celkové školní výchovy, která zprostředkovává dětem a mladým lidem informace nutné, aby byli schopni vytvořit si správný názor, úsudek i postoje.¹² Další definici sexuální výchovy nabízí Vladimír Täubner: *Sexuální výchova – záměrná, plánovitá a dlouhodobá činnost vychovatele (učitel, rodič, vychovatel) vůči vychovávanému a v součinnosti s ním, ve které vychovávaný získává subjektivně i společensky žádoucí vědomosti, postoje a chování z nejširší oblasti sexuálního chování. Sexuální výchova současně pedagogicky kultivuje i dispoziční sexuální chování.*¹³ Pedagogický slovník P. Průchy a kol. sexuální výchovu definuje: *Sexuální výchova je výchova směřující k získání návyků, dovedností, znalostí, hodnot, norem postojů v oblasti vztahů mezi mužem a ženou. V ČR je součástí občanské výchovy, rodinné výchovy aj.*¹⁴

2.2. Sexuální výchova ve světě

V některých zemích je sexuální výchova pojímána obdobně jako u nás, v jiných zemích si kladou jiné cíle a zaměřují se na jiné problémy nežli naše země. Zcela specifickou situaci můžeme pozorovat třeba v některých oblastech rozvojového světa, kde v popředí stojí populační výchova s hlavním důrazem na regulaci rozmnožování. Klade důraz na antikoncepci a na morální zodpovědnost za demografickou explozi. Jak ve své studii uvádí Radim Uzel¹⁵, v některých severských zemích (Dánsko, Finsko), ale také ve Velké Británii se používá termín *výchova k mezilidským vztahům a ke komunikaci*. Jak už název napovídá, zabývá se navíc psychologickými, sociálními a kulturními aspekty lidského partnerství, učí mládež komunikačním dovednostem a vytváří žebříček etických hodnot. Pro bývalé socialistické země, ale také pro jihoevropské země s latinskou kulturou (Itálie a Portugalsko, ale také do jisté míry i Francie a Turecko) je charakteristický termín *rodinná výchova*. Ta se zaměřuje hlavně na kultivaci budoucího manželského a rodinného života. Rodičovství zde považují za základní hodnotu a cíl každého lidského jedince.

¹² WYNNYCZUK, V.: Účast masmédií a dalších subjektů na sexuální výchově. In: *Cíle a poslání sexuální výchovy v České republice*. Praha: SPRSV, 1993, s. 2.

¹³ TÄUBNER, V.: Sexuální výchova a její problémy. In: *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998, s. 140.

¹⁴ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998, s. 211.

¹⁵ UZEL, R.: Sexuální výchova u nás a v Evropě. In: *4. kongres k sexuální výchově v České republice*. Praha: SPRSV, 1996, s. 62.

Sexuální výchova, tak jak je pojmána třeba ve Švédsku a v USA a jak ji chápe i Mezinárodní federace pro plánované rodičovství (IPPF) v souladu se Světovou zdravotnickou organizací (WHO) je jakousi syntézou všech výše jmenovaných směrů. Představuje nejen přípravu na sexuální život, ale vychovává i k mezilidským a rodinným vztahům. Klade důraz na antikoncepci a prevenci sexuálně přenosných nemocí, ale řeší i psychologické a psychosexuální problémy spojené s každým partnerským soužitím. Odborníci právem poukazují na to, že sexuální výchova je širším pojmem, než tradiční rodinná výchova, kterou v sobě zahrnuje. Bylo by totiž naivní předpokládat, že třeba problémy předmanželské sexuality, onanie, homosexuality, ale i důrazná prevence sexuálního zneužívání dětí může být jednoznačně zahrnuta pod pojem rodinná výchova. Naproti tomu kultivace partnerských vztahů, vzájemná úcta, pocit zodpovědnosti, ale i láska jsou nesporně sexuální výchovou par excellence.

2.3. Sexuální výchova u nás – její realizace

Sametová revoluce u nás znamenala zlom v sexuální výchově. Prolomila dosavadní tabu. Nebyla by zcela pravda, kdyby zde bylo řečeno, že před rokem 1989 byla sexuální výchova přímo nekvalitní nebo že byla dokonce obcházena. Pravdou však zůstává, že chyběla jakási ucelená koncepce. I před rokem 1989 se sice vytvářela usnesení či koncepce, ale v mnoha ohledech šlo spíše o neúčinné proklamativní akce. Po roce 1989 zaznamenává sexuální tematika obrovský boom, poněvadž je chápána jako součást projevu svobody a demokracie. Průlom, jakým bylo otevření hranic, s sebou přinesl ale i závažný negativní fenomén – vir HIV. V následujícím období se sexuální výchova vedla jako nejúčinnější prostředek před pandemií HIV/AIDS. Dalšími motivy pro zavádění sexuální výchovy do škol byly i: prevence pohlavních chorob, sexuální zneužívání, nežádoucí otěhotnění, problém utiskování sexuálních menšin a další.

V současné době naše školství zatím přistoupilo na model rodinné výchovy zahrnující v sobě výchovu sexuální. Sexuální výchova se učí také v rámci přírodopisu a občanské výchovy. V ostatních předmětech není zastoupena vůbec nebo jen omezeně. Problematickým se jeví fakt, že se při určité volnosti školních osnov sexuální výchova z té rodinné často odstraňuje. Podle údajů Světové zdravotnické organizace totiž nejméně třetina učitelů není schopna sexuální výchovu učit. Tito pedagogové většinou vítají tabuizaci sexuálních témat a

sexuální výchovu často redukuje jenom na jakési povšechné poučení o nebezpečích sexu spojené se zmínkou kapavce a kondomech. Po stránce organizačního začlenění sexuální výchovy, existuje několik variant:

- 1) Sexuální výchova jako samostatný vyučovací předmět
- 2) „Rozptýlení“ obsahu do stávajících vyučovacích předmětů
- 3) Realizace v rámci předmětu rodinná výchova
- 4) Vypuštění sexuální výchovy z učebních osnov

V návaznosti na Standard základního vzdělávání je v našich školách sexuální výchova (zahrnutá do obsahu povinného předmětu rodinná výchova) realizována již 10 let. V hodinách rodinné výchovy se sexuální výchově věnuje několik vyučovacích hodin, a tak se nahrazuje samostatný předmět sexuální výchova. Velká pozornost je věnována těmto tématům: změny spojené s pubertou, úloha pohlavních orgánů při pohlavním styku, způsoby antikoncepce, vývoj dítěte a porod, nechtěné otěhotnění, interrupce apod. Hodně času se věnuje i pohlavně přenosným nemocem. Ne vždy se přitom jedná o klasické vyučovací hodiny, ale někdy probíhají formou diskuzí na určitá témata. Učitelé sahají po nějaké z videokazet, nebo dětem zprostředkovávají přednášku nebo rozhovor s osobou, která má bližší vztah s některým z probíraných témat (např. s výchovnou poradkyní, gynekoložkou, porodní asistentkou apod.).

2.4. Cíle sexuální výchovy

Především by sexuální výchova měla dětem a dospívajícím ukázat rozmanitost forem projevů sexuality od potřeby tělesného styku až po potřeby důvěry a bezpečí, poukázat na to, že rozvoj sexuality u jedince oslovuje všechny roviny jeho zkušeností: myšlení, cítění, čich, zrak, hmat i sluch, přání i konání. Neméně důležitá je schopnost sexualitu adekvátně vyjádřit sdělením, učit volit úměrná slova a překonávat zbytečná tabu. Sexuální výchova by měla využívat všech

dostupných podnětů z běžného života k sexuálnímu utváření svěřené osobnosti a případně organizovat výuku nejen při konkrétních lekcích, ale též mimo školu.

Jak již bylo řečeno, cílem sexuální výchovy by mělo být i pěstování vztahu k hodnotám a normám. Nezbytnou složku výchovy by měla zastupovat i základní ponaučení a faktografie, která by také mimo jiné varovala před možným nebezpečím, jako jsou těhotenství nezletilých, nákaza AIDS apod. Zároveň by měla vyvracet chybné až zavádějící informace z jiných zdrojů, zbavovat klišé, mýtů a předsudků. V neposlední řadě je důležité vést jedince k pochopení, že sexualita může mít mnoho tváří – od krásné, uspokojivé až k ošklivé, čí děsivé..

V oblasti základů sexuální výchovy by měl tedy žák v průběhu základního vzdělávání získat konkrétně takové znalosti a dovednosti, aby uměl:

- o vysvětlit fyzické, psychické a sociální změny související s dospíváním;
- o uvést argumenty pro odložení vstupu do pohlavního života do doby plné zralosti;
- o nepoužívat vulgární slova a nevhodné projevy z oblasti sexuality, vysvětlit, proč na veřejnosti není vhodné mluvit o intimních záležitostech a projevovat zdrženlivost;
- o vysvětlit rozdíly mezi přátelstvím, zamilovaností, náhodnou známostí, láskou;
- o vyjádřit názor k pořadům v médiích, které ukazují lásku a rodičovství ve zkreslené podobě;
- o respektovat odlišné přístupy k sexualitě ovlivněné odlišnou kulturou a vírou;
- o orientovat se v rozdílech sexuální orientace jednotlivců (homosexualita aj.);
- o vysvětlit problematiku početí, prenatálního vývoje, orientovat se v průběhu porodu;
- o vysvětlit potřeby matky v těhotenství, potřeby narozeného dítěte;

- o objasnit roli matky a otce při péči o dítě a při výchově dětí;
- o pojmenovat způsoby ochrany proti nechtěnému početí, orientovat se v možnostech jejich použití;
- o vysvětlit rizika nechráněného pohlavního styku a promiskuity;
- o pojmenovat nejčastější pohlavní choroby, vysvětlit, jak se před nimi chránit;
- o vysvětlit, jak dochází k přenosu viru HIV, zdůvodnit preventivní opatření, orientovat se v možnostech léčby;
- o rozpoznat situace ohrožující vlastní bezpečí a používat účinné způsoby chování v případě sexuálního zneužívání;
- o orientovat se v právní problematice zneužívání dětí;
- o samostatně vyhledat služby specializované pomoci.

Cíle sexuální výchovy se odvíjejí od rozvoje a potřeb společnosti. Obecně řečeno zahrnují vědomosti a dovednosti v rovině kognitivní a informativní, postoje a emocionální, v rovině návyků a chování.

2.5. Podmínky pro sexuální výchovu na institutu

Aby mohlo být působení sexuální výchovy účinné a stálo na pevných základech, je třeba ještě před řešením otázek sexuální výchovy a sexuality zajistit naplnění obecných a konkrétních podmínek daného (nejen školního) institutu.

Obecnými podmínkami je myšlena např. koedukovanost zařízení, rozšiřování sociálních kontaktů jedinců. Konkrétními podmínkami pro sexuální osvětu, poradenství je myšleno vytvoření souhrnu vnitřních pravidel, směrnic a pokynů, kterými se bude daný institut řídit. Souhrn by měl obsahovat postoje zařízení k sexualitě a sexuální výchově, témata osvěty včetně konkrétního obsahu informací, způsob řešení možných důsledků sexuality, zodpovědnosti pracovníků ohledně sexuality, spolupráce s ostatními odborníky a rodiči.

Jinak lze také podmínky dělit na podmínky vnitřní (endogenní), jako jsou podmínky biologické, psychické, atd. a podmínky vnější (exogenní) jako jsou např. podmínky sociální, materiální, atd.

Ve škole musí učitel před zahájením sexuální výchovy všechny zásadní podmínky akceptovat a k nim koncipovat svůj výchovně vzdělávací projekt. Konkrétní výraz akceptování podmínek odpovídá na požadavky principů sexuální výchovy a konkrétní výchovné situace, např.: věk dětí, stupeň vědomostí, osobní vztahy ve skupině, stupeň zájmu a motivace k tématu, vybavení učebny, charakter pomůcek, časová dispozice, postoj rodičů a veřejnosti, tradice regionu, atd. Jinak řečeno, podmínkami pro dobře fungující sexuální výchovu můžeme rozumět i principy, kterými by se sexuální výchova měla řídit.

Principy sexuální výchovy se pokusila vyložit např. Jaroslava Pondělíčková¹⁶, která vycházela vyloženě z didaktických zásad. Jedná se o principy: *spontánnosti, otevřenosti, přiměřenosti, aktivní imunizace, důvěry, pravdivosti, návaznosti*. Zřejmě zatím nejlepší a nejúplnější konstrukci principů sexuální výchovy formuloval Vladimír Täubner¹⁷. Mluví o principech:

- 1) *Princip spolupráce rodičů a školy*
- 2) *Princip začlenění sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte*
- 3) *Princip vědeckosti v sexuální výchově*
- 4) *Princip důvěry*
- 5) *Princip koedukovanosti v sexuální výchově*
- 6) *Princip etičnosti v sexuální výchově*
- 7) *Princip aktivity žáka a spolupráce se žákem*
- 8) *Princip komplexnosti harmonie v sexuální výchově*
- 9) *Princip osobnosti sexuálního pedagoga*
- 10) *Princip přiměřenosti v sexuální výchově*

¹⁶ PONDĚLÍČKOVÁ, J.: *Nezralá sexualita*. Praha: Avicenum, 1990. s. 29–31.

¹⁷ TÄUBNER, V.: *Metodika sexuální výchovy*. Praha: SZU, 1996. s. 65.

Principy se podílejí na koncipování sexuální výchovy a v obecné rovině mají obecnou povahu. Jejich respektování představuje jednu z podmínek naplnění cíle, jehož se sexuální výchova snaží dosáhnout.

2.5.1. Podmínkou pro fungování sexuální výchovy ve škole je i samotný **obsah** sexuální výchovy. Rozpadá se do samostatných tematických celků, které relativně autonomně pojednávají o dílčím úseku. Koncepce jako např. výchova k rodičovství, koncepce pohlavní výchovy apod. nazíraly jednostranně pouze na izolovanou dílčí část. Každopádně čím širěji je pojmán obsah, tím je větší předpoklad pro využívání interdisciplinárních vztahů. Naopak užší pojmání obsahu může vést k výraznější profilaci. Je zřejmé, že na tom, jak bude obsah vypadat, se podílí i samotní učitelé svým přístupem. S nynější koncepcí sexuální výchovy na školách (kdy se nejedná o samostatný předmět) se musí počítat i s přizpůsobením obsahu sexuální výchovy v jednotlivých předmětech. Totiž je potřeba užívat multidisciplinární přístup s možností využití mezipředmětových vztahů v rámci učiva na základní škole.

Konkrétněji řečeno obsahem sexuální výchovy jsou vědomosti, postoje, dovednosti, návyky a chování, které má žák během sexuální výchovy získat. Obsah sexuální výchovy je podle Vladimíra Täubnera¹⁸ obvykle konstruován na základě těchto podmínek a vlivů: 1) *Aktuální společenská potřeba, která je podmíněna objevem nebo růstem různých negativních jevů (např.: růst sexuálně přenosných nemocí, objev nových nebezpečných nemocí – AIDS, vysoký počet interrupcí, vysoký počet rozvodů, zneužívání dětí, komerční zneužití sexuality, narušení mezilidských partnerských vztahů, atd.).* 2) *Vlivy ze zemí, které modelují představy společenského vývoje ostatních zemí a tím i představy o výchově občanů.* 3) *Tradice a kultura společnosti, politika a ideologie státu.* 4) *Aktuální společenské normy, zákony a pravidla života ve společnosti z hlediska současného i budoucího.* 5) *Rozvoj vědeckého poznání především v pedagogice, psychologii, biologii člověka, medicíně, sexuologii a dalších příbuzných vědách.* 6) *Oponentní*

¹⁸ TÄUBNER, Vladimír. *Sexuální výchova* [online]. c2002-2005, poslední aktualizace 13. 1. 2004 [cit. 5. 10. 2005]. < http://www.planovanirodiny.cz/sv-pardubice2003/sb03_sv.phtml>.

postoje, které vyplývají především z různých světonázorových postojů ostatních sociálních skupin.

2.6. Některé návrhy soustavné sexuální výchovy na II. stupni ZŠ

Odpovědnost kontroly realizace sexuální výchovy na školách spadá na ředitele školy, popřípadě na jím pověřeném zástupci. Právo kontroly však mají i rodiče žáků. Tato specifika kontroly jsou dána již zmíněným principem sexuální výchovy – spolupráce s rodinou a rodiči žáků. Sexuální výchova na školách má nyní možnost čerpat z práce kolektivu odborníků vedených Mellanem a Brzkem, kteří přepracovali a přizpůsobili koncepci – tzv. Guidelines for Comprehensive Sexuality Education. Inspirativní návrh soustavné sexuální výchovy na 2. stupni uveřejnili v příloze lednového vydání měsíčníku nejen pro učitele – v měsíčníku Česká škola (jehož vydávání bylo pozastaveno)¹⁹. Ve své koncepci uvádí obsah sexuální výchovy pro žáky 1., 2. i 3. stupně základních škol. Obsah tvoří šest základních tematických okruhů, které jsou pak dále členěny do dalších dílčích témat. Základními tematickými celky pro II. stupeň základních škol jsou:

1. *Člověk*
2. *Vztahy mezi lidmi*
3. *Osobní dovednosti*
4. *Sexuální chování*
5. *Sex a zdraví*
6. *Sex a kultura*

Projekt očekává zvládnutí témat z obsahu sexuální výchovy pro 1. stupeň základních škol. Pakliže tomu tak není, musí učitel nedostatky z minulých tříd vyrovnat.

¹⁹ BRZEK, A., MELLAN, J.: Návrh náplně soustavné sexuální výchovy na 2. stupni základních škol a na středních školách. In: *Česká škola*, ročník 1. Praha, 1994, s. 31–35.

1. Člověk

a/ Anatomie a fyziologie (příjemnost dotyku na těle, puberta a zrání pohlavních orgánů, objev semene a menstruace, rozmnožovací systém a pohlavní reaktivita).

b/ Rozmnožování (přírozená antikoncepce, antikoncepce ostatní, umělý potrat, příznaky těhotenství, těhotenství, porod).

c/ Puberta (pubertální změny u chlapců a dívek, ovulace, výron semene, dospívání a dozrávání, citlivost, romantismus, intelekt, hodnoty, kritika, konflikty, ovlivňování, odpovědnost, nejistota, reaktivita).

d/ Tělesný vzhled (tělo roste a mění se, velikost pohlavního údu, tělesné rozměry ovlivňují druhé lidi).

e/ Pohlavní příslušnost a zaměření (heterosexualita, homosexualita, chování k homosexuálům, spolupráce se sexuologem).

f/ Imunitní systém (lymfocyty, mízní, lymfatický systém, vznik imunity, HIV a imunita, výživa imunita v pubertě).

2. Vztahy mezi lidmi

a/ Rodina (komunikace v rodině, funkce rodiny a význam rodiny pro dítě, individualita v rodině, zodpovědnost, nezávislost, láska, spolupráce, úcta, postižení v rodině).

b/ Kamarádství a přátelství (nutnost přátelství, dovednosti pro udržení, ukončení, přátelství ve skupině, přátelství a láska).

c/ Láska (první láska, zamilovanost a láska, sex bez lásky, odpovědnost v lásce a sexu).

d/ Chození spolu, známosti (význam věku, jak se lidé scházejí, potřeba společných zážitků, známosti a sexuální sblížení, sexuální život lze odložit, nebezpečí poruchy sexuálního zdraví).

e/ Manželství a trvalé soužití (rozhodnutí uzavřít manželství, různé zvyklosti v manželství, děti neovlivní rozpad manželství, dítě se může obrátit na poradnu).

f/ Rodičovství (výchova šťastného dítěte, dobrý rodič, rodič a nezralost, rodičovství a práce).

3. Osobní dovednosti

a/ Morální zásady – hodnotové systémy (hodnotový systém, životní cíle, stabilita manželství a rodiny jako cíl, odpovědnost, nesobeckost, zásady v sexualitě, v práci, v manželství, pocity souladu a hodnotami, pocity viny).

b/ Rozhodování (vzájemné ovlivňování při rozhodování, alternativy, informace a rozhodování, poučení z chyb, rozhodování v sexu, rozhodování ve volbě, poradenství rodičů a odborníků).

c/ Komunikace (umění naslouchat, srozumitelně hovořit, vyjadřování pocitů, možnosti řešení problémů, verbální a neverbální komunikace, otevřenost a sexualita).

d/ Asertivita (pasivita, asertivita, agresivita, prosazení vlastního stanoviska, asertivní dovednosti a strategie v partnerství, odpovědnost, upřímnost).

e/ Vyjednávání (jak dosahovat své záměry, schopnost kompromisu, řešení konfliktu, pozorování lidí, shoda).

f/ Hledání pomoci (umění vyslechnout, pomoc lidí a institucí, problémy s alkoholem, kouřením, drogami, násilím na dětech, porada s dospělým, s odborníkem, poradny, linky důvěry).

4. Sexuální chování

a/ Sexualita v průběhu života (sexuální pocity po celý život, pohlavní touha, psychosexuální zralost, podmínky pro reprodukci, pohlavní role a změny, sexualita a láska, zdravá sexualita).

b/ Onanie, masturbace (masturbace a dítě, není škodlivá, onanie a jiné činnosti).

c/ Partnerské sexuální chování (mazlení, mimokoitální aktivity, intimní styk a odpovědnost, sdělování pocitů, projevy sexuality a zákon, postižení lidé a sexualita).

d/ Pohlavní zdrženlivost (různorodost pohlavního života, nekoitální pohlavní aktivity, dítě není zralé pro pohlavní styk, riziko předčasného pohlavního styku, odmítnutí předčasného styku, správné rozhodování a dostatek informací, respektování odmítnutí, lásku lze projevit mnoha způsoby, schopnost zdrženlivosti).

e/ Pohlavní reaktivita (naléhavost pudových potřeb, pocity při tělesném styku,

vzrušivost, myšlenky, fantazie, orgasmus).

f/ Sexuální fantazie a sex. dysfunkce (až na vyšší stupeň).

5. Sexuální zdraví

a/ Antikoncepce (dospívající není zralý pro mateřství a otcovství, pohlavní orgány nejsou připraveny pro rozmnožování, nezralé matky – nepřipravenost psychická, náboženství a antikoncepce, přirozená antikoncepce – nespolehlivost, vhodné metody antikoncepce).

b/ Umělý potrat (každý má právo se rozhodnout – před početím, umělý potrat – hrubý zákrok, zákonem povolen, poslední řešení krize, možnost donošení dítěte, umělý potrat není antikoncepce).

c/ Pohlavně přenosné choroby – AIDS (druhy pohlavně přenosných nemocí, nemoc AIDS projevy – způsoby přenosu HIV, odpovědnost za svou nákazu, zjištění nákazy, kdy nákaza není možná, ochrana proti nákaze).

d/ Zneužití dítěte (častost zneužívání, proč dítě nechce hovořit, znásilnění dívky – podmínky, provokace dívky, způsoby oznámení, prevence).

e/ Plodnost (sledování prsou samovyšetřením, opatrnost při nebezpečí poranění pohlavních orgánů, prenatální péče pře otěhotněním – nekouřit, nepít alkohol, atd., zralost pro těhotenství).

6. Sex a kultura

a/ Sexualita a společnost (sexuální normy a tabu, křesťansko – židovské tradice v Evropě, zdroje informací, nepsané normy chování, tlak vrstevníků, nebezpečí urychlení sexuálních vztahů).

b/ Pohlavní role (rozdíly v názorech na roli muže a ženy, role a pravidla, změna rolí a neschopnost dodržovat roli).

c/ Sexualita a zákon (trestnost pohlavních styků – incest, nezletilost, s dětmi v péči, homosexualita není trestná, veřejné pohoršení, hrubá neúcta, ohrožování mravního vývoje, znásilnění, kuplířství, prostituce není trestná).

d/ Sexualita a náboženství (náboženství učí lásce k lidem, některé rodiny se řídí náboženskými normami, některá náboženství nesouhlasí s předmanželským sexem).

e/ Předsudky a diskriminace (diskriminace neprávem pro pohlaví, sexuální orientaci, uspořádání rodiny, snižování sebehodnocení, citové problémy

diskriminovaných).

f/ *Sexualita a umění* (prvky sexuality v hudbě, dramatu, výtvarném umění, atd.).

g/ *Sexualita ve sdělovacích prostředcích* (zneužití sexuality pro obchod, je možné odmítnout urážlivé, rodiče mají právo regulovat své dítě).

S obdobnou koncepcí, avšak mnohem stručněji vyznívající přišla i Jaroslava Pondělíčková²⁰. Pro II. stupeň základní školy navrhuje témata pro 5.–6. ročník a 7.–8. ročník. V 5.–6. ročníku se vyskytují děti, které žijí v období tělesných změn, jež ohlašují blížící se dospívání a tudíž na ně musí být připraveny. Navrhovaná témata k osvětě zní: 1) *Stavba a funkce pohlavních orgánů*. 2) *Menstruace, poluce*. 3) *Oplodnění, těhotenství, porod*. 4) *Některé tělesné a duševní projevy dospívání*.

Pro 7.–8. ročník, jakožto období, které završuje dospívání navrhuje: 1) *Tělesné a duševní projevy dospělosti*. 2) *Přátelství*. 3) *Chování muže a ženy k sobě*. 4) *Pohlavní pud a důvody pohlavní zdrženlivosti v nedospělém věku*. 5) *Antikoncepce*. 6) *Sexualita a alkohol*.

Jaroslava Pondělíčková jedním dechem dodává, že se jedná o témata, která by děti měla ovládat, ale spolehnout se na to, že je také opravdu získají, není radno.

2.7. Současná podoba sexuální výchovy na II. stupni ZŠ

Současnou podobu sexuální výchovy určuje Rámcový vzdělávací program z roku 1995²¹, kdy sexuální výchova tu není pojímána jako celek, ale jsou zde v různých oborech zahrnuta dílčí témata a otázky sexuální výchovy – učivo, které by žáci měli ovládat. Základnu k tomuto tvoří okruh *Člověk a jeho svět*, který platí ovšem pouze pro I. stupeň. Různé otázky sexuální výchovy pro II. stupeň zahrnují okruhy *Člověk a společnost*, *Člověk a příroda* a *Člověk a zdraví*:

Okruh *Člověk a společnost* se ve výchově k občanství rámcově zaobírá postavením člověka ve společnosti – vztahy mezi lidmi a zásadami lidského soužití. Jisté otázky k sexuální výchově v Okruhu *Člověk a příroda* jsou zahrnuty

²⁰ Pondělíčková [1990, s. 43]

²¹ *Schválený RVP ZV* [online]. c2005, poslední aktualizace 30. 8. 2005 [cit. 18. 9. 2005]. <<http://www.vuppraha.cz/index.php?op=section&sid=367>>.

v přírodopisu. Žáci si mají osvojit znalosti vzniku a vývinu nového jedince od početí až do stáří (fylogeneze a ontogeneze člověka). Součástí osnov přírodopisu je i učivo o anatomii a fyziologii – o rozmnožovacích orgánech člověka.

Dílčí témata obsahuje i okruh *Člověk a zdraví*. Obor *Výchova ke zdraví* obsahuje látku o vztazích mezi lidmi a formách soužití – vztahy ve dvojici (láska, partnerské vztahy, manželství a rodičovství). Obor *Změny v životě člověka a jejich reflexe* pojednává mimo jiné o dětství, pubertě a období dospívání. Zaměřuje se na tělesné, duševní i společenské změny. V tomto oboru se žáci také dozvídají o sexuálním dospívání a reprodukčním zdraví, o předčasné sexuální zkušenosti, těhotenství a rodičovství mladistvých. Poskytnuty jsou i informace o poruchách pohlavní identity. Okruh *Člověk a zdraví* neopomíjí ani zdravý způsob života a péči o zdraví, kdy pojednává o nemocech přenosných pohlavním stykem (HIV/AIDS apod.). Žáci by měli dostat i informace o skrytých formách a stupních individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalitě (formy sexuálního zneužívání dětí). Toto učivo se probírá v rámci předmětu výchova k občanství. Jak zde již ale jednou bylo řečeno, otázkou je, do jaké míry se na základních školách tato témata probírají, pokud se vůbec probírají.

2.8. Význam sexuální výchovy

Tzv. tvarovat osobnost žáka, aby byl schopen vyjádřit svůj střízlivý názor k podobným tezím jako jsou i zde uvedené (s. 59–63), by měla sexuální výchova chápat jako jeden ze svých základních cílů. Také vytvářet jednotlivé hodnoty a završit tak proces edukace jedince ve škole. Celkově vzato, zaznamenáváme v posledních letech postupné zlepšování stavu sexuální výchovy na školách. Tento potěšující trend však není pouze náhodou, ale výsledkem celé řady aspektů. Ať už se jedná o systémové kroky za strany MŠMT, či další participující subjekty nebo celkově se zlepšující veřejné mínění o důležitosti sexuální výchovy ve školách. Velkou měrou se na zlepšování úrovně sexuální výchovy ve školách podílí nejen její organické začlenění do jednotlivých předmětů v jednotlivých ročnících školy, ale především také další vzdělávání pedagogů učící tyto předměty. Nesmíme opomenout ani důležitost role Pedagogických center, které

organizují celé řady vzdělávacích akcí a které mají tuto oblast jako jednu ze svých důležitých pracovních priorit. Velký podíl ve zmíněné oblasti hrají i různé nestátní a neziskové organizace (Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu). Důležitou funkci mají v tomto směru i vysoké školy. Ty již standardně reflektují oblast sexuální výchovy a zlepšují tak celkovou kvalitu a připravenost svých absolventů k často nelehké výuce sexuální výchovy na školách. Dobrá a kvalitní sexuální výchova na školách je bezesporu jedním z nejdůležitějších preventivních nástrojů různých sociálně patologických jevů. Hlavní je prospěch mladé generace, prevence nežádoucích otěhotnění, snížení nebezpečí sexuálně přenosných nemocí včetně AIDS, boj proti zneužívání dětí a sexuální kriminalitě, kultivace mezilidských a partnerských vztahů a v neposlední řadě pak tolerance k sexuálním menšinám.

Četné výzkumy v oblasti sexuální výchovy potvrdily, že poučená mládež začíná s pohlavními styky později než nepoučená. A nejen to. Sexuální výchova má zřetelně blahodárný vliv na snížení výskytu sexuálně přenosných nemocí a nechtěných těhotenství. Je ovšem zapotřebí, aby tato výchova v sobě obsahovala nejen informace, ale aby také dokázala u mládeže budovat cílevědomé postoje a účinné dovednosti. To ovšem dokáže jen školený pedagogický pracovník, který by měl pro institucionální sexuální výchovu získávat i rodiče a zabezpečovat, aby školní sexuální výchova postupovala s rodinnou výchovou ruku v ruce, aby se obě tyto složky výchovy vzájemně doplňovaly a obohacovaly.

Je potřeba, aby sexuální výchova ve školách vycházela z morálních a pedagogických postojů učitelů. Měla by být zároveň zdůvodněna vědeckými poznatky. Sexuální výchova u nás prostupuje takřka všemi ročníky. Podílí se na ní více předmětů. Část výchovy, která se zaměřuje speciálně na sexuální problematiku, by měli přednášet v tomto oboru vzdělání a nezaujatí pedagogové.

Základní škola totiž představuje jediný subjekt v celém systému výchovy dětské populace, který je v plné míře schopen realizovat sexuální výchovu. Právě na základní škole – zejména v posledních ročnících – se může pracovat se žáky již velice vnímavými, co se sexuality týče. *Žáci jsou vnímaví a citliví nejen pro novost problematiky, ale i proto, že dospívají do věku, kdy začíná sexuální zralost a že začínají být i schopni propojovat otázky partnerství dvou pohlaví i z hlediska*

*mravního. Nezastupitelnost sexuální výchovy v procesu kultivace lidské osobnosti, zvýrazňuje úlohu školy při naplnění cílů, které jsou před sexuální výchovu postaveny.*²²

Hlavní význam, respektive hlavní motivy pro zavádění sexuální výchovy do škol sepsali i Vladimír Täubner s Kamilem Janišem. Podle nich sem určitě patří²³:

- a) prosazování plánovaného rodičovství, antikoncepce, s čímž souvisí otázka potlačení nechtěného těhotenství a potratovosti, přispět k všestrannému rozvoji všech stránek lidské osobnosti
- b) ochrana dětí před sexuálním násilím a zneužíváním
- c) prevence sexuálně přenosných nemocí včetně HIV/AIDS.

Mnozí polemizují, avšak sexuální výchova by mohla být ve škole skutečně plnohodnotným předmětem, neboť přináší nejen poučení o sexu, ale připojuje se k těm předmětům, které pomáhají mladého člověka také vychovávat. Pojednává o hodnotách, normách i morálce, pomáhá pěstovat žákovu osobnost ve všech jejích aspektech. Hodnoty a normy potřebují také své odůvodnění, musí být dána možnost o nich diskutovat, musí být umožněno je kritizovat. Výchova má přispět i k tomu, aby především dospívající jedinci získávali (nebo si budovali) stále samostatnější a zodpovědnější pozici a aby také byli schopni tuto pozici při výměně názorů s ostatními uhájit, popřípadě také změnit.

3. Pubescent a sexuální výchova ve škole²⁴

3.1. Pro porozumění dětem a tudíž pro předání poznatků je důležité, aby se braly v úvahu nejen samotné děti, ale i různé vlivy, které na ně působí. V podmínkách školy je nejdůležitějším z nich samozřejmě **učitel**. Měl by se

²² JANIŠ, K.: Sexuální výchova – vybrané otázky. In: *12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice*, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 44–45.

²³ TÄUBNER V., JANIŠ, K.: *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. s. 22.

²⁴ Jedná se o teorii k průzkumu I. od s. 43–63.

metodicky i odborně pohybovat na výši své doby a být blízko k aktuální kultuře mládeže. Důvěryhodnost a sympatie patří mezi podstatné složky vzájemné sociální interakci učitel – žák. Pokud má učitel žákovi pomoci s jeho případnými problémy, bez důvěry ani sympatií se situace nedá vyřešit.

Co se týká důvěry žáků v pedagogy, v realitě je vsutku problém s možnou žákovou důvěrou. Učitelé především reprezentují autoritu školy a až na druhém místě je možnost být pro jedince nestranným důvěrníkem. Často si dítě není jisto loajalitou pedagoga a bere v potaz možné oznámení případného problému někde „výše“. Proto studenti kantorům převážně nedůvěřují.²⁵ Jedním způsobem, jak by se tento problém mohl řešit, je zaměstnat člena sboru, který bude plnit pouze poradenské úkoly a který vůbec neplní vyučovací nebo kázeňskou funkci.

3.2. Tam, kde pedagogové nebo dokonce rodiče neodpovídají dětem na jejich otázky ohledně sexuality, a nebo odpovídají vyhýbavě, přestanou se jich děti brzy ptát a ptají se jinde, často u svých **vrstevníků**. V obou případech pak mohou hlavně od svých kamarádů dostat nepravdivá, zkreslená, nečistá až vulgární sdělení. Každopádně vztah k vrstevníkům je jednou z hlavních hybných sil pubescentního vývoje. Dítě se postupně osamostatňuje, pozvolna se vymaňuje z vlivu rodičů a hledá svou vlastní identitu. Kamarádi začínají hrát novou a mnohem významnější úlohu v životě pubescenta. Jejich prostřednictvím se mladý člověk učí vycházet s jinými lidmi a přizpůsobovat se skupině, k níž patří. Dojde-li z nějakých důvodů ke střetu zájmů pubescenta a někoho dalšího, veřejné mínění třídy nebo jiné skupiny vrstevníků je tak silné a jeho odsudek představuje takovou hrozbu, že pubescent raději riskuje i dost vážný konflikt s rodiči a učiteli, než aby se proti němu postavil. Zejména tam, kde rodina nenaplnuje pubescentovo citové zázemí v rodině zcela podle jeho představ, může podléhat mladý člověk vrstevníkům až nebezpečně. Kamarádi, známí můžou poradit dobře, ale také nemusí.²⁶

²⁵ Dokládá to i průzkum na stranách 49–50.

²⁶ Do jaké míry důvěřují mladí lidé nejen svým kamarádům mapuje průzkum na s 56–57.

3.3. Petr Weiss a Jaroslav Zvěřina ze Sexuologického ústavu 1. LF UK v Praze v časopise Československá psychologie uveřejnili studii, ve které se zaměřili na otázku, odkud obyvatelé Česka získávají informace o sexualitě, čili **zdroje informací ze sexuální výchovy**. Jedná se o první domácí studii mapující hlavní zdroje informací o sexualitě u reprezentativního souboru české populace. Anonymním dotazníkovým šetřením u reprezentativního vzorku obyvatel Česka starších 15 let (862 mužů a 857 žen) byly zjišťovány hlavní zdroje sexuální informovanosti. Výsledky lze shrnout následovně²⁷: 1) *U české populace jsou nejvýznamnějším zdrojem informací o sexualitě vrstevníci. Rodina a škola přitom neplní svou roli dostatečně.* 2) *Z hlediska rozdílů mezi pohlavími je zjevné, že více žen než mužů získává informace v rodině a ve škole a naopak více mužů mezi vrstevníky.* 3) *Při rozdělení souboru dle jednotlivých věkových kategorií svědčí mezigenerační srovnání o pozitivních trendech – data prokazují postupné zvyšování významu rodinné a školní sexuální výchovy a snižování významu vrstevníků jako převažujícího zdroje informací. Současně se u nejmladších věkových skupin obyvatelstva zvyšuje i informační význam audiovizuálních a tištěných médií.*²⁸

I když se dnes zlepšily možnosti poučení mládeže ve srovnání s tím, jak kdysi byli informováni její rodiče, pokud jde o informace o sexualitě a sexuálním chování, zůstává stejně jako dříve sexualita tématem, které je v jistém smyslu tabu. Závislost na rodičích klesá vlastně už od kojeneckého věku a od předškolního věku se vytvářejí vazby k vrstevníkům. Většina mládeže hledá radu u vrstevníků, avšak tento pokus nemusí být vždy úspěšný. Tázání jedinci se domnívají, že toho ví o biologických tématech (např. o pohlavním vývoji, pohlavních orgánech, menstruaci, ovulaci, těhotenství, porodu a dalších) už dost a žádají už jen informace převážně o sexuálním chování a antikoncepci. Jistě však existuje rozdíl mezi subjektivním hodnocením znalostí a skutečnými vědomostmi

²⁷ WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: Zdroje informací o sexualitě u obyvatel ČR. In: *Československá psychologie*, Academia. 1 XLIII/99, s. 65–66.

²⁸ Výsledky lze aplikovat i na vzorek studentů sedmých a devátých tříd ZŠ RVJ Husovy a ZŠ Arbesovy. Poukazuje na to i průzkum na s. 53–57. Zkoumá zdroje informací obecně, první zdroj informací a nejdůležitější zdroj informací z oblasti sexuální výchovy.

pubescentů²⁹. Nadto ještě s přibývajícím věkem přibývají mezery ve vědomostech, respektive se vytrácí odvaha otevřeně se ptát.

3.4. Aby sexuální výchova ve škole zaznamenávala kladné výsledky, je důležité zvolit vhodné **metody vyučování při sexuální výchově**. Samotný výklad učitele, který je bohužel stále nejfrekventovanější metodou, nestačí. Pro konkrétní výukové jednotky by bylo vhodné střídát plánovitý a flexibilní (otevřený) postup, prohlubovat vzájemné bezprostřední interakce mezi učitelem a žáky. Typická zejména pro tento předmět by měla být spolupráce na cvičeních, která by probíhala zásadně na bázi dobrovolnosti. Pokud by žáci nechtěli na některém cvičení dobrovolně spolupracovat, zkoncitovala by se problematika a hledala se příčina, proč tomu tak je. Přijatelná pro žáky by byla jistě i možnost, že v kterékoliv fázi cvičení by mohli rozhodnout, zda chtějí či nechtějí pokračovat. Musí mít jistotu, že v průběhu výuky i cvičení bude respektována jejich osobnost.

Je třeba však brát v potaz již jednou zmiňovanou skutečnost a to tu, že sexuální výchova neprobíhá na školách jako samostatný předmět, nýbrž jako součást předmětů jiných. Pro rozvoj sexuální výchovy na školách je potřebné, aby svou obsahovou náplň neustále modifikovala a tím přizpůsobovala novým, měnícím se podmínkám života společnosti. Způsoby práce, které k tomuto účelu učitelé mohou využívat, jsou více či méně pestré. Sexuální výchova může svými možnými didaktickými metodami hrdě konkurovat všem ostatním předmětům. Předmět sexuální výchovy je stvořen pro uplatnění tvůrčích metod vyučování. Bylo by nesporně prospěšné, kdyby pedagog dokázal vhodně využít možnosti povzbuzovat tvorbu nápadů (kreativitu) u studentů³⁰. Záleží ovšem na osobnostním profilu jednotlivého učitele, jak se výuky zhostí, jakých metod využije.

Specifičnost obsahu a smyslu sexuální výchovy preferuje určitou oblast metod na úkor metod ostatních. Jde o metody, v nichž je typická vysoká aktivita a

²⁹ Viz tab. 35.

³⁰ Inspirativní publikací nejen pro učitele, ale i pro samotné studenty v sexuální výchově může být monografie plná didaktického materiálu od Uwe Sielerta a kolektivu vydaná v nakladatelství Trizonia: SIELERT, U., KEIL, S., HERRATH, F.: *Sexuální výchova*. Praha: Trizonia, 1993. 279 s.

spolupráce žáka s učitelem i s probíraným tématem. Jedná se o tzv. metody aktivizační. Smyslem nejen sexuální výchovy jako takové, ale i jednotlivých metod v sexuální výchově by vedle tvorby systémů vědomostí měla být především tvorba postojů, soustav dovedností, návyků a chování. Proto by měl být kladen velký důraz právě na aktivitu žáka. Lze doporučit metody her (aktivizační prvek), metody inscenační (určitý problém či konflikt hrají sami děti), metody problémové (řešení problému na základě vlastních zkušeností a vědomostí), či metody dialogické, kdy učitel může navázat dialog s jednotlivcem, se skupinou žáků nebo s celým kolektivem.³¹

3.5. Kapitolu samu o sobě tvoří různé názory a hodnoty mládeže. Sexuální výchova si klade za cíl je utvářet. Může je ovlivnit, ale také nemusí. Charakteristickým znakem v kategorii názorů a hodnot dospívajících se zdá být jeden jev – potřeba pubescentů se odlišovat. Vcelku běžně se stává, že pokud dostane pubescent prostor ke kritice, nebo k útoku na autoritu nezdráhá se ho využít. Použijeme-li opět slova Pavla Říčana³², hovoříme o tzv. pubescentním negativismu. Pubescent sleduje chování rodičů (dospělých), diskutuje o jejich názorech a někdy až nápadně zastává právě opačné stanovisko než oni. (Někdy zase naopak přímo kopírují své rodiče v jistých názorech.) Vzpoura se týká i dalších autorit, nemluvě o učitelích. Kritika učitelů je velmi běžná. Třída je bystrým kolektivním pozorovatelem a každou chybu, každý osobní nedostatek postřehne a okomentuje. Přezdívký učitelů bývají kolikrát nelítostné a trefné. Naopak kladný vztah k učitelům se mnohokrát bojí vyjevit, neboť by mohli být nelichotivě označeni za „šplhouny“. Znovu do hry vstupují vrstevníci pubescentů, kteří jejich názory a hodnoty velkou měrou ovlivňují.³³

³¹ Ale na to, jak vypadá sexuální výchova ve skutečnosti odkazuje průzkum na s. 45–49.

³² ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. s. 194.

³³ Jak nahlízejí mladí lidé na konkrétní skutečnosti popisuje průzkum na s. 59–62.

4. Sexuální výchova pro děti v období dospívání³⁴

4.1. Na sexuální výchovu jedince má samozřejmě prvotní vliv **rodina**³⁵, zastupuje zdaleka první faktor ve výchově dětí obecně a tak tedy i konkrétně ve výchově sexuální.

Dospívání je složitý proces, v němž se z dětí, které byly dosud zcela závislé na okolí a především na rodičích, mají stát dospělé, suverénní a vyzrálé osobnosti, a to i po stránce sexuální. Mají být schopni se nejen postarat o sebe sama, ale jednou poskytnout jistoty, a tedy i pocit bezpečí svým vlastním potomkům. Zájem o erotiku, který v době dospívání náhle vzplane, je třeba vhodně využít v sexuální výchově. Je ovšem velmi důležité, aby sexualitu dospívajícího reflektovala a ovlivňovala nejen sexuální výchova ve škole, ale především také právě výchova v rodině.

Přechodem dítěte do věku dospívání nastává pro rodinu období hodnocení a zkoušek. Osamostatňováním dospívajícího, jeho začleňováním mezi vrstevníky se narušuje dlouholetá rovnováha vztahu otec–matka–dítě. Záleží však na rodinné výchově, jakým způsobem proběhne u dítěte přechod do dospělosti. Dospívající tak de facto prověřuje úroveň dosavadní rodinné výchovy a kvalitu rodinného prostředí. Na výchově v rodině závisí, zda-li má jedinec morální zásady a spěje k samostatnosti, či naopak nemá vytvořené morální zásady a jen bezmyšlenkovitě naslouchá vnějšímu okolí apod. Nevyzrálí a nevyrovnaní rodiče mohou dítě poškodit přenášením povahových rysů nebo nesoustavnou výchovou.

- S přibývajícími znalostmi a vlivem sociálního prostředí si dospívající vytvářejí vlastní postoje k daným problémům. Do svého chování promítají i vlastní „zkušenosti s dospíváním“.

Přesto jsou dospívajícímu nejbližším pomocníkem stále rodiče, ať to sám připouští nebo ne. Většina rodičů (v tom správném případě) brzy rozpozná, jak se svou ratolestí zacházet a jak ji pomoci i v oblasti sexuální výchovy.

V úvodu práce padl názor, že sexuální výchova jedince v rodině by měla jít ruku v ruce s výchovou ve škole. Rodina je považována v sexuální výchově za

³⁴ Jedná se o teorii k průzkumu II. od s. 63–86.

³⁵ O rodině pojednávají otázky průzkumu II. od s. 63.

prioritní. Škola nemůže rodinné prostředí zcela nahradit. Pouze v určitých ohledech v rámci výchovy ke zdravému životnímu stylu je může suplovat, a to velmi objektivně.

4.2. Je chvályhodné, že se dospívající dokáží nahlas vyjádřit ke svým pocitům a postojům. To, že rodinu chápou především jako domov je fakt, stejně jako to, že jednoho dne budou takovýto domov budovat sami. V jistý čas budou sami zakládat rodinu. A můžeme si klást otázku, jak pubescenti vnímají problematiku **osobních** milostných **vztahů**³⁶ ve dvanácti až patnácti letech. Na úvod je však třeba zmínit, jak si pubescenti „vztah“ představují.

V průběhu puberty se diferencují citové zážitky a přibývá vyšších citů. Narůstají druhy i odstíny emocí a citů a spoluvytváří tak jednotlivé osobnosti. Podle Petra Macka³⁷ se na období pohlavního dozrávání dá největší měrou vztáhnout starší názor, že se jedná o čas zvýšené emoční lability – posunů nálad k negativním, období krizí a pocitových zvratů. Souvisí to s hormonálními změnami, se zvýšenou mírou sebereflexe a egocentričnosti. S vysokou potřebou sebehodnocení, resp. s horováním a nadšením pro určité osoby a ideály. Kromě nových vztahů jakými jsou vztahy k sama sobě³⁸ (sebepojetí a sebehodnocení), vztahy k rodičům³⁹, k sourozencům⁴⁰, vrstevnické vztahy⁴¹ či přátelské⁴² vztahy

³⁶ Nicméně průzkum, který se vztahy mládeže zabývá na s.67–76 dokazuje, že fakta týkající se vztahů vyplnili respondenti pečlivě a navíc velmi ochotně.

³⁷ MACEK, P.: *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999, s. 207.

³⁸ Sebepojetí: Pubescence je charakteristická zvýšenou sebereflexí. Na počátku má častěji charakter sebepercepce – tedy, jak vypovídá ve své knize Petr Macek [1999, s. 61], *dospívající si uvědomuje sám sebe jako nositele nejrůznějších rolí a jako aktéra vlastního chování v nejrůznějších situacích, resp. zažívá zmatek nad vlastními prožitky a pocity. S přibývajícím zkušenostmi se sebou samým jako subjektem jednání a prožívání se v rámci sebereflexe stále větší měrou uplatňuje introspekce (tj. reflexe motivů prožitků spjatých s vědomím vlastního já) a sebehodnocení.*

³⁹ Vztahy k rodičům: Vztahy k rodičům resp. k rodině zůstávají vlivným faktorem socializace a individuace dospívajícího zpravidla po celé období dospívání. Často se prosazuje názor, že se jedná o období zvýšených konfliktů ve vztazích děti – rodiče (mezigenerační konflikt). Samozřejmě nelze tento jev generalizovat, existují individuální rozdíly. Vztah mezi rodiči a dětmi může být kladný a jedince se zároveň může individualizovat. Navíc zde může fungovat skutečnost, že si rodiče uvědomují dočasnost opozice svých potomků a přejímají jejich bouření jako přechodnou nutnost.

⁴⁰ Vztahy k sourozencům: Význam sourozenců se v průběhu dospívání zvětšuje. Nejsou-li sourozenci příliš věkově vzdáleni, jsou pro dospívající osoby důležití jednak proto, že jsou

hrají velikou úlohu i vztahy milostné (erotické). Avšak nutno podotknout, že ty skutečně první vztahy jsou v podstatě platonické.

Pavel Říčan tvrdí⁴³, že pubescent touží být v blízkosti milované osoby, snad se jí i něžně dotknout. Tělesné sblížení mu však připadá jako znesvěcení tohoto citu. Touží vykonat velké činy nebo se nějak obětovat, aby dokázal, že je hoden své vyvolené (svého vyvoleného). Jedinec miluje spíše očima než tělem. Ještě pořádně nedovede vyslovit, co cítí. První láska je často náhlá, přichází na první pohled, milovaného si dotyčný představuje v ideální respektive v idealizované podobě.

Navazování a rozvoj partnerských erotických vztahů jsou projevy psychosociálního vývoje. Ten neprobíhá izolovaně od uspokojování dalších potřeb, především potřeby blízkosti, bezpečí a intimity, resp. potřeby vzájemného vztahu, který je založený na porozumění a spolupráci. V první fázi si jedinec začne uvědomovat vlastní sexualitu, kdy se vyskytují rozdíly mezi chlapci a děvčaty. U chlapců je vědomí vlastní sexuality spjata zejména s ventilací pohlavního pudu. U dívek tato potřeba není toliko potřebná. Čas prvních schůzek v páru s erotickým obsahem je v pubescenci markantnější u dívek (mnohokrát volí starší partnery). Vztahy jsou většinou ještě dosti krátkodobé. Pokud jde o pohlavní styk, výsledky výzkumů v řadě zemí⁴⁴ ukazují na snižování průměrného věku prvního pohlavního styku až k věku 14–16 let.

4.2.1. Věk prvního pohlavního styku a jeho frekvence během puberty jsou u nás dosti variabilními údaji. Jsou ovlivněny socio-kulturními a socio-ekonomickými

příslušníci stejné generace (a manifestují tak podobné potřeby a zájmy), vedle toho se také aktivně podílejí na rodinné socializaci, ovlivňují se navzájem.

⁴¹ Vrstevnické vztahy: Vrstevnický vztah je unikátní a svým způsobem těžko zastupitelný typ vztahu. Umožňuje vzájemné poskytování názorů, pocitů a vzorců chování. Mezi vrstevníky může pubescent testovat sám sebe. Pubescentní vrstevníci rádi napodobují a jsou rádi napodobováni.

⁴² Přátelské vztahy: Uvádí se, že blízké přátelství mezi děvčaty je v pubescenci častější a důležitější než přátelství mezi chlapci. Dominující je v něm otevřená komunikace a sdílení pocitů, dále je ceněna inteligence, upřímnost a důvěra. Podle Macka jsou dívky do přátelských vztahů nejvíce angažované kolem 14–16 roku. Přátelství chlapců je více kolektivní, je založené na společných aktivitách a zájmech.

⁴³ ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. s. 197.

⁴⁴ MACEK, P.: *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. s. 76.

faktory. Nižší věk prvního pohlavního styku jistě souvisí i s celkovým životním stylem. Pubescenti s rizikovým chováním (např. konzumace alkoholu, drog, kouření) začínají s pohlavními styky dříve a jsou také více promiskuitní. I když význam zamilovanosti pro zahájení sexuálního života obecně klesá, láska zůstává nejčastějším motivem prvního styku.⁴⁵

První přátelství mezi chlapcem a dívkou začínají ve věku kolem třinácti nebo čtrnácti let a ze všeho nejvíc mají povahu hry, při níž se většina událostí odehrává v představách. Tato přátelství jsou většinou krátká a povrchní. Chlapec s dívkou dávají zprvu přednost setkáním ve větších skupinách, dělají všechno společně. Lze říci, že v druhé části dospívání se od skupinek mladých lidí začínají oddělovat dvojice, které tráví čas jenom spolu. Začíná rituál schůzek. Podle Elizabeth Fenwickové a Tonyho Smithe⁴⁶ jsou dívky většinou připravené začít se schůzkami kolem čtrnácti až patnácti let, chlapci asi o rok později. I když není v povaze těchto vztahů, aby byly trvalé, některé děti mohou být natolik vyzrálé, že by mohly navázat víc než povrchní vztah. Existují podstatné rozdíly v tom, jak se chlapci a děvčata vyrovnávají se svou sexualitou. Dívky, především v začátcích dospívání, se o sex pouze velmi zajímají, ale většinou jen na úrovni (romantických) představ. Pohlavní pud se u dívek zřejmě vyvíjí pomaleji a možná proto chlapci začínají aktivní sexuální život dříve. Při prvních schůzkách sex většinou znamená mazlení. Obecně lze říci, že věková hranice, kdy dochází k prvnímu pohlavnímu styku se pozvolna snižuje. Některé výzkumy také dokazují⁴⁷, že první pohlavní styk mají v nižším věku zpravidla učni a učnice na rozdíl od studentů a studentek. *Brzký sexuální styk mají – podle Rabocha – pubescenti a adolescenti, kteří málo sportují, hůře se učí, více pijí a kouří a jsou celkově méně ukázněni. Dřívější sexuální styk je přirozeně také spojen s ranějším sexuálním dozráváním. Není ovšem jasné, co je příčinou čeho.*⁴⁸

⁴⁵ K prvnímu pohlavnímu styku se respondenti vyjádřili od s. 68.

⁴⁶ FENWICKOVÁ, E., SMITH, T.: *Adolescence, The Survival Guide for Parents and Teenagers*. London: Dorling Kindersley Limited, 1993. s. 124.

⁴⁷ ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. s. 221.

⁴⁸ Říčan [1990, s. 222]

Na základní otázku, kdy má být pohlavní život zahájen, výborně odpověděl MUDr. Antonín Brzek z pražského Sexuologického ústavu⁴⁹: *Je to tehdy, až se mladá dvojice cítí být připravena na důsledky vzniku nového života, kdy je schopna možného potomka zajistit hmotně i duchovně.* Takovéto požadavky může naplnit pouze vztah duchovně i společensky dospělých lidí. Duchovní dospělost se podle Oldřicha Pšeničky⁵⁰ jen zřídka objevuje před dvaadvacátým rokem u mužů spíše později. Společenská dospělost nastává po dokončení přípravy do zaměstnání.

4.2.2. Průzkum se zabýval i otázkami manželství. *Bude mi dobrým partnerem?* To je otázka, kterou si často kladou současní mladí lidé před vstupem do manželství. Je to zcela přirozené, protože dva lidé, kteří dosud žili zpravidla v odlišném prostředí, mají spolu prožít mnohá léta, která by měla být spokojená a rodinné prostředí by mělo být příznivé pro výchovu dětí. Může se zdát, že pro námi zkoumaný vzorek respondentů je tato otázka možná předčasná. Otázky vstupu do **manželství** v tomto věku nejsou ale zase až tolik neaktuální, jak se na první pohled může zdát. Rozhodnutí vstoupit do manželství se připravuje již od dětství. V prvních letech života se kladou základy sexuální identity, mužství a ženství a tato identita se pak upevňuje a rozvíjí zvláště v předškolním věku, v pubescenci a adolescenci. To, zda-li předškolák (školák) zařadí manželství jako samozřejmost do svého života, závisí také na tom, jak probíhá manželském štěstí rodičů. Podle Pavla Říčana⁵² může být tato myšlenka v mladším školním věku vzdálenější a kolikrát i nepříjemná, ale při prvním zamilování se spolehlivě vynoří touha být s někým celý život. To je ovšem zpravidla záležitostí starších jedinců.⁵¹

4.2.3. Otázky ohledně porodu a dětí, ačkoliv si to možná někteří lidé nemyslí, jsou na místě. Obecně je však vhodné je směřovat ke kategorii starších respondentů, tedy k čtrnáctiletým (až patnáctiletým). Jim je otázka rodičovství přece jen o něco bližší. Vždyť např. i Ministerstvo školství sousední Slovenské republiky nahradilo koncepci sexuální výchovy (ve výsledku ji spíše

⁴⁹ PŠENIČKA, O.: *Sexuální výchova v rodině*. Pardubice: Hnutí Rodina, 1994. s. 212.

⁵⁰ PŠENIČKA [1994, s. 178]

⁵¹ Zdali-li dokázali respondenti odpovědět na otázky týkající se manželství zmapoval průzkum na s. 72–75.

přejmenovalo) na výchovu k manželství a rodičovství. *Sexuální výchova* od Sielerta⁵² a kolektivu plná kvalitních didaktických rad k sexuální výchově obsahuje kapitolku *Těhotenství a porod*, kterou věnuje již čtrnáctiletým jedincům. Současná sexuální výchova si klade za cíl osvětit mládež v oblasti antikoncepce a je tedy nasnadě mluvit také o důvodu používání ochrany proti početí. Těmi jsou právě děti, respektive možnost otěhotnění. K otázkám jaký vhodný věk by si respondenti představovali pro narození dítěte a eventuálně kolik dětí by si jednou přáli, již není příliš daleko.⁵³

4.3. Náš průzkum v oblasti rodičovství je směřován spíše ke starším respondentům, existují ale i takové průzkumy a výzkumy, respektive projekty, které se nebojí pracovat právě i s nižší věkovou kategorií 12–13 let. Jedná se o „**experiment miminko**“ zveřejněný na webových stránkách www.rodina.cz⁵⁴ věnovaných zcela problematice rodiny. Představen byl i v cyklu České televize *Čas pro rodinu: Experiment miminko* probíhá v sekundách Prvního obnoveného reálného gymnázia v Praze 8, tedy s dvanácti až třináctiletými dětmi v rámci rodinné a sexuální výchovy. Jeho cílem je vyzkoušet si, co všechno mít dítě obnáší. V rámci rodinné a sexuální výchovy si děti vlastnoručně vyrobí – ušijí a vycpou – panenku o velikosti a váze skutečného novorozeněte. A týden se pak o toto svoje miminko od rána do večera starají, nosí ho všude s sebou – do školy a na mimoškolní aktivity, pokud je to možné. Když to možné není, musejí si zajistit odpovídající hlídání. Zhruba každé tři hodiny krmí, přebalují, večer koupou, hýčkají. O této péči, o svých pocitech a zkušenostech si vedou deníček.

Experiment miminko již má na škole tradici, takže děti vědí, že okamžik, kdy se budou muset týden starat o miminko přijde. Každé dítě dostane dopis, ve kterém je podrobně seznámeno s pravidly experimentu. Tentýž dopis v trochu jiné formě dostanou jeho rodiče a jsou požádáni, aby se pokusili vzít experiment vážně, sami zjistit, jak je jejich dítě schopno obstát, aby zkrátka byli

⁵² SIELERT, U., KEIL, S., HERRATH, F.: *Sexuální výchova*. Praha: Trizonia. 1993. 279 s.

⁵³ Otázce potomků je věnován průzkum od s. 74–76.

⁵⁴ CHVÁTALOVÁ, Helena. *Miminko nanečisto* [online]. c1999-2005, poslední aktualizace 14. 7. 1999 [cit. 10. 10. 2005]. <<http://www.rodina.cz/clanek25.htm>>.

spolupracovníky. Projekt miminko je již také součástí osnov Prvního obnoveného reálného gymnázia, takže podle svých možností (a ochoty) se zapojují i jednotliví vyučující.

My, co se pohybujeme v oblasti gynekologie a porodnictví, vidíme v ordinacích dopady – množství nechtěných těhotenství, předsudků, tabu, mýtů – proto pocítujeme naléhavou potřebu něco udělat, říká M. Pečená⁵⁵. A dodává: Případá mi naprosto normální a přirozené, že mnoho rodičů nedokáže své dítě poučit. Sex je totiž hrozba, něco, co se svými dětmi nespojují, tam je zdvižený prst, tohle nepřipadá v úvahu. A všechny tyto zákazy by najednou měli rodiče změnit v nějaký osvětový přístup, a seznamovat dítě se sexualitou. Mám spoustu kolegů gynekologů, pro které není problém komukoliv cokoli vysvětlit, ale když stojí před vlastním dítětem, objevují se zábrany, hledají se důvody, proč volit slova opatrně, proč mnohé vynechávat. Je to také proto, že se to dotýká rodičovské sexuality, která je v našich rodinách tabuizována, i když je srozumitelné, že děti jsou tu právě proto, že sexualita rodičů existuje. Případá mi tedy v pořádku, že se poučení neočekává jenom od rodičů, ale že je poskytne i nějaká instituce.

Díky projektu má dítě prostor, kde se může ptát. Pak již samozřejmě velice záleží na atmosféře a mnoha dalších okolnostech, jak se toho využije.

Experiment navázal na podobný projekt, který odstartoval v USA. Tam vymysleli projekt miminko – elektronickou panenku, která pláče, kterou je nutno přebalovat, krmit, a to dokonce v přesné poloze, jinak se „miminko“ neutiší. O panenku se americké děti musejí osmačtyřicet hodin tvrdě starat.

Samozřejmě, jedná se o dvanácti až třináctileté děti, od jejich věkové zralosti nelze očekávat, že by to byly schopny pojmout zcela uvědoměle a že budou přes noc rodiči. K dobru projektu však lze říci, že se jedná o smělý plán a jeden z pokusů, jenž se snaží o zkvalitnění budoucího rodinného života a tvorbu

⁵⁵ PEČENÁ, M.: *Miminko nanečisto* [online]. c1999-2005, poslední aktualizace 14. 7. 1999 [cit. 10. 10. 2005]. <<http://www.rodina.cz/clanek25.htm>>.

pozitivních hodnot dospívajících. Na závěr kapitoly o experimentu miminko uvádíme ještě několik názorů žáků, kteří projektem osobně prošli⁵⁶:

- *Když ten projekt končil, tak jsem byl trochu rád, že už mu každý dvě hodiny nemusím dávat flaštičku, že nemusím přebalovat, ale jinak jsem poznal, že být matkou není úplně legrace.*
- *Nebýt rodičů, tak bych si z toho asi moc neodnesla. Oni mě upozorňovali, ať ho nakrmím, svlíknu, když přijdu domů, a to mě úplně vytáčelo.*
- *Mě to docela bavilo, člověk si to vyzkouší, ale ke konci si fakt řekne, že to není lehký.*
- *Ten dvanáctiletý člověk určitou představu má, jaký je to starat se o dítě, ale takhle si to trochu zažije na vlastní kůži, to je něco jiného.*
- *Já si myslím, že to byl docela dobrý projekt, že jsme si vyzkoušeli vlastně, jaký to je, ale bylo trochu hloupý, že když jsme cestovali domů v tramvaji, že se na nás lidé dívali tak trochu divně.*
- *To miminko prostě je. Není to, jakože když člověk chce, ale prostě miminko je pořád. Člověk se nemůže chovat úplně jako normálně, to je to jediný, co mi to přineslo, že jsem to vnímala jako velkou obtíž*

4.4. Cílem kapitoly **Antikoncepce** není uvádět nesčetný výčet antikoncepčních metod a jinou podobnou teorii. Chce se zaměřit spíše na průzkum informovanosti mládeže a zmapovat její názory a postoje k dané problematice. Chybějící nebo nesprávné informace totiž ať už o pohlavních orgánech, těhotenství nebo právě o ochranných prostředcích a metodách způsobují, že se mládež často domnívá že se *nic nemůže stát*, nebo že si *umějí dát pozor*, když zahájí pohlavní život a z toho pak může pramenit spousta nepříjemností, kterým by se mohlo zabránit.

Někdejší normám pohlavního života a příkazům rozmnožovat lidský rod, které pramenily z pochopitelných příčin (např. zachování rodu), odporuje dnes moderní člověk tzv. antikoncepcí, tedy umělými zábranami početí. Existuje mnoho variant, jejichž výhody a nevýhody, efektivita a způsobilost jsou stále

⁵⁶ *Co říkají experimentu mimino studenti?* [online]. c1999-2005, poslední aktualizace 15. 7. 1999 [cit. 2. 11. 2005]. <<http://www.rodina.cz/clanek26.htm>>.

námětem vášnivých diskusí mnohých odborníků, ale i laiků. I polemiky, která že antikoncepce se jeví nejlepší pro mladé lidi můžeme mnohdy zaregistrovat v odborné literatuře. Podle Jaroslavy Pondělíčkové⁵⁷ lze za nejvhodnější antikoncepci pro mládež považovat kondomy. Má spoustu výhod, počínaje snadnou dostupností, konče jednoduchou použitelností a zdravotní nezávadností. Chrání nejen před nechtěným těhotenstvím, ale i před pohlavními nemocemi. Od počátku osmdesátých let je sexuální chování ovlivněno epidemií AIDS. Používání kondomu zde představuje základní způsob prevence před šířením infekce.

Dalším důvodem, proč mluvit o antikoncepci je fakt, že bohužel mnoho kolikrát ani nezletilých dívek nechtěně otěhotní a tomu je třeba předcházet, stejně jako hledat příčiny. Nabízí se mimo jiné i teorie, že se do neopatrného prvního pohlavního styku promítá častý a dlouhodobý mýtus, a to že dívka při prvním pohlavním styku nemůže otěhotnět. V některých případech nezkušení mladí lidé (a to spíše chlapci) také často podceňují budoucí následky pohlavních styků a spoléhají na možnost přerušování těhotenství. Smutnou skutečností je, že každý rok přijde mnoho mladých dívek do jiného stavu. Dospívající mládež nepoužívá dostatečně své teoretické znalosti o antikoncepci v praxi. Většina prvních zkušeností s pohlavním stykem je neočekávaná, neplánovaná – a bez jakékoliv ochrany. Dospívající jsou také mnohem plodnější než dospělí jedinci, proto je pravděpodobné, že mladá dívka otěhotní snadněji než zralá žena, i když měla nechráněný styk pouze jednou.

V tomto případě by právě sexuální výchova měla sehrát svou důležitou roli a upravit koncepci tak, aby teorii její posluchači dokázali uplatnit i v praxi. Především výsledky zaměřených studií potvrzují, že sexuální výchova spíše oddaluje věk prvního styku, vede ke zvýšenému užívání antikoncepce a k dodržování zásad bezpečného sexu⁵⁸, k tolerantnějším sexuálním postojům a ke snížení pocitů viny. Podle souhrnné zprávy Světové zdravotnické organizace z roku 1993⁵⁹ výsledky pětatřicet studií zaměřených na vlivy sexuální výchovy prokázaly, že sexuální výchova vede v sexuálních aktivitách mladých lidí k přijetí

⁵⁷ PONDĚLÍČKOVÁ, J.: *Nezralá sexualita*. Praha: Avicenum, 1990. s. 111.

⁵⁸ WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001. s. 61.

⁵⁹ Weiss, P., Zvěřina, J. [2001, s. 62]

bezpečnějších sexuálních praktik, k odložení zahájení sexuálního života nebo k poklesu celkové sexuální aktivity, a současně potvrdil, že přístup k poradenství a ke službám na úseku antikoncepce nevede k časnější nebo zvýšené sexuální aktivitě dospívajících.

Stručně řečeno⁶⁰ kondom a pilulka jsou u mladých lidí považovány za nejznámější a nejjistější prostředek k zabránění početí. Při prvním pohlavním styku však ještě v mnoha případech nepoužívají mladí ještě žádné nebo častokrát jen velmi nespolehlivé prostředky k zabránění početí. Do budoucna je pro vychovatele, ale hlavně i pro samotné dívky a chlapce důležité, aby si uvědomili, proč tak zřídka nebo nikdy nepoužívají ochranných prostředků a snažili se tak těmto příčinám zabránit. Antikoncepce, přesněji řečeno kondom, není jen ochranou proti početí, ale i proti sexuálně přenosným nemocem včetně AIDS.

4.5. V současné době se (nejen) základní školy hlavně v rámci rodinné výchovy (a přírodopisu) snaží o osvětu v oblasti **AIDS**. Jedná se o závažný celosvětový problém a stále se hledají prostředky a koncepce, jak šíření AIDS zabránit, jak tomu předcházet. Otázka šíření AIDS je jednak problémem správné výchovy, kdy výchova je výsadou především rodičů, ale napomáhá jí právě i škola. Ideálním trendem je dobrá spolupráce školy a rodičů a jejich vzájemné doplňování. Existují ovšem rodiče, kteří jsou v sexuální výchově svých ratolestí málo iniciativní, nebo dokonce bezradní a v tomto případě vstupuje škola do první a důležité role. Je proto důležité, aby problematika AIDS byla začleněna do sexuálně výchovného programu školy a aby byla pro svou závažnost a aktuálnost řešena samozřejmě taky s rodiči žáků. Celou akcí by měl být pověřen pedagog vyškolený v sexuologii. Měl by mít výborné komunikační schopnosti a neméně dobrý vztah k dětem. Zaměřením by měl být nejspíše biolog, nebo specialista na občanskou a rodinnou výchovu.

Problematika sexuálně přenosných nemocí včetně AIDS si vyžaduje trvalou a vydatnou pozornost z několika důvodů. Podle Oldřicha Pšeničky⁶¹ narůstá u nás mezi pubescenty a dospívajícími počet sexuálně přenosných nemocí. V České

⁶⁰ Shrnuje to i průzkum II. od s. 75.

⁶¹ PŠENIČKA, O.: *Sexuální výchova v rodině*. Pardubice: Hnutí Rodina, 1994. s. 253.

republiky byl v roce 1993 zaznamenán největší počet nově zjištěných pohlavně přenosných nemocí v Evropě ve věku patnácti až devatenácti let⁶². A i přesto je podle Pšeničky veřejnost o těchto nemocech stále nedostatečně informována. Domnívá se rovněž, že nejlepší ochranou proti AIDS je úplná sexuální abstinence do zahájení manželského života a následná věrnost partnerů.

V naší zemi však jen tři procenta lidí⁶³ začínají se sexem až po svatbě (pochopitelně se jedná zejména o jedince s hlubším zakotvením religiózního světonázoru v jejich osobnosti). Přibližně desetina lidí má jediného sexuálního partnera do svatby. Jedná se tedy o menšinový životní styl. Tito jedinci jsou samozřejmě denně konfrontováni se sociálními normami většinové společnosti, které sexualitu mladistvých neodsuzují. Některá média ji spíše podporují. Podobné přílišné zdůrazňování abstinence může u jedinců, kteří zahájili pohlavní život již dříve, vyvolávat pocity viny a v konečném důsledku k odmítnutí preventivního působení jako celku.

Otázka toho, kdy vstoupit do sexuálního života, aby to pozitivně ovlivnilo šířící se problém AIDS je docela sporadická, problém nevyřeší. Pedagog může vědomě či nevědomě přispívat k vytváření sociálních norem. Studenti se často ptají, jaký je průměrný věk zahájení pohlavního života. Prosté sdělení i pravdivé informace může vést ke snaze příliš se neodchylovat od normy. To znamená, *když už je mi osmnáct pryč, tak už bych s tím snad něco měl(a) konečně začít dělat?*

Podklady pro výuku o sexuálně přenosných nemocech včetně AIDS existují. Všude kolem nás – v televizi, v časopisech, v novinách, v rádiích, na internetu apod. – „poletují“ informace vhodné k využití k dané problematice. Je nyní na rodičích a učitelích, aby se jich zhostili takovým způsobem, aby se teorie promítla hlavně v praxi. Problém AIDS i jiných pohlavně přenosných nemocí nelze totiž v sebemenším případě podceňovat.⁶⁴

⁶² Kniha Oldřicha Pšeničky vyšla v roce 1994, čerstvější fakta bohužel nejsou k dispozici.

⁶³ PROCHÁZKA, Ivo. *Prevence sexuálně přenosných onemocnění HIV/AIDS* [online]. c2002-2005, poslední aktualizace 8. 1. 2004 [cit. 2. 10. 2005]. <www.planovanirodiny.cz/sv-pardubice2003_abc.phtml>.

⁶⁴ O AIDS pojednává průzkum od s. 77.

4.6. Teoretická znalost minima ze sexuální výchovy (biologie člověka) by měla být výsledkem výchovného procesu sexuální výchovy ve škole.

Období puberty patří z hlediska sexuálního vývoje mezi nejdůležitější. Jedná se o období, kdy dochází k podstatným změnám ve výšce i zevnějšku každého jedince:

4.6.1. Pod vlivem hormonů dozrávají pohlavní orgány, které nabývají funkce rozmnožování. Právě téma **pohlavní ústrojí žen i mužů** je zahrnuto v osnovách přírodopisu, učí se o něm i v rodinné výchově. Patří do základních témat sexuální výchovy ve škole. Na některých školách provádějí přednášku z anatomie odborníci z oblasti gynekologie. Někde zase vycházejí pouze z učebnic a u tématu se déle než je to nutné nezdržují.⁶⁵

4.6.2. Poslední zkoumanou problematikou byl **proces oplození**, respektive charakteristika procesu oplození. Již v útlém dětství kladou děti svým rodičům často otázku: „Maminko, tatínku, jak jsem přišel na svět?“ Někteří rodiče odpoví: „přinesl tě čáp“, jiní se snaží najít jinou vhodnou variantu, kterou by dítě co nejméně zatížili. Období let 12–15 už není obdobím, kdy by se děti a dospívající měli domnívat, že je rodičům přinesl čáp. Mají již jisté představy a znalosti. Je tedy otázkou, jak nyní popisují proces oplození, proces narození miminka.⁶⁶

Ještě pořád existuje u mládeže nevědomost o vlastním těle a o „cizím“ těle, o jeho anatomických zvláštěnostech, funkcích a pochodech. Hormonální změny, které se v pubertě objevují ve spojení s výraznými tělesnými změnami a stupňujícími se sexuálními potřebami, ještě navíc ztěžují přirozené, nepředpojaté a bezstarostné zabývání se sebou samým i pochopení druhých. Dospívající můžou trpět svými fyzickými změnami a trápit se mindráky ze svého „nového“ těla. Na druhé straně mají k dispozici nepřeborné množství dostupných informací, ať už knih, časopisů, televizi apod. Padla mnohá tabu a naopak se uvolnily mnohé cesty ke vzdělání. Záleží pak už jen na výchově jedinců a vůli jejich vychovatelů. Opakovaně řečeno – náleží sem především rodina a na druhém místě rovněž

⁶⁵ Obě zkoumané školy přednášku odborníka dětem prezentovaly. Průzkum se tedy pokoušel zjistit, jakých vědomostí žáci v problematice pohlavního ústrojí na základních školách nabyli (od s. 85).

⁶⁶ O procesu oplození průzkum na s. 86.

škola. A proto se jmenuje základní škola „základní“, aby poskytla dětem a dospívajícím základní informace ve všech oblastech, tudíž i v oblasti sexuality.

5. Metodologie průzkumu

Empirická část práce byla realizována ve čtyřech třídách Libereckého okresu. Jedná se o sedmou a devátou třídu základní školy RVJ Husovy v Liberci⁶⁷ a o sedmou a devátou třídu základní školy Arbesovy⁶⁸ v Jablonci nad Nisou. Záměrně byly vybrány dvě základní školy ze dvou různých měst. Poznatky ze dvou základních škol, získané formou anonymního dotazníkového šetření jsou vzájemně porovnávány. Pro vysvětlení nejasností sloužila menší orientační interview s vybranými jedinci (např. u kapitoly *„Ideální“ pedagog, Zdroje informací* a u kapitoly *Mládež a vztahy*). V dotaznících bylo osloveno celkem osmdesát respondentů.

Oba dotazníky vyplňovali žáci na jaře roku 2005. Pedagogům bylo pověřeno, aby do žáky vyplňovaných fakt nijak nezasahovali, respektive, aby nijak neradili či jinak nenapomáhali a neovlivňovali tak úsudky respondentů a tudíž i objektivitu dotazníků. V případě nevědomosti tak jedinci odpovídali „nevím“. Každý dotazníky byl žákům předložen v rámci jedné vyučovací hodiny rodinné výchovy. Jejich vyplňování obsáhlo téměř celou vyučovací hodinu. Žáci byli již na samém začátku upozorněni, že se jedná o anonymní dotazníky, a že jejich odpovědi pomůžou průzkumné činnosti.

Tab. 1 – Údaje o respondentech:

Počet respondentů celkem	80
Chlapců	42
Dívek	38
7. třídy	38

⁶⁷ Základní škola RVJ Husova: Od roku 1998 se škola sídlící na Husově třídě řadí mezi ty s rozšířenou výukou jazyků (RVJ). Ředitelkou je paní Mgr. Blanka Rendlová. Škola zahrnuje 3.–9. ročníky a získala certifikát Fakultní školy FP TU v Liberci.

⁶⁸ Základní škola Arbesova v Jablonci nad Nisou: Jedná se o plně organizovanou školu o 19 třídách v čele s ředitelem Mgr. Tomášem Saalem. Šesté a vyšší ročníky se specializují na běh na lyžích a zároveň součástí výuky šestých a sedmých tříd je rozšířená výuka jazyků.

V sedmých třídách se vykytovali jedinci staří dvanáct až čtrnáct let, přičemž více jak polovina respondentů byla třináctiletých. Deváté ročníky zahrnovaly studenty čtrnáctileté až patnáctileté, kdy jejich počet byl vyrovnaný.

Průzkumná část se dělí do dvou částí podle zkoumaných skutečností, respektive podle dvou dotazníků. Dotazníky obsahují 18 a 19 otázek.⁶⁹ První dotazník zmapoval otázky týkající se převážně sexuální výchovy jako vyučovacího předmětu – jejím opodstatněním, realizací apod.⁷⁰ Druhý dotazník pak vymezuje oblast sexuality jako takové. Uvádí jednotlivé názory a konkrétní znalosti respondentů.⁷¹ V závěru práce nechybí shrnutí získaných poznatků.

Interview předložené v písemné podobě bylo zvoleno pro svoji časovou úspornost a finanční dostupnost. Bylo rovněž přihlédnuto k dalšímu pozitivu dotazníku, totiž že díky němu lze data lépe kvantifikovat. Nevýhodou dotazníků je menší pružnost (např. že nelze klást doplňující otázky) a tudíž byla místy zvolena metoda osobního rozhovoru (zvláště u otázek kvalitativního charakteru), jak již bylo ostatně řečeno.

Pro lepší orientaci v textu je studie proložena množstvím ilustrativních tabulek, které shrnují nashromážděná data. V tabulkách vepsané výsledky uvádí (kromě tabulky číslo 1) procenta. Některé výsledky průzkumného šetření jsou porovnávány s jinými výzkumy. Celkový charakter textu lze hodnotit jako kvantitativně kvalitativní.

⁶⁹ Oba dotazníky jsou obsaženy v příloze diplomové práce.

⁷⁰ První dotazník zkoumá pedagoga jako aktéra procesu učení sexuální výchovy. Zajímá se také o to, na koho se mládež obrátí s případným problémem ze sexuální výchovy a odkud dnes mladí lidé vůbec získávají poznatky ze sexuální výchovy – hlavní a nejdůležitější zdroje informací. Poukazuje na to, jak si studenti představují ideální hodinu sexuální výchovy ve škole a jak ve skutečnosti vypadá – (oblíbené) metody výuky. Zabývá se tím, které informace mládeži ze sexuální výchovy chybí (pokud chybí) a mapuje jednotlivé hodnoty a názory dospívajících na konkrétní otázky.

⁷¹ Druhý dotazník pak zkoumá pubescenta jako osobnost se vyvíjející, osobnost, která se učí novým – (nejen) partnerským vztahům. Zkoumá množství a typy vztahů, kterými mladí lidé projdou. Snaží se zjistit názory dospívajících na první pohlavní styk, na manželství (uzavření sňatku) včetně dětí. Prozkoumává teoretické znalosti respondentů v oblasti antikoncepce, AIDS a anatomie pohlavních orgánů. Hodnotící odpovědi si vyžádaly také otázky týkající se interrupce a homosexuality.

5.1. Respondenti – pubescenti

Práce se snaží zachytit sexuální stránku vývoje pubescentů.. Tedy jak tvrdí Pavel Říčan ve své knize *Cesta životem*⁷² vývoj jedinců od 11 do 15 let. Někdy je uváděn termín *dospívající*, který se v odborné literatuře většinou ztotožňuje s adolescencí. Zde ovšem dospívající nabývá významu člověka, který se vyvíjí a dospívá (k čemuž v pubertě dochází), nehovoříme tudíž o adolescentovi, ale stále jen o pubescentovi. Adolescence (17–18 let až 23–24 let) zahrnuje období po pubescenci. Ve skutečnosti však neexistují přesné respektive sjednocené a ucelené definice termínů pubescent, adolescent, dospívající nebo jejich věkové zařazení. Např. Příhoda dělí ještě dál pubescenci na prepubescenci (6-11 let) a postpubescenci (15-20 let).

V každém případě však chápeme pubescenci jako vývojové období mezi dětstvím a dospělostí, kterému předchází relativně klidný stav dětství s obvyklým přizpůsobením se světu a druhým lidem. Teprve pak pokračuje ranou dospělostí (adolescencí), v níž poměr mezi přizpůsobením se světu a protestem vůči němu je vyváženější, než bylo v pubescenci samotné. V období dospívání se musí mladý člověk umět vyrovnat se změnami, které se s ním dějí zevnitř a musí umět porozumět úkolům, které na něj čekají ve světě dospělých a postupně tyto úkoly akceptovat. Období dospívání má vyvrcholit ustavením vlastní identity, která dovoluje přizpůsobení se obvyklým normám společnosti. Svou důležitou roli hraje i identita sexuální. Dítě prodělává nejdůležitější proměny dospívání. Ať už se jedná o fyzickou stránku, či naopak psychickou. Nově chápe svou identitu. Mění své vztahy k vrstevníkům, rodičům a dalším autoritám.

*Období mezi jedenáctými a patnáctými narozeninami označujeme jako pubescenci podle Příhodova vzoru. „Pubes“ znamená latinsky chmýří, vousy, přeneseně ohanbí, vnější pohlavní orgány. Pubescence pak znamená doslova získávání dospělého typu ochlupení, přeneseně tělesné dospívání vůbec. Do jaké míry při tom člověk dospěje i psychicky a do jaké míry daná společnost uznává jeho dospělost, to jsou ovšem jiné otázky.*⁷³ Důvody proč Říčan stanovuje hranici 11 a 15 let jsou tyto: jedenáctý rok má opodstatnění v tělesném vývoji, ve změněném systému školního vzdělávání (dosavadního jednoho učitele vystřídá učitelů několik) a také v citovém vývoji (dochází k prvnímu platonickému

⁷² ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. 435 s.

⁷³ Říčan [1990, s. 181]

zamilování). Hranice patnácti let je dána biologicky – tedy schopností zplodit dítě a v neposlední řadě taky rozhodnutím o dalším možném studiu a právní zodpovědnosti.⁷⁴

Tolik čistě k teorii. V úvodu práce padla zmínka o tom, že práce má sloužit jako jakási příručka pro pedagogy a je proto tak i koncipována. Průzkumy I. a II., které budou následovat, mapovaly dílčí problémy a fakta a v důsledku toho je text členěn do menších kapitol, kde je empirická část obsažena:

⁷⁴ „I laik vidí, že důvody pro dolní i horní hranici pubescence jsou problematické. Jedenáctý rok neznamena zrovna přelom v tělesném vývoji, patnáctý tím méně. Změna ve způsobu výchovy a výuky také není příliš ostrá. Rozpaky působí i stanovení hranic podle toho, co platí jen v naší zemi. A pokud jde o první lásku: jsou pochybnosti o její důležitosti i o jejím datování – ostatně se tento jemný a typicky tajný děj obtížně zkoumá. Stanovení jednotných hranic ještě zvětšuje rozdílnost mezi vývojem chlapců a vývojem dívek v tomto období – přesto, že ji společnost tlumí společnou výukou a výchovou. Není tedy divu, že se ve světové literatuře objevují i různá jinak stanovená rozmezí a období.“ Říčan [1990, s. 182]

6. PRŮZKUM I.

Cílem průzkumu je zmapovat současný stav různých aspektů sexuální výchovy ve školách – její realizaci (množství času jí věnované, metody výuky), pedagogy a různé zdroje informací dospívajících ze sexuální výchovy i mimo školní prostředí. Dále se snaží poukázat na přání samotných studentů ohledně podoby hodiny sexuální výchovy ve škole a kantora, který by ji měl učit. V závěru zjišťuje hodnoty dospívajících v konkrétních otázkách. Průzkum tak podává svědectví o určité současné situaci a dává tím podklad pro případné zkvalitnění sexuální výchovy jako celku.

6.1. Současné názory na potřebnost sexuální výchovy ve školách

Diskuse, zda-li patří sexuální výchova do škol nebo ne dokáže rozvířit hladiny v odborných i laických kruzích. Jak to ale cítí ti, kterých se to týká, tedy samotní studenti sexuální výchovy?

Sedmé ročníky se většinou se svými odpověďmi drží zpátky, mnohdy se stydí o sexualitě hovořit, protože jejich čas, jak v rozhovorech sami vypovídají, teprve přijde. Naopak deváté ročníky se vyznačují již poměrně velikou liberalitou a chutí o problematice sexuální výchovy mluvit. Nicméně i přes nízké zkušenosti, nebo spíše právě proto, vyjádřili dotazovaní svůj názor, že sexuální výchova patří do škol, a že by se jí ve škole také rádi učili (100%, 100%, 100%, 72%)⁷⁵. Výjimku tvořilo pouze 18% respondentů deváté třídy ZŠ Arbesovy, kteří se vyslovili proti zavádění sexuální výchovy do škol (viz. tab.2) To znamená, že pouze tři žáci z osmdesáti vyslovují své *ne* pro sexuální výchovu ve škole. Důvody proč tomu tak chtějí ji však také zcela nevylučují. V jednom případě se žák uvědoměle vyslovil, že je na sexuální výchovu moc mladý (sedmá třída), ve zbylých dvou pak příčina tkví v obavě z delší školní docházky.

Proč by tedy ve většině zaváděli studenti sexuální výchovu do škol? Odpověď je nasnadě. Poukazuje na ni *tabulka číslo 3*. Pozitiva sexuální výchovy ve škole

⁷⁵ Pořadí procent je stejné jako v tabulkách, čili první procento náleží 7. třídě ZŠ RVJ Husově, druhé procento 9. třídě ZŠ RVJ Husově a poté následuje Arbesova škola ve stejném pořadí.

jsou spatřována hlavně v přísunu dostatečných informací a poznatků. Vyskytly se i názory, že některá fakta rodiče nedokáží svým ratolestem dostatečně vysvětlit. Chlapec deváté třídy se vyslovil, že je vychováván příliš přísně a teoretické poznatky z oblasti sexuality mu chybí. Domnívá se tak, že sexuální výchova ve škole by mu napomohla v budoucím soukromém životě. Podobně znějí i ostatní názory: *Ano pro sexuální výchovu – je lepší vědět víc. Někteří přicházejí o panenství moc brzy. (...) Lepší dříve než později. (...) Ano, je to užitečné. (...) Abychom byli připraveni. (...). Ano, kde jinde se tomu učit? (...) Učitel to lépe vysvětlí. (...). Chci o tom mluvit nejen s rodiči. (...) Hodí se to do budoucna. (...) Je dobré vědět, jak děti přišly na svět (...).* V opačném případě se vyskytly již jen dva výše zmiňované názory proti: *Sexuální výchovu do škol ano a ne. Jsme na to moc mladí. (...) Sexuální výchovu do škol nezavádět, seděli bychom ještě víc hodin ve škole.*

Tab. 2 – Měla by se sexuální výchova učit ve škole?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Ano	100%	100%	100%	72%
Ne	0%	0%	0%	18%

Tab. 3 – Uveďte důvod, proč by se sexuální výchova měla ve škole učit:

Často volili respondenti více než jednu variantu.

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7.	9.	7.	9.
Více informací	61%	65%	75%	43%
Záživnější hodina	0%	10%	0%	0%
Nedostatečné informace od rodičů	17%	10%	0%	0%
Je to užitečné/potřeba	17%	15%	5%	0%
Není jí potřeba	0%	0%	0%	22%

Ostatní	5%	0%	20%	35%
---------	----	----	-----	-----

Tabulky jsou v těsné blízkosti a lze z nich tak snadno vypočítat, že např. kolonka, která vyjadřuje nepotřebnost sexuální výchovy ve škole se v obou případech neshoduje. Tabulka č.2 poukazuje na 18% respondentů, jež nepotřebují sexuální výchovu ve škole, tabulka č.3 už ale předkládá o 4% více, tedy 22%. 4% respondentů, kteří byli v tabulce č.3 navíc, tak dalo najevo, že sexuální výchovu by ve škole sice schvalovali, ale že jí není zase tolik potřeba. Možná panuje mezi zkoumanou mládeží názor, že již všechny důležité poznatky ze sexuální výchovy ovládají. Každopádně se jedná jen o malé procento dotazovaných

6.2. Realizace sexuální výchovy

Tab. 4 – Zastoupení sexuální výchovy v rámci jednotlivých předmětů - 7. i 9. třída⁷⁶:

	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Rodinná výchova	40%	40%
Občanská výchova	40%	40%
Přírodopis	20%	20%
Jiný předmět	0%	0%
Samostatný předmět	0%	0%

Z tabulky vyplývá, že žádná ze zkoumaných tříd, respektive škol neprovozuje sexuální výchovu jako samostatný předmět. Nejvyšší podíl tematiky ze sexuální výchovy obsahují rodinná a občanská výchova. Pětinu učiva sexuální výchovy

⁷⁶ Poněvadž se sexuální výchova nevyskytuje na školách jako samostatný předmět, byla zkoumána dílčí témata, ke kterým studenti přiřazovali příslušný předmět, který je zahrnoval. Byla to dílčí témata: *rozdíly mezi pohlavími, zamilovanost a láska, morálka v mezilidských vztazích, partnerské vztahy, manželství, zásady zdravého manželství, rodina, péče o dítě, komunikace mezi partnery, rodičovství, dospívání, plodnost, reprodukční zdraví, sexualita v průběhu života, péče o zdraví a hygiena pohlavních orgánů, antikoncepce, potrat, anatomie pohlavních orgánů, sexuálně přenosné nemoci, sexuální role, předsudky v oblasti sexuality, sexuální úchytky, závislosti, zneužívání dítěte, sex. diskriminace, zákony týkající se sexuality, zákon o rodině.*

zahrnuje přírodopis (respektive biologie). Do jiných předmětů sexuální výchova nijak nevstupuje. Odpovědi studentů v podstatě korespondují s osnovami RVP.

Také počet hodin, které jsou sexuální výchově (v rámci jiných předmětů věnované, je nevelký (viz tab. 5). Navíc odpovědi o počtu hodin jsou dosti nesourodé. Na jedné straně žáci odpovídají, že sexuální výchovu nemají vůbec, druhí tipují až 3 hodiny za pololetí. Jen váhavě odpovídali studenti na otázku, nebyli si zcela jisti. Rozmanité odpovědi mají zřejmě příčinu v tom, že sexuální výchova neexistuje jako samostatný předmět – vyučuje se v rámci různých předmětů, a proto je pro respondenty obtížné přesněji stanovit časový údaj. Každopádně v nynějších osnovách dostávají více prostoru jiné důležité předměty.

Tab. 5 – Kolik času je zhruba věnováno sexuální výchově ve škole ?
Žáci jen přibližně odhadovali.

	7. třída		9. třída	
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
0 hodin za měsíc	0%	35%	45%	9%
1–3 hod. za měsíc	0%	10%	20%	5%
4 a více hodin za měsíc	0%	15%	0%	86%
1–3 hod. za pololetí	72%	35%	10%	0%
4 a více hodin za pololetí	28%	0%	5%	0%
1 hod. za rok	0%	5%	5%	0%
Nevím	0%	0%	15%	0%

6.3. „Ideální hodina“ sexuální výchovy (metody výuky)

Zkoumaným aspektem v myšlení dětí a mládeže, se stala i tzv. „ideální hodina“ sexuální výchovy ve škole. Jak si žáci představují vyučovací proces sexuální výchovy? Co nesmí chybět nebo naopak – čemu se vyvarovat?

Celých 83% sedmé třídy ZŠ RVJ Husovy se vyjádřilo kladně k dosavadní výchově. Devátá třída jmenovaného ústavu přišla s mnoha podněty k vylepšení k současné výchovy. *Měla by být častěji. Otevřená a aktuální! (...) Obecně není*

dobré sedět v kroužku, protože to je více lidem nepříjemné. Lepší je sedět v lavicích a říkat si to všeobecně. (...) Měla by být častěji. (...) Zajímavě znějí oponující teze: Souhlasím s veřejností, že není třeba sexuální výchova samostatně a stačí občanská výchova a přírodopis. (...) Nevím, ale myslím si, že do školy sexuální výchova nepatří. V dřívějších dobách nebyly školy a žádná sexuální výchova nebyla a každý na to přišel sám. Jabloneckou základní školu zastupují tyto názory studentstva: Chci porozumění, odborníka, dozvědět se co nejvíc. (...) Učitel musí látku umět vysvětlit. (...) K této hodině patří dobré vyprávění a video, popř. exkurze. (...) Mít dobrého učitele. Ten odpovídá na otázky žáků. (...) Líbilo by se mi, kdyby se četlo z literatury. (...) Vše anonymně! (...) Hrát hry! (...)

Ve skrze se respondenti shodují v tom, že by chtěli hodinu vedenou odborně vzdělaným pedagogem či odborníkem se schopností dobře podat látku, hodinu s aktuální tematikou a kde by byl prostor pro anonymitu. Mnoho přání znělo ve prospěch určitých metod výuky.

6.3.1. Metody výuky

Z výsledků dotazníků je v některých případech patrný vysoký a hlavně variabilní počet vyučovacích metod prezentovaných na daných ústavech. Zahrnují přednášky odborníků, besedy s odborníky (v markantním množství zrealizované!), totéž se samotnými pedagogy, zhlédnutí videa nebo televizního pořadu, hry, referáty žáků, odpovědi učitelů na anonymní otázky žáků, scénky a hraní rolí, estetické ztvárnění problematiky a jiné.

Tab. 6 – Způsoby práce ve škole A):

Dotazovaní mohli vybírat více než jednu variantu.

	7. třída		9. třída	
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Přednáška odborníka	89%	45%	0%	64%
Beseda s odborníkem	89%	55%	95%	77%
Zhlédnutí videa, TV pořadu	89%	55%	0%	95%
Výklad učitele	89%	55%	95%	100%
Besedy s učitelem	89%	10%	10%	100%
Hry	6%	30%	0%	100%
Referáty žáků	17%	30%	95%	100%
Odpovědi učitele na anonymní otázky žáků	94%	45%	95%	9%
Scénky a hraní rolí	89%	25%	0%	100%
Ankety	0%	30%	0%	100%
Kreslení a jiné estetické ztvárnění	0%	0%	0%	100%
Jiné	0%	15%	0%	0%

Z průzkumu vyplývá, že pro žáky je důležitá především anonymita a metody, kde se osobně příliš nezviditelňují, nebo kde tzv. splynou s davem, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že pro pubescenty je nesmírně důležité, aby se „neztrapnili“ před svými vrstevníky. Přednost tak dávají odpovědím učitele na anonymní otázky a besedám. Na druhé straně převládá pro mnohé nepopulární výklad učitele. Respondenti, kteří se ztotožnili s metodou výkladu ji zvolili pro její nenáročnost z hlediska práce samotných žáků a také pro její anonymitu.

6.3.2. Oblíbené metody výuky sexuální výchovy

Populárnější než výklad je beseda s učitelem, kdy je možné projevit osobní názory a pohnutky. Mnoho odpovídajících pak samo neví, jaké metody by osobně zvolili. Upřednostňují však přednášky odborníků a méně tradiční – kreativní

formy vyučování jako je estetické ztvárnění či scénky a hraní rolí, dále pak např. zhlédnutí televize a videa.

B) Tab. 7 – Tázání prosazují:

Opět bylo na výběr mezi vícero variantami.

	7. třída		9. třída	
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Přednáška odborníka	11%	35%	25%	50%
Beseda s odborníkem	0%	0%	15%	14%
Zhlédnutí videa, TV pořadu	0%	20%	15%	18%
Výklad učitele	0%	0%	15%	14%
Besedy s učitelem	0%	5%	25%	14%
Hry	6%	0%	5%	0%
Referáty žáků	0%	10%	0%	14%
Odpovědi učitele na anonymní otázky žáků	0%	5%	20%	0%
Scénky a hraní rolí	6%	0%	0%	36%
Ankety	17%	5%	5%	9%
Kreslení a jiné estetické ztvárnění	0%	0%	0%	9%
Jiné	0%	0%	40%	18%

Kolodka *jiné* zahrnuje odpovědi *nevím, je mi to jedno, či nechci odpovídat*. Ve výčtu metod neexistuje jediná, kterou by respondenti vyloženě odmítli.

6.4. Důvěra v pedagogy

Jak již bylo řečeno, jednou z podmínek kvalitní sexuální výchovy je i přístup pedagoga, respektive pedagog samotný. Sexuální výchova je předmět, kterému neprospívá stud, kde velkou roli hraje otevřenost a vzájemná důvěra. Ku prospěchu obou zkoumaných základních škol svědčí fakt, že zdejší žáci zřejmě mají důvěru ve své pedagogy, jež se sexuální výchovou rámcově zabírají. Z dotazovaných respondentů odpovědělo minimálně 75% a maximálně až 90% kladně na otázku, zda-li by se mohli s problémem z oblasti sexuální výchovy

obrátit na nějakého pedagoga ze svého ústavu – viz. tab. 8. V porovnání jsou výsledky obou škol téměř totožné, nevyskytují se velké výkyvy. Důvěru žáků získaly konkrétně paní učitelka Ryjáčková ze Základní školy RVJ Husovy a paní učitelka Coganová ze Základní školy Arbesovy v Jablonci nad Nisou.

Tab. 8 – Mohli byste se s otázkami ze sexuálního života obrátit na nějakého učitele z vaší školy?

	7. třída		9. třída	
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Ano	83%	80%	75%	90%
Ne	17%	20%	25%	10%

Pakliže byla ale položena otázka na „ideálního pedagoga“, vyskytly se v dotazníku poněkud odlišné odpovědi. Místní kantoři za „ideální pedagogy“ toliko považováni nejsou:

6.4.1. „Ideální učitel“ sexuální výchovy

Naskytá se otázka, jak si nynější studenti představují „ideálního učitele“ sexuální výchovy? Jaké parametry musí dnes mít a jaké jsou naopak naprosto nevhodné?

Sedmá třída ZŠ RVJ Husovy se vyjádřila vcelku jasně. Celých 83,3% žáků cítí potřebu, aby sexuální výchovu vyučoval pedagog, který se *nestydí*. Vzhledem k tak vysokému procentu a také vzhledem k tomu, že jmenovali pak již jen 3 další vlastnosti⁷⁷, které zaujímají mizivé procento, můžeme soudit, že žáci vycházejí z vlastní zkušenosti. Nabízely se dvě možnosti. Buď se respondenti sami styděli o věcech sexuality hovořit a tudíž chápali, že stydlivý pedagog by jim mnoho informací nepředal, a nebo již zažili nějakého stydlivého kantora, který jim v důsledku této vlastnosti mnoho informací nenabídl a chtěli se toho nadále vyvarovat. Z podrobnějšího osobního tazání vyšla jako správná druhá zmíněná

⁷⁷ Zbývající tři vlastnosti jsou: Vážný, otevřený a žena.

varianta. Studenti měli v minulosti pedagožku, která se bála (styděla) otevřeně hovořit o věcech sexuality a nepředala jim tak mnoho cenných informací. Studenti by se tedy stydlivého přístupu rádi do budoucna vyvarovali .

I v deváté třídě téže základní školy vyjádřili studenti potřebu pedagoga *nestydlivého* (25%) a *otevřeného* (30%), což jsou vlastnosti téměř totožné. Po 10% dostal kladné ohodnocení pedagog *s komunikačními schopnostmi a pedagog upřímný*⁷⁸.

Sedmá třída základní školy Arbesovy by uvítala učitele *důvěryhodného a chápavého*, učitele, který umí *vysvětlit, vyprávět, který by používal uspořádání židlí dokola a video, učitele, který by přednášel o nemocech a četl z literatury*. Vyskytl se zde i požadavek na *odborníka v pravém slova smyslu*.

V deváté třídě Arbesovy ZŠ pak převažovala stanoviska nikoliv vnitřního, ale vnějšího charakteru. Objevily se odpovědi s lehkou nadsázkou: *hezký, vtipný, zábavný muž, svalnatý a melírovaný, nádherný, milý a mladý kolem 18–25 let, s úsměvem na rtech*. Jinak se vyskytovaly požadavky na věk (touha po mladém kantorovi) a na pohlaví (děvčata požadovala ženu) a víceméně na člověka pozitivního a veselého. Na otázku, zda-li na ústavech, kde žáci studují existuje nějaký pedagog, který by odpovídal těmto požadavkům, odpověděli takto:

Tab. 9 – Odpovídá vašemu požadavku „ideálního pedagoga“ někdo konkrétní na vašem ústavu?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Ano	78%	30%	65%	5%
Ne	6%	55%	15%	62%
Nevím	16%	15%	20%	33%

⁷⁸ Další žádané atributy „ideálního učitele“ sexuální výchovy: *citlivá, chápavá, nezaujatý, aby nevyzvídal, přitažlivá a hezká slečna, měl by povídat sám, aniž bychom se ptali, mladý, vstřícný, chápavý, shovívavý*. V koncovkách adjektiv je někdy jasně vyjádřeno přání respondentů – tj. mít pana pedagoga nebo paní pedagožku.

Patrný je v tomto případě velký pokles důvěry v místní pedagogy u vyšších ročníků. Předcházející tabulka uváděla počet procent studentů, kteří by se případně s nějakým problémem z oblasti sexuality mohli obrátit na místního pedagoga. Procenta dosti svědčila ve prospěch pedagogů. Ale tato jinak formulovaná otázka (zda-li někdo na ústavu vyhovuje požadavkům „ideálního kantora“ na sexuální výchovu) už dopadla zcela jinak. Zřejmě zde velmi zapůsobilo slovíčko „ideální“, kdy tyto kvality již žáci svým pedagogům nechtěli toliko přiznat. Procenta ve prospěch pedagogů jsou v tomto případě mnohem nižší. S problémem se svému kantorovi studenti popřípadě svěří. Zdaleka ho už pak ale nepovažují za „ideálního“.

Dotazovaní z nižších ročníků hodnotili své učitele smírněji. V průměru 21% respondentů nedokázalo situaci posoudit a odpověděli tudíž „nevím“. Lze-li to tak říci, tak více se „ideálnímu pedagogovi“ blíží v Liberci. Rozdíly však nejsou tak veliké.

K tématu stojí za zmínku přidat ještě výsledek sondy „Změnil se nějakým způsobem od 2.poloviny 20.století vztah či postoje pedagogů k sexuální výchově v primární škole?“ uveřejněný ve sborníku k 11. celostátnímu kongresu⁷⁹ k sexuální výchově v ČR. Uvádí nejoblíbenější okruh zájmů samotných pedagogů v oblasti sexuální výchovy. Bilancuje nejvíce a nejméně oblíbená témata učitelů:

Z okruhu Základů sexuální výchovy jednoznačně učitelé preferují oblast Rodina, partnerské soužití, projevy citu a lásky, manželství, rodičovství, etické a právní normy (56,9%), Přátelství, kamarádství, kulturní slovník (15,3%) a Lidské tělo a jeho části (8,3%), dalšími v pořadí jsou Komunikace s dospělými a vrstevníky (5,6%), se stejnou četností Rozdílnost pohlaví a Ochrana před sexuálním a jiným zneužíváním dětí (4,2%), Rozdíly mezi mužem a ženou, anatomicko-fyziologické a psychosociální změny v pubertě (2,8%) a poslední pozici v preferenci zaujímají Vztahy k druhému pohlaví, zamilovanost, láska, úcta a ohleduplnost (1,4%).

⁷⁹ RAŠKOVÁ, Miluše. *Ke vztahu učitelů vzdělávání k výuce základů sexuální výchovy* [online]. c2002-2005, poslední aktualizace 8. 1. 2004 [cit. 2. 11. 2005]. <<http://www.planovanirodiny.cz/sv-pardubice2003/sb03-zakladyv.phtml>>.

6.5. Zdroje poznatků z oblasti sexuální výchovy

Již jednou respondenti odpověděli, že se převážně mohou obrátit s nějakým problémem na učitele. Právě učitele označují často také jako zdroj svých poznatků a vědomostí ze sexuální výchovy. Markantní či spíše maximální je počet procent u sedmé třídy ZŠ RVJ Husovy. Celých 100% dotazovaných uvádí jako zdroj svých poznatků právě pedagogy. Velký podíl na informovanosti dospívajících mají i masmédia jako televize a internet. K hojně využívaným zdrojům patří literatura.

Tab. 10 – Zdroje poznatků z oblasti sexuální výchovy – A) 7. třídy:

Žáci mohli vybírat více než jednu variantu.

	ZŠ RVJ Husova (18 žáků)	ZŠ Arbesova (20 žáků)
Učitelé	100%	10%
Matka	67%	6%
Otec	17%	30%
Televize (rádio)	33%	8%
Video	0%	20%
Literatura	50%	50%
Kamarádi	50%	70%
Prarodiče	11%	0%
Jiní příbuzní	17%	5%
Internet	6%	30%

B) 9. třídy:

	ZŠ RVJ Husova (20 žáků)	ZŠ Arbesova (22 žáků)
Učitelé	15%	73%
Matka	45%	50%
Otec	30%	5%

Televize (rádio)	60%	68%
Video	35%	27%
Literatura	80%	82%
Kamarádi	75%	91%
Prarodiče	5%	18%
Jiní příbuzní	15%	5%
Internet	60%	55%
Vychovatelé	5%	18%

Zdroj informací o sexualitě děti a dospívající přirozeně hledají (pokud hledají) v důvěryhodném prostředí. Také proto se nejčastější zdroj informací respondentů vždy nemusí shodovat s prvním zdrojem informací nebo zdrojem nejdůležitějším. Z nadcházející tabulky vyplývá nepřehlédnutelná skutečnost, že nejvíce informovanosti nabývají zkoumaní jedinci mezi svými vrstevníky – kamarády. Dále pak získávají poznatky díky svým rodičům a v nemalém procentu čerpají rovněž z literatury. Zpravidla otec se stává důvěrníkem svého syna a naopak matka důvěrníci své dcery. Matky se však obecně těší o něco větší důvěře nežli otcové. V sedmé třídě Arbesovy ZŠ však výsledky hovoří o opaku.

Ačkoliv je počet chlapců a dívek ve třídě téměř vyrovnaný⁸⁰, více důvěry spadá na otce (30%) nežli na matky (6%). Ve zbylých třídách pak matky zastupují větší procento nežli otcové. V sedmých ročnících polovina respondentů a v devátých dokonce 80% a 82% spoléhá na informovanost z literatury. Rovněž internet představuje pro mládež informační boom.

⁸⁰ **Zastoupení chlapců a dívek ve třídách:**

	7. třída		9. třída	
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Dívky	50%	55%	40%	55%
Chlapci	50%	45%	60%	45%

6.5.1. První zdroj informací z oblasti sexuální výchovy:

Učitele označili jako první zdroj ve 100% žáci sedmé třídy Husovy ZŠ, procenta ve zbývajících třídách jsou nelichotivá (0%, 0%, 5%). Z výsledku lze předpokládat, že na ZŠ RVJ Husově již děti dostaly množství informací a 100% přisouzení zásluhy učitelům hovoří o kvalitní přípravě v sexuální výchově. I kamarádi nadále tvoří větší procento jako zdroj prvních informací, zdaleka ale už ne tak vysoké jako u zdroje informací obecně. Rovněž rodiče si zachovávají post prvních informátorů, není to ale číslo příliš vysoké, bereme-li potaz, že sexuální výchova je kromě školy doménou právě především rodičů. Jiné příbuzenstvo do sexuální výchovy mladistvých takřka nezasahuje. Internet také nedosahuje takového počtu hlasů jako u zdroje informací obecně. Svůj statut hojně využívaného zdroje informací i tentokrát obhájí literatura a to u sedmé třídy ZŠ RVJ Husovy.

Tab. 11 – První zdroj informací z oblasti sexuální výchovy:

Žáci vybírali i více než jednu variantu.

7.třída			9. třída	
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Matka	39%	15%	15%	18%
Otec	17%	15%	20%	0%
Prarodiče	11%	0%	0%	0%
Sestra	0%	0%	0%	0%
Kamarádi	50%	30%	20%	18%
Učitelé	100%	0%	0%	5%
Literatura	50%	15%	15%	14%
Televize	33%	15%	5%	32%
Internet	6%	0%	0%	0%
Nevím	0%	10%	15%	5%

Je patrné, že první zdroj informací ze sexuální výchovy se u mládeže hodně diferencuje. Neexistuje jasná a markantně převažující varianta prvního zdroje.

Většina mládeže se domnívá, že již byla poučena. Jako častý zdroj svých informací uvádí osobní rozhovor s rodiči – většinou s matkou.

6.5.2. Nejdůležitější zdroj informací ze sexuální výchovy

Podobně jako nejčastější zdroj se nemusí shodovat se zdrojem prvním, tak ani zdroj pro mládež nejdůležitější se s těmito zdroji nemusí ve výsledku shodovat. Je alarmující, že právě matka (rodič) neobsáhl v tabulce s prvními zdroji informací více procent, protože matka bývá považována za zdroj pro dospívající nejdůležitější. Zřejmě rodiče v mnohých případech nejsou dostatečně připraveni svým ratolestem předat základní fakta z oblasti sexuality.

Tab. 12 – Nejdůležitější zdroj informací ze sexuální výchovy:

Žáci mohli vybírat více než jednu variantu.

7. třída			9. třída	
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Rodiče	0%	15%	10%	18%
Matka	56%	30%	5%	27%
Otec	0%	5%	0%	0%
Učitel	0%	10%	0%	27%
Jiní příbuzní	11%	0%	0%	5%
Vychovatel	0%	0%	0%	5%
Kamarádi	0%	5%	35%	9%
Literatura	17%	20%	15%	14%
Televize	6%	10%	10%	18%
Internet	0%	10%	10%	18%

Za nejdůležitější vzor považují dotazovaní také kamarády:

6.5.3. „Rádci“ při řešení problémů ze sexuální výchovy

I z následující tabulky, která zkoumala, v koho mají studenti důvěru, jestliže se naskytne problém z oblasti sexuální výchovy, je zřejmé, že přednost při jejich řešení dávají především svým kamarádům (0%, 50%, 35%, 75%). Jen sedmá třída ZŠ RVJ Husovy tvoří výjimku a nepodařilo se zjistit, proč tomu tak je. Vrstevníci (kamarádi) tak tvoří nejvýznamnější skupinu, k níž se pubescenti obrací pro rady nejen v oblasti sexuality.

Učitelé podle šetření získali jen minimální důvěru, jestliže ji vůbec získali (0%, 0%, 5%, 5%). Formou dialogů byli zjišťovány důvody uvedeného stavu. Příčinou je strach z nízké loajálnosti pedagogů vůči studentům. Ti se obávají, že jejich problémy mohou být prozrazeny, že tajemství není dostatečně chráněno a že se dostanou do trapné situace.

Faktem také zůstává, že obecně se větší důvěře dětí a dospívajících těší matky, nežli otcové. Objevili se ojedinělé případy, kdy se vhodným důvěrníky stávají i odborníci, vedoucí skautského tábora či Linka důvěry.

V poměrně vysokém procentu spadá důvěra na vlastní osobu, ať už se jedinec nechce na nikoho obrátit, nebo nemá na koho se obrátit. Zcela odlišné výsledky zaznamenávají dotazovaní sedmé třídy ZŠ RVJ Husovy. Celých 34% respondentů liberecké školy se obrátí na sebe sama a 44% ještě nemá vůbec ucelenou představu o tom, komu se s případným problémem svěřit. V Jablonci se k určitému stanovisku vyjádřili všichni dotazovaní.

Tab. 13 – S případným problémem z oblasti sexuální výchovy se obrátím na:

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Rodiče	0%	20%	25%	18%
Otec	11%	0%	0%	5%
Matka	11%	15%	30%	36%
Jiní příbuzní	0%	20%	25%	0%
Kamarádi	0%	50%	35%	75%

Internet	0%	5%	5%	0%
Odborník	0%	10%	5%	5%
Učitel	0%	0%	5%	5%
Linka důvěry	0%	0%	0%	5%
Na nikoho (na sebe)	34%	20%	10%	0%
Nevím	44%	10%	0%	0%

6.6. Chybějící informace v sexuální výchově

Zda-li vůbec dospívajícím chybí nějaké informace se pokoušela zjistit patnáctá otázka prvního dotazníku: *Které informace z oblasti sexuální výchovy ve škole vám chyběly?* Odpovědi ve většině zahrnovaly pouze slova *všechny* nebo *žádné*.

V sedmých. třídách záleželo na vyspělosti jedince a jeho konkrétní potřebě získávat poznatky z oblasti sexuality. Pokud si žák připadal moc mladý na výuku sexuální výchovy, nepožadoval ani žádné informace z této oblasti a naopak.

Tab. 14 – Které informace ze sexuální výchovy ve škole vám chyběly?

7. třídy		
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Všechny	0%	65%
Žádné	78%	10%
Nevím	22%	25%

V devátých třídách zněly odpovědi podobně, avšak důvody již byly jiné a potřeby nějakých vědomostí ještě menší. Ve věku 14–15 let nabývají kolikrát jedinci pocitu, že všechny potřebné informace a poznatky již zcela ovládají. Nelze hovořit o konkrétních informacích, které studentům chybí, protože ačkoliv se to očekávalo a studenti dostali prostor se rozepsat, jen malá část odpověděla opravdu konkrétně: *Chybí mi informace o opačném pohlaví.*

Spoustu jedinců uvedlo, že to, co nevědí, budou jistě ještě probírat, nebo, že již všechno potřebné vědí. Dotazník tak v tomto případě nesplnil zcela svoji funkci.

6.7. Názory a hodnoty dospívajících

Tab. 15 – Vyjádřete svůj souhlas nebo nesouhlas s následujícími tezemi:

A)

	7. třídy			
	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	Ano	Ne	Ano	Ne
V současné době je dostatek literatury o problematice sexuality.	56%	44%	55%	45%
Lidé by se měli brát z lásky.	89%	11%	100%	0%
V současné době má mladý člověk dostatek možností zvolit správnou metodu antikoncepce.	94%	6%	75%	25%
Lidé by měli začít sexuálně žít až v manželství.	22%	78%	35%	65%
Pro výchovu dětí je ideální úplná rodina.	100%	0%	100%	0%
I postižení lidé mají právo na lásku.	94%	6%	100%	0%
Většina rodičů nedokáže dětem dobře vysvětlit otázky sexuality.	67%	33%	55%	45%
Sexuální chování je možné ovlivnit výchovou.	61%	39%	60%	40%
Je důležité, aby se dva lidé před zahájením sexuálního života poznali.	94%	6%	95%	5%
Když je dobrá antikoncepce, je možné zahájit sexuální život kdykoliv.	56%	44%	25%	75%

B)

	9. třídy			
	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	Ano	Ne	Ano	Ne
V současné době je dostatek literatury o problematice sexuality.	95%	5%	82%	18%

Lidé by se měli brát z lásky.	95%	5%	86%	14%
V současné době má mladý člověk dostatek možností zvolit správnou metodu antikoncepce.	90%	10%	95%	5%
Lidé by měli začít sexuálně žít až v manželství.	5%	95%	5%	95%
Pro výchovu dětí je ideální úplná rodina.	80%	20%	73%	17%
I postižení lidé mají právo na lásku.	100%	0%	100%	0%
Většina rodičů nedokáže dětem dobře vysvětlit otázky sexuality.	60%	40%	45%	55%
Sexuální chování je možné ovlivnit výchovou.	60%	40%	73%	17%
Je důležité, aby se dva lidé před zahájením sexuálního života poznali.	75%	25%	77%	13%
Když je dobrá antikoncepce, je možné zahájit sexuální život kdykoliv.	60%	40%	41%	59%

Add a) V současné době je dostatek literatury o problematice sexuality:

V sedmých ročnících jsou žáci přesvědčeni „jen“ z poloviny, že existuje dostatek literatury k sexuální výchově. Kdežto v devátých ročnících se vyjádřili v průměru v 88% pro dobré naplnění českého knižního trhu v oblasti sexuality a lásky. Výsledky korespondují s věkem. V sedmé třídě nemá ještě jedinec toliko potřebu studovat zmíněnou literaturu. Naopak starší „devátáci“ si v podobné literatuře listují již mnohem častěji a rádi. Sami literaturu tohoto typu vyhledávají.

Add b) Lidé by se měli brát z lásky:

Vstup do manželství je jedním z nejdůležitějších kroků na cestě životem. Je otázkou, do jaké míry už tento fakt vnímají dospívající. Vcelku jasné stanovisko zaujímají oba ročníky v otázce sňatku z lásky. Minimální počet 86% a maximální počet 100% preferuje manželství vzniklé z lásky. Zbývají – nesouhlasící jedinci brali v potaz tzv. „sňatek z rozumu“ (pokud např. dojde k nechtěnému otěhotnění) a nebo se snad jednalo jen o potřebu pocitu výlučnosti (tedy souhlasit s pravým opakem nežli souhlasí většina).

Add c) V současné době má mladý člověk dostatek možností zvolit správnou metodu antikoncepce:

Podobně jako v předešlém případě, i zde dávají žáci ze všech tříd najevo svůj většinový souhlas s tvrzením (94%, 75%, 90%, 95%). Dotazovaní také dokáží často

(a to již i v sedmé třídě) vyjmenovat více než 3 druhy antikoncepce (viz tab. 28). Antikoncepční pilulka je spolu s kondomem u mladých lidí považována za nejznámější a také nejjistější prostředek k zabránění početí.

Add d) Lidé by měli začít sexuálně žít až v manželství:

Odpovědi vykazují množství liberality. Pět procent v devátých třídách představují pouhého jednoho studenta, který s tvrzením souhlasí. Mladších spolužáků souhlasí více: z 22% a 35%. Často přesvědčení sexuálního styku až po manželství pramení z náboženského vyznání jedince. Respondenti ale (až na jednoho z deváté třídy RVJ Husovy) nevyznávají žádné náboženství.

Add e) Pro výchovu dětí je ideální úplná rodina:

Tvrzení zaznamenává rozdílné výsledky u sedmých a devátých tříd. Sedmé třídy mají zcela jasno. Stoprocentní souhlas s tezí nedává sebemenší prostor pro výchovu dětí v neúplné rodině. V obou ročnících jsou zastoupeny jak rodiny úplné (oba rodiče), tak rodiny neúplné (1 rodič) – viz následující tabulka. Deváté třídy přistupují k otázce výchovy o něco méně kritičtěji. V průměru necelých 19% necítí potřebu zastoupení obou rodičů pro výchovu potomka.

Tab. 16 – Rodina tázaného:

	7. třída		9. třída	
	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
Oba rodiče	61%	90%	80%	55%
Matka	33%	10%	20%	36%
Otec	0%	0%	0%	9%
Rodiče + prarodiče	6%	0%	0%	0%

Add f) I postižení lidé mají právo na lásku:

Sexualita zdravotně postižených je poměrně tabuizované téma, kterému není věnována dostatečná odborná pozornost a které není ani akceptováno řadou samotných postižených. Tento bod chvályhodně poukazuje na téměř stoprocentní toleranci dnešní mládeže.

Add g) Většina rodičů nedokáže dětem dobře vysvětlit otázky sexuality:

Děti jsou od přírody zvědavé a sexualita je oblast, která u nich vyvolává mnoho otázek. Mluvit s dětmi o sexualitě je tedy jeden z důležitých aspektů rodičovské výchovy. V nadpoloviční většině se respondenti shodují, že rodiče nedokáží dostatečně vysvětlit otázky sexuality. Jak vykazují výše uvedené tabulky č. 10 a 11, žáci by právě pro nedostatek informací z oblasti sexuality od rodičů zavedli do škol sexuální výchovu.

Add g) *Sexuální chování je možné ovlivnit výchovou:*

Více než polovina (61%, 60%, 60%, 73%) tázaných se vyslovila pro možné ovlivnění sexuálního chování výchovou. Pro někoho překvapivě vysoké procento s tvrzením nesouhlasí. Vychází z názoru, že člověk se narodí osobností, jejíž parametry nelze výchovou usměrnit.

Add h) *Je důležité, aby se dva lidé před zahájením sexuálního života poznali:*

Pravděpodobně většina dospívajících dětí toho ví o sexu víc a má víc zkušeností, než měli ve stejném věku jejich rodiče a snad jen velmi málo dospívajících dětí je promiskuitních. Většina z nich si stále přeje to, co si pro ně přejí i jejich rodiče: láskyplný vztah s jedním partnerem, na němž jim záleží, kterého dobře znají. 94%, 95%, 75% a 77% jedinců je přesvědčeno o důležitosti poznání partnera před zahájením sexuálního života.

Add ch) *Když je dobrá antikoncepce, je možné zahájit sexuální život kdykoliv:*

Spousta pohlavních styků mezi mládeží je příležitostných a je důležité, aby dospívající oplývali dostatečnými znalostmi o antikoncepci dříve, než ji budou potřebovat, nikoliv až potom. Avšak podle různých odpovědí respondentů (56%, 25%, 60%, 41%) není dobrá antikoncepce důvodem pro kdykoliv zahájení sexuálního života. O tom, kdy začít sexuálně žít se vedou živé polemiky, avšak jednotná odpověď neexistuje. Jistě by však do sexuálního života měli vstupovat jedinci vyspělí, jedinci, kteří jsou sto nést následky svých činů.

7. Průzkum II.

Cílem průzkumu II. je taktéž podat obraz současného stavu sexuální výchovy. Tentokrát však předkládá výsledky a vlivy působení dosavadní sexuální výchovy na dospívající, čili to, co si studenti ze sexuální výchovy „odnášejí“. Průzkum zjišťuje, jaké postoje sexuální výchova v dospívajících vyvolala a jaké vědomosti jim předala. Zjištěná fakta tak opět mohou sloužit jako podklad pro návrhy vylepšení nynější sexuální výchovy. Průzkum mapuje otázky: mládež a vztahy (počet vztahů, 1. pohlavní styk, rodičovství a druhy partnerství), zjišťuje vědomosti o antikoncepci, AIDS, o pohlavních orgánech. Zároveň obsahuje aktuální otázky interrupce a homosexuality.

7.1. Dítě a výchova (nejen sexuální) v rodině

Výchova rodinná je pro jedince (stejně jako výchova ve škole) nadmíru důležitá. Determinuje rozvoj jedince v oblasti lásky a sexuality. Závislost na rodičích klesá. Pubescent se osamostatňuje. Jak chápe on sám pojetí rodiny v tomto období?

Cílem průzkumné sondy bylo zmapovat názorovou linii dospívajících – tedy to, jak přemýšlejí o rodině, která jim výchovu (nejen sexuální poskytuje). Východiskem proto, jak o rodině smýšlí, je stav jejich vlastní rodiny. Respondenti pocházejí především z málopočetných rodin:

Tab. 17 – Pořadí dítěte v rodině – A) 7. třída

	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
1.	56%	50%
2.	33%	45%
3.	5,5%	5%
více než 3.	5,5%	0%

B) 9. třída

	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
1.	40%	59%
2.	45%	36%
3.	10%	5%
více než 3.	5%	0%

Chvályhodným trendem zůstává fakt, že rodiny dotazovaných jsou, přes dnešní vysokou rozvodovost párů, ve většině úplné (tzn. matka i otec) – viz *tab. 18*. Z již výše zkoumaných skutečností (viz s. 61) vzešly výsledky, ve kterých se 100% žáků sedmých tříd a průměrných 77% devátých tříd přiklání k názoru, že pro výchovu dětí je ideální úplná rodina. Lze tedy s lehkou nadsázkou konstatovat, že s přibývajícím věkem (a tedy zvětšující se vyspělostí) přibývá jedinců tolerantnějších k neúplné rodině ?

Tab. 18 – Stav rodiny respondentů:

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Oba rodiče	61%	82%	90%	55%
Jen matka	33%	20%	10%	36%
Jen otec	0%	0%	0%	9%
Rodiče + prarodiče	6%	0%	0%	0%

7.1.1. Průzkum se zabýval pubescentovým **chápáním rodiny**. Z průzkumu vyplývá, že nejpřiléhavějším synonymem pro slovo rodina se žákům jeví „domov“ (72%, 100%, 65%, 82%), v těsném závěsu pak „klid a bezpečí“ (94%, 90%, 75%, 55%) a na třetím místě „že se máme rádi“ (94%, 75%, 75%, 45%). A

naopak nejmenšímu zájmu odpovídá spojení „rodina = všechno“ (28%, 15%, 35%, 45%).

Tab. 19 – Co pro Tebe znamená rodina?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Že se máme rádi	94%	75%	75%	45%
Že o sebe pečujeme	67%	30%	45%	27%
Všechno	28%	15%	35%	45%
Štěstí	83%	55%	65%	45%
Že jsme spolu	83%	60%	60%	45%
Domov	72%	100%	65%	82%
Klid a bezpečí	94%	90%	75%	55%
Nevím	0%	5%	0%	9%

Pro zajímavost a pro srovnání uvádíme chápání rodiny dětmi školou povinnými a dětmi předškolního věku. Předcházející fakta patří respondentům, kteří navštěvují sedmou a devátou třídu. Stejnou otázku („Co pro mne znamená moje rodina?“) kladla i Miluše Rašková ve výzkumu uveřejněném k 12. Celostátnímu kongresu k sexuální výchově v České republice dětem předškolního věku.⁸¹ Rodinu, do níž respondenti patřili, chápali jako svůj *domov* (3,77%), jako *místo, kde se mají rádi* (49,06%!) a které je pro ně *vším* (3,77%), jako *místo, kde jsou spolu* (9,43) a *pečují o sebe* (7,55) , *kde je štěstí* (1,89%), *klid a bezpečí* (1,89%). Jen 18,87% dětí uvedlo, že se o svoji budoucnost nezajímají. To je pro někoho při nejmenším překvapivé, že pouze 19% dětí předškolního věku nepřemýšlí o své budoucnosti. Devátá třída ZŠ Arbesovy nevěděla jak odpovědět v 9%.

⁸¹ RAŠKOVÁ, M.: Děti předškolního věku a jejich představa o lásce a rodině. In: 12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 112–113.

7.2. Mládež a vztahy

7.2.1. První pohlavní styk mladistvých

Deník Liberecký den uvedl 22. října 2005⁸² zajímavou studii *Školáky zajímá sex. Nejvíce úchylinky*. Pojednává o výsledcích výzkumu, který se zabíral sexuální výchovou obecně a tím, co děti školního i předškolního věku z jmenované oblasti nejvíce zajímá. Titulek mluví za vše. Za povšimnutí teď však jistě stojí spíše uveřejněná tabulka s výsledky sexuálního života patnáctiletých v 35 zemích světa. Výzkum provedla Světová zdravotnická organizace:

Tab. 20 – Už měli v 15 letech pohlavní styk:

	dívky	chlapci
1. Grónsko	79%	71%
2. Anglie	40%	36%
3. Ukrajina	24%	47%
4. Wales	40%	29%
5. Skotsko	35%	33%
6. Belgie	23%	34%
7. Finsko	33%	23%
8. Švédsko	31%	25%
9. Německo	34%	23%
10. Rusko	16%	41%
25. Česko	17%	19%

Česká republika se se svými průměrnými 18% řadí až na 25. místo, což se jeví být pozitivním trendem české mládeže, totiž nezačínat s prvním pohlavním stykem příliš brzy. Otázka je, kdy to je ale „příliš brzy“?

V pubescenci ještě, jak ostatně dokázal průzkum, k sexuálnímu spojení zpravidla často nedochází. V dotaznících odpověděla přímo pouze jen jedna

⁸² JANEČEK, P.: Školáky zajímá sex. Nejvíce úchylinky. In: *Liberecký den*, 22. 10. 2005, roč. XIII/248.

respondentka, že již měla pohlavní styk. Ostatní posečkávali v rovině teorie. *Svíj 1. pohlavní styk plánuji v ... letech.*

V rámci spolupráce Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze se základními a středními školami vzešly zajímavé výsledky z výzkumného šetření v oblasti výchovy ke zdravému životnímu stylu. Uveřejněny byly Evou Marádovou na 11. Celostátním kongresu k sexuální výchově v české republice a publikovány pak ve sborníku referátu téhož kongresu⁸³. Osloveno bylo celkem 3002 respondentů ve věku cca 12 a cca 15 let (+ 18 až 19 let), tedy ve věku stejném, jako je věk respondentů průzkumu diplomové práce. V oblasti postojů dospívajících přišlo šetření na zajímavá stanoviska. Věková hranice pro první pohlavní styk, kterou uváděla mladší věková skupina dětí se pohybovala okolo osmnáctého roku i později. Jako důvod k zahájení pohlavního života je uváděna zamilovanost a láska. Téměř 6% těchto dětí zahájení pohlavního života spojilo s manželstvím. Bylo zjištěno, že v průběhu dospívání jakoby nastal určitý posun v názoru na věk, který je považován za vhodný pro zahájení pohlavního života, a to směrem dolů, do nižších věkové kategorie (většinou 17 let s rozložením 15 až 19 let). Řada dětí se konkrétnímu věku v odpovědi vyhnula. Vyskytovala se odpověď "až budu chtít", "až budu zamilovaná". Jako důvod uvádějí patnáctiletí také zvědavost či snahu vyrovnat se kamarádům. Tento posun názorů je nepochybně v rozporu s cíli probíhající výchovy ke zdravému životnímu stylu na školách. Je možné jej však pochopit, pokud se vezmou v úvahu všechny další faktory ovlivňující formování životních hodnot dospívajících. Na otázku, jak dlouho by se partneři měli znát, než spolu začnou sexuálně žít, se nejčastěji objevilo rozmezí od 3 měsíců do dvou let. U této odpovědi mnoho respondentů využilo možnost slovního komentáře.

Průzkum realizovaný na ZŠ RVJ Husově a na ZŠ Arbesově výše uvedené výsledky víceméně potvrzuje. Výjimku tvoří fakt, že i mladší žáci si představují

⁸³ MARÁDOVÁ, E.: Postoje středoškolské mládeže k otázkám partnerství, manželství a rodičovství jako východisko pro koncepci sexuální výchovy. In: *12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice*, Pardubice: SPRSV, 2004, s.76 – 82.

první pohlavní styk ve věkovém rozmezí 16–17 let (33% a 30%), ale pak téměř totožně i ve věku 18 let (22% a 35%). A ani nižší věková hranice než je 16 let, tj. 15 let nepřipadá mladším žákům jako nemožná pro uskutečnění prvního pohlavního styku (22% a 25%). Mnozí si zřejmě ani neuvědomují, že se jedná o trestný čin.

Při koncipování dotazníku se vyskytly obavy, zda-li budou mladší žáci s to na otázky podobného typu už odpovědět, zda-li k vyjádření budou již dostatečně vyspělí. Z výsledku šetření však vyvstal zejména v této otázce zajímavý fakt a to že, ani jeden respondent z kategorie mladších žáků neodpověděl „nevím“, Naopak tak učinili starší žáci z devátých tříd. Celých 10% a 9% nevědělo jak odpovědět. Nicméně to, že starší žáci jsou ochotni k prvnímu pohlavnímu styku přistoupit již v nižším věku deváté třídy potvrzují. 40% a 36% vyjádřilo svůj souhlas se zahájením sexuálního života v patnáctém roku života. 10% a 18% se dokonce ztotožnilo s věkovou hranicí nižší než 15 let! 35% a 14% se přiklání k variantě rozmezí let 16–17. Zbytek údajů je poměrně zanedbatelný. Jen 14% respondentů 9. třídy ZŠ Arbesovy se vyjádřilo v dotazníku slovně: *Záleží na vyspělosti a připravenosti.*

Tab. 21 – V kolika letech by podle Tebe měl člověk vstoupit do sexuálního života?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Méně než 15	0%	10%	0%	18%
15	22%	40%	25%	36%
16 až 17	33%	35%	30%	14%
18	22%	5%	35%	9%
19 až 20	11%	0%	0%	0%
21	0%	0%	0%	0%
Více než 21	12%	0%	10%	0%
Nevím	0%	10%	0%	9%

Jak již bylo v úvodu kapitoly nastíněno, problémovým faktorem se jeví zahájení sexuálního života v příliš nízkém věku. V našem průzkumu se k tomuto přímo přiznala pouze jedna respondentka, avšak nejedná se o problém lokálního charakteru.

7.2.1.1. V kolika letech plánuješ Ty svůj 1. pohlavní styk?

Průzkumné šetření vycházelo z předpokladu, že věk, kdy si tázaní myslí, že by měl člověk začít se sexuálním životem se nemusí shodovat s věkem, kdy by pohlavní život chtěli začít oni sami. Výsledky se v některých kategoriích skutečně liší:

Tab. 22 – V kolika letech plánuješ Ty svůj 1. pohlavní styk?⁸⁴

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Méně než 15	6%	0%	0%	9%
15	28%	25%	10%	27%
16 až 17	33%	45%	35%	5%
18	11%	0%	25%	5%
19 až 20	11%	0%	10%	0%
21	0%	0%	0%	0%
Více než 21	0%	0%	10%	0%
Nevím	11%	20%	10%	23%

Když žáci 9. tříd z 10% a 18% uvedli, že člověk by měl do sexuálního života vstoupit ve věku nižším než je 15 let, neměli tím zřejmě na mysli sebe samotné, protože údaje 21. a 22. tabulky se neshodovaly. Pouhých 9% žáků ze ZŠ Arbesovy si za svým rozhodnutím stojí i v případě své osoby. Ani věková hranice přesně 15 let nepřipadá respondentům adekvátní pro zahájení sexuálního života v jejich případě v takovém počtu, jaký uvedli v obecném kontextu výše. Nejvíce

⁸⁴ Vyskytly se i slovně okomentované odpovědi: *Už se mě to netýká* (1 respondentka) = 5%, *podle pocitu* = 5% + *podle přítelkyně* 5%, *co nejdřív* = 5%, *až to přijde, tak to přijde* = 21%.

se ztotožňují s věkovým rozmezím 16–17 let pro svoji osobu a to v obou věkových skupinách. V odpovědích *nevím* se zvlášť sedmé a deváté třídy poměrně shodovaly (11% a 10%, 20% a 23%).

Stejnou otázku položila respondentům již zmiňovaná Eva Marádová⁸⁵. Zkoumala vstup jedinců ve věku 18–19 let do sexuálního života. Z odpovědí vyplynulo, že nejvíce dotazovaných uskutečnilo první pohlavní styk v 17 letech. U dívek byl vyrovnaný věk 16 a 17 let. Z celkového počtu respondentů (1193) první pohlavní styk uskutečnilo přibližně 67% dotázaných. Chlapců je sice celkově v procentuálním vyjádření více, avšak více dívek připustilo, že by pohlavní styk chtělo mít. Jako důvod většinou uváděly, že se již cítí být dostatečně zralé (dospělé) nebo, že by si chtěly vyzkoušet, jaké to je.

7.2.2. Množství vztahů pubescentů

Kluci by se mi smáli, kdybych jim řekl, že jsem ještě s žádnou holkou nechodil. (...) Kamarádka mi řekla, že to je fajn s někým chodit, ať to určitě zkusím. (...) I takto v dialogu vyjádřili své pocity jednotliví žáci. Často obava z toho, co řeknou ostatní – tedy možná jakýsi pocit nutnosti a pak také již zmíněná čirá zvědavost a samozřejmě touha, vedou dnešní mládež k vyhledávání partnera na „chození“. Záměrně teď uvádíme toto slovo do uvozovek. Záleží totiž na každém jednotlivci, jak si uvedený termín vyloží. V našem případě se tedy jedná spíše o platonickou, zidealizovanou lásku dospívajících.

Tab. 23 – Počet vztahů dospívajících:

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
0	44%	5%	10%	14%
1 až 2	28%	15%	45%	14%

⁸⁵ MARÁDOVÁ, E.: Postoje středoškolské mládeže k otázkám partnerství, manželství a rodičovství jako východisko pro koncepci sexuální výchovy. In: 12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 78.

3 až 5	22%	15%	40%	27%
6 až 10	6%	30%	0%	9%
Více	0%	15%	5%	27%
Nevím	0%	20%	0%	9%

Čísla v tabulce jsou dosti nesourodá. Pro někoho je možná překvapivě vysoké číslo 30% u deváté třídy ZŠ RVJ Husovy, které představuje 6–10 vztahů na jednoho jedince do věku 15 let. Docela veliký rozdíl mezi sedmými třídami lze spatřit u nulového počtu vztahů. Liberecká sedmá třída téměř z poloviny neokusila, co to znamená s „někým chodit“. Protější 7. třída z Jablonce zaznamenala ve srovnání s předchozím číslem jen 10% nezúčastněných. Tabulka předepisuje počet vztahů 1–2 a 3–5. Obě tyto kategorie získaly celkem podobně procent. Kategorie 6–10 vztahů je markantní u zmíněné deváté třídy v Liberci, jinak nezaznamenává žádné výkyvy. Poměrně vysoké procento lze ještě vysledovat u kategorie více než 10 vztahů a to zejména u deváté třídy v Jablonci – 27%. K odpovědi „nevím“ se přiklonilo v deváté třídě RVJ Husovy poměrně dost respondentů, tj. 20%, jinak zbytek dotazovaných měl očividně jasno (0%, 0% a 9%). Celkově vzato mají více zkušeností pochopitelně deváté třídy. Rozdíly mezi devátou třídou v Liberci a v Jablonci nejsou nijak výrazné. Do svých patnácti let tedy pubescenti již se vztahy s protějším pohlavím zkušenosti mají.

7.2.3. Manželství nebo volné soužití?

Až tři čtvrtiny dotazovaných dokázaly konkrétně vyjádřit svůj postoj k otázce: *Jaký partnerský vztah preferuješ?* V nabídce odpovědí mohli zaškrtnout a) manželství, b) volné soužití, c) sám – bez partnera, nebo d) nepřemýšlela jsem o tom (nevím). Některé výsledky se místy mohou zdát opět překvapivé. Zvláště pak, použijeme-li znovu výzkum Evy Marádové⁸⁶, která se pokoušela zmapovat

⁸⁶ MARÁDOVÁ, E.: Postoje středoškolské mládeže k otázkám partnerství, manželství a rodičovství jako východisko pro koncepci sexuální výchovy. In: 12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 80.

postoje mládeže k otázkám partnerství, manželství a rodičovství. Podle jejich výsledků se dotazovaní průměrně více než z poloviny kloní k manželství (67%). Potvrdil se i předpoklad, že jistotám manželství dávají přednost více dívky než chlapci. Ve srovnání s šetřením Evy Marádové, kdy se k volnému soužití vyznalo 28% dotazovaných, odpovídá této kategorii na ZŠ RVJ Husově a ZŠ Arbesově v devátých třídách dokonce až 40% a 50%.

Tab. 24 – Jaký partnerský vztah preferuješ?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Manželství	56%	45%	55%	14%
Volné soužití	17%	40%	10%	50%
Sám–bez partnera	0%	0%	10%	5%
Nevím	27%	15%	25%	31%

Zjevně nerozhodně působí výsledky v deváté třídě ZŠ Arbesovy. Až 50% hlasovalo pro volné soužití a jen 14% pro manželství. Téměř třetina dotazovaných, o partnerských vztazích takto ještě neuvažovala. Tak velké procento pro volné soužití a naopak malé procento pro manželství u 9. třídy ZŠ Arbesovy může svědčit o zakotvení jakéhosi veřejného trendu „neženit se/nevdávat se“, jenž mohl nastolit vůdčí jedinec (či menší skupinka) třídy. Téměř v každé třídě se vyskytuje jedinec, který tvoří vůdčí osobnost a ovlivňuje (i mimoděk) názory ostatních spolužáků. Zda-li tomu je i v tomto případě se nepodařilo zjistit.⁸⁷

⁸⁷ Tato ale i následující tři otázky mají v dotazníku funkci spíše pokusnou. Nemůžeme po všech čtrnáctiletých natož pak po dvanáctiletých dětech chtít, aby měly zcela jasno v tom, kdy uzavřou manželství, kdy budou chtít mít dítě, kolik dětí budou chtít apod. Dotazník tak zkoumá spíše rodící se postoje a úsudky a jistě by bylo zajímavé srovnání se studií, která by tato fakta např. po třech až pěti letech přezkoumala.

7.2.3.1. V kolika letech plánuješ uzavření sňatku?

Položka koresponduje s již diskutovaným dotazem ohledně preferované formy partnerského soužití. Způsob položení otázky zde mohl ovlivnit úsudky respondentů. V předcházející položce vyjádřili veliký souhlas s nesezdaným soužitím. Avšak při zamyšlení nad věkem vstupu do manželství mnozí jakoby názor změnili a uvedli věk, kdy by rádi sňatek uzavřeli:

Tab. 25 – V kolika letech přibližně plánuješ uzavření sňatku?⁸⁸

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
20 až 21	17%	0%	20%	10%
22 až 25	38%	25%	45%	18%
26 až 28	6%	10%	15%	0%
Více než 28	11%	15%	0%	0%
Nevím	28%	50%	5%	45%
Nebudu plánovat!	0%	0%	0%	27%

Nejvíce připadá dotazovaným vhodný věk 22 až 25 let, následuje věková hranice 20 až 21 let. Zejména starší ročníky nevěděly, jak odpovědět. Mluví se o všeobecném trendu uzavření sňatku až kolem osmadvacátého roku, až když se vybuduje kariéra a člověk se zabezpečí. Názor však zřejmě minul dotazované, neboť se více kloní k hranici nižší než je osmadvacet let.

7.2.3.2. Tab. 26 – Jaký věk považuješ za vhodný pro narození 1. dítěte?⁸⁹

	ZŠ RVJ Husova	ZŠ Arbesova
--	---------------	-------------

⁸⁸ V sedmém ročníku ZŠ Arbesovy odpověděli někteří slovně: 10% = *nechám to náhodě*, 5% = *až přijde ta pravá*.

⁸⁹ Několik studentů sedmého ročníku ZŠ RVJ Husovy doprovodilo odpovědi slovním komentářem: 5% = *to zjistím podle pocitů*, 14% = *až se finančně zajistím*.

	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
20 až 21	11%	0%	15%	9%
22 až 25	28%	25%	25%	18%
26 až 28	28%	5%	35%	14%
Více než 28	6%	20%	15%	5%
Nevím	22%	50%	10%	36%
Nebudu plánovat!	0%	0%	0%	14%

Ačkoliv je průzkum této problematiky věnován především devátým třídám, právě ty představují větší procento nezodpovězených otázek, respektive větší procento odpovědí „nevím“ (50%, 36%). Naopak v sedmých třídách projevilo svůj názor v průměru 84% respondentů. Negativní odpověď k otázce věku, který je vhodný pro první dítě (podobně jako v otázce partnerských vztahů) ventilovali žáci deváté třídy ZŠ Arbesovy, kdy 14% jedinců otázku nezodpovědělo s tím, že dítě nikdy nechťejí a plánovat nebudou.

Poměrně stejné hodnoty zaujímají položky věkových kategorií 22–25 a 26–28 let. Z toho vyplývá, že jako případnou vhodnou věkovou hranici pro prvního potomka vidí žáci právě věk 22–28 let. Pro věk mladší než 22 roků se vyslovilo jen malé procento.

7.2.3.3. V doplňující otázce – **k celkovému počtu potomků** – se potvrdil zřejmě také celospolečenský trend, totiž přání dvou potomků (72%, 55%, 75%, 59%):

Tab. 27 – Kolik dětí by si chtěl(a) jednou mít?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Žádné	0%	0%	0%	18%
1	11%	30%	20%	14%
2	72%	55%	75%	59%

3 a více	11%	5%	5%	0%
Nevím	6%	10%	0%	9%

K otázce zaujímalo nerozhodnou odpověď – odpověď *nevím* – menší procento než k otázce týkající se věku pro první dítě. Pro respondenty tedy není příliš složité si představit, kolik dětí budou jednou mít, horší je zodpovědět, v jakém věkovém rozmezí rodinu založit. Opět poněkud pesimisticky vyhlíží odpovědi deváté třídy ZŠ Arbesovy, kdy 18% odpovědí spadá do kolonky bez dětí.

7.3. Antikoncepce

Dotazník II. zkoumal rovněž aktuální otázku antikoncepce. V posledních letech zažívá ohromný boom tzv. hormonální antikoncepce, čímž se podstatně omezilo používání kondomu. Přesto patří zmíněné dvě metody mezi dvě nejčastěji praktikované a tudíž mezi metody nejvíce známé. I průzkum ZŠ RVJ Husovy a ZŠ Arbesovy tato fakta potvrdil. Poukazuje na téměř stoprocentní znalost kondomu (výjimku tvoří 91% u deváté třídy ZŠ Arbesovy) a v průměru 77% znalost hormonální antikoncepce:

Tab. 28 – Jakou znáš ochranu proti početí dítěte?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Hormon. antikoncepce	61%	95%	55%	95%
Kondom	100%	100%	100%	91%
Pesar	0%	15%	10%	14%
Nitroděložní tělísko	0%	25%	0%	23%
Sterilizace	0%	5%	0%	5%
Prášky "po"	0%	5%	0%	0%
Žádný pohlavní styk	0%	5%	0%	0%

Jeden student sedmé třídy zařadil mylně do antikoncepčních metod interrupci. Jiný potom uvedl jako antikoncepční metodu jakýsi „škrťící kroužek“(?).

V tabulce je uvedena i tzv. „pilulka po“, která se většinou nepoužívá cíleně, nýbrž spíše dodatečně, nicméně ji respondenti také uvedli. Bohužel překvapivě nízké procento zaujímají všechny ostatní druhy antikoncepce než kondom a hormonální antikoncepce. Rizikovou antikoncepcí mnozí rozumí přerušovanou soulož. Ta však nebyla uvedena u jediného respondenta, objevila se jen snad příbuzná a účinnější metoda, kterou je tak říkajíc *žádný pohlavní styk*. Pro někoho to může vyznít jako optimistická bilance – snížení rizika nežádoucích otěhotnění.

Vzhledem k nízkému věku respondentů nebylo zkoumáno, jakou antikoncepci při prvním pohlavním styku použili, tudíž ani zda-li antikoncepci vůbec použili. Pro ilustraci je však zajímavé předložit opět výzkum Evy Marádové⁹⁰, která se touto otázkou u středoškolské mládeže zabývala.

Z alarmujících výsledků vyplynulo, že antikoncepci použilo při prvním pohlavním styku pouze 51,6% středoškoláků. Celých 8% pak v tomto případě použilo metodu přerušované soulože. Všichni se na základní škole účastnili výuky rodinné a sexuální výchovy a získali tak i mnoho potřebných informací, těžko však posoudit, proč jich prakticky více nevyužili.

7.4. AIDS a mladí lidé

Základní informace o sexuálně přenosných nemocech a zejména i o AIDS by měli mít všichni žáci, kteří opouští základní školu. Jaké informace o AIDS si tedy ze základních škol skutečně odnášejí?

Závažné otázce AIDS byly v dotazníku věnované čtyři otázky. První se týkala charakteristiky AIDS, druhá mapovala názory, zda-li se AIDS může týkat i respondentů samotných, třetí a čtvrtá zkoumaly vědomosti v oblasti přenosu a šíření AIDS.

Tab. 29 – Můžeš nějak charakterizovat, co si představuješ pod pojmem AIDS?

⁹⁰ MARÁDOVÁ, E.: Postoje středoškolské mládeže k otázkám partnerství, manželství a rodičovství jako východisko pro koncepci sexuální výchovy. In: *12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice*, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 78-79.

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Smrtelná (nevléčitelná) nemoc	40%	35%	20%	18%
Zlá a hrozná nemoc	0%	20%	30%	0%
Nemoc přenosná pohlavním stykem	22%	30%	40%	41%
Nemoc, vir	18%	15%	0%	36%
Utrpení pro pacienty	6%	0%	0%	5%
Jiné	0%	0%	0%	0%
Nevím	14%	0%	10%	0%

7.4.1 Otázka Co si představuješ pod pojmem AIDS? měla charakter doplňující, tudíž tu vyvstal předpoklad velikého počtu různých odpovědí. Odpovědi se však vyskytly v pěti variantách a příliš se od sebe nelišily. Sedmé třídy částečně neznaly odpověď (14% a 10%), deváté třídy odpověděly do posledního jedince. Nejvíce respondentů charakterizovalo AIDS jako „nemoc přenosnou pohlavním stykem“. Z toho lze tedy usuzovat, že vědí, o čem se jedná, nelze takto však posoudit, zda-li si uvědomují, že se jedná o nemoc přenosnou nejen pohlavním stykem (viz třetí tabulka tématu AIDS). Druhý nejvyšší počet odpovědí představovala „nemoc nevléčitelná až smrtelná“, třetí charakteristika pouhými slovy „nemoc a vir“. 6% respondentů sedmé třídy a 5% z deváté třídy spatřují v AIDS především „utrpení pro pacienty“. Žák sedmé třídy RVJ Husovy dokonce uvedl přesný výklad zkratky AIDS v angličtině, tedy „Acquired Immune Deficiency Syndrome“. V celkovém srovnání se ZŠ RVJ Husova klaní spíše k variantě „nemoc nevléčitelná až smrtelná“ a ZŠ Arbesova k „nemoci přenosné pohlavním stykem“.

7.4.2. Otázka druhá „může se AIDS týkat i Tebe?“ zní do jisté míry zavádivě. Nemuseli, ale mohli ji někteří jedinci chápat jako otázku, zda-li si myslí, že oni sami AIDS mají a tudíž odpověděli „ne“, Ti, kteří se nad otázkou hlouběji zamysleli, odpovídali na otázku tak, v jakém smyslu byla položena, tedy jestli si myslí, že by AIDS mohli někdy v budoucnu sami trpět:

Tab. 30 – Může se AIDS týkat i Tebe?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Ano	44%	40%	30%	32%
Ne	11%	25%	5%	36%
Nevím	45%	35%	65%	32%

Markantní je počet odpovědí „nevím“. Uvědomělá odpověď „ano“ obsahuje více hlasů, nežli odpověď „ne“. Přesto by vypadala situace pozitivněji, kdyby si nebezpečí AIDS uvědomovala většina respondentů. Velký počet žáků problematiku AIDS stále podceňuje. ZŠ RVJ Husova si o něco více uvědomuje nebezpečí AIDS.

Stejnou otázku položily ve výzkumném šetření žákům osmých a devátých ročníků Yvetta Vrublová a Jana Klusová⁹¹, které navrch zkoumaly zvlášť odpovědi chlapců a zvlášť odpovědi dívek. Z jejich výsledků vyvstaly dosti rozdílné výsledky. Zhruba 50% dívek odpovědělo „ano“ a 40% chlapců uvedlo odpověď „nevím“. Jedná se opravdu o markantní rozdíly, jež mohly být způsobeny časnějším dospíváním dívek a s tím spojeným uvědomováním si nebezpečí onemocnění AIDS.

7.4.3. Konkrétní vědomosti o nemoci AIDS museli žáci prokázat u otázky „jakým způsobem se přenáší HIV/AIDS?“

Tab. 31 – Jakým způsobem se přenáší HIV/AIDS?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída

⁹¹ VRUBLOVÁ, Y., KLUSOVÁ, J.: Analýza současného stavu prevence AIDS v Moravskoslezském kraji. In: 12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 163.

Pohlavní styk	100%	100%	75%	100%
Krev	11%	45%	15%	45%
Sliny	6%	0%	10%	27%
Z matky na dítě	0%	10%	0%	18%
Jiné	6%	15%	0%	5%
Nevím	0%	0%	20%	0%

Do tabulky byla záměrně uvedena nesprávná odpověď „sliny“.⁹² Respondenti, jež uvedli tuto odpověď (6%, 0%, 10%, 27%!), se zřejmě tedy nesprávně domnívají, že AIDS se mohou nakazit i při běžném líbání s nakaženým jedincem.

Znalost přenosu pohlavním stykem byla u tří tříd stoprocentní, jen v sedmé třídě ZŠ Arbesovy pohlavní styk uvedly jen tři čtvrtiny respondentů. Obecně řečeno, je vskutku znát jakýsi posun ve vědomostech devátých tříd, na rozdíl od sedmých tříd. Téměř polovina studentů devátých tříd uvedla jako zdroj nákazy krev, v průměru jen 14% si vzpomnělo na přenos z matky na plod dítěte. V kolonce jiné jsou zahrnuty odpovědi: *AIDS lze přenést bodnutím komára v Africe (...)*. (Pozn.: jedná se o odpověď jednoho žáka spadající v podstatě do kolonky „krev“). *Přenos se uskutečňuje neumytýma rukama – dotykem s nakaženým* (jeden žák). (...) Jedna z odpovědí obsahovala názor, že se AIDS přenáší drogami. Chlapec měl zřejmě na mysli přenos krví skrze injekční stříkačky u drogově závislých.

7.4.4. Další otázka zkoumala vědomosti studentů ohledně **ochrany před nakažením virem HIV:**

Tab. 32 – Jakým způsobem se můžeme chránit před AIDS?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída

⁹² Jedná se v podstatě o mýtus. Tedy alespoň zatím. Virus byl prokázán již ve všech tělních tekutinách, pro způsoby přenosu však platí, že pokud by mělo dojít k nákaze, musel by se virus dostat do krevního oběhu. Aby došlo k nákaze slinou, muselo by se jednat o 10,5 litru slin. To by odpovídalo intenzivnímu mazlení po dobu 1,5 dne⁹². Dosud nejsou lékařské vědě známy žádné takové případy.

Bezpečný sex (kondom)	61%	100%	40%	100%
Znalost partnera + nestřídat partnery	6%	35%	0%	27%
Nemít pohlavní styk	0%	10%	0%	9%
Nestýkat se s nakaženým	6%	5%	0%	5%
Jiné	6%	15%	10%	14%
Nevím	33%	0%	50%	0%

Odpověď „nevím“ byla zaznamenána z 33% a 50% u sedmých tříd, deváté třídy opět nějakou informaci k tématu podaly. Primární ochranu – nemít vůbec pohlavní styk – uvedlo jen malé procento devátých tříd (10% a 9%), sedmé třídy tuto variantu vůbec nezmínily. Sekundární ochranu – bezpečný sex, tedy použití kondomu – uvedlo nejvíce respondentů. V devátých třídách takto odpověděli stoprocentně, v sedmých třídách v průměru o polovinu méně. Bezpečným sexem často respondenti, zejména žáci devátých tříd (35% a 27%) rozuměli i znalost svého sexuálního partnera a samozřejmě věrnost (nestřídání více partnerů). Průměrně jeden žák z každé třídy jako prevenci chápe absolutní se nestýkání s osobami nakaženými virem HIV. Do „jiných“ odpovědí spadají odpovědi typu: *Chránit se lze dostatečnou hygienou a neuchopováním injekčních stříkaček do rukou*. Jako prevenci uvedli dva jedinci krevní testy.

Celkově vzato si respondenti nemoc AIDS spojují ve všech případech převážně s pohlavním stykem, v menším množství pak s krví. V ostatních informacích ohledně AIDS ještě nejsou zdaleka tolik zdatní a mohou se ještě spoustu přiučit. Tak závažný fenomén (v negativním slova smyslu) jako je AIDS nelze podceňovat a je na něj třeba všechny generace dobře připravit jak jen to je v silách společnosti.

Průzkum Yvetty Vrublové a Jany Klusové⁹³ položil respondentům otázku, jejíž výsledky lze stáhnout na širokou studentskou populaci: *Jakou prevenci týkající se*

⁹³ VRUBLOVÁ, Y., KLUSOVÁ, J.: Analýza současného stavu prevence AIDS v Moravskoslezském kraji. In: 12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 167.

tématu AIDS bys uvítal(a) u vás ve škole? Nejvíce žáků by uvítalo besídky s lékaři, s klienty HIV pozitivními nebo AIDS nemocnými, aby je „postrašili“. Také se vyslovili pro více hodin sexuální výchovy na škole. Asi 20% odpovědělo, že neví. Asi 10% by rádo vidělo ve škole automaty na prezervativy a asi 5% žáků uvedlo jako prevenci vyšetření HIV. Z toho vyplývá, že žáci by uvítali mnohem větší informovanost ze strany učitelů.

7.5. Názory mládeže na:

7.5.1. Interrupce

Dotazník poskytl žákům zkoumaných základních škol prostor pro vyjádření svých názorů a postojů k tématům interrupce a následně k homosexualitě. Jedná se tedy čistě o průzkum tolerance dnešní mládeže ke společensky ožehavým tématům.

Tab. 33 – Jaký názor máš na interrupci, tj. záměrné a předčasné ukončení těhotenství?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Akceptuji	67%	56%	30%	18%
Jsem proti	11%	22%	30%	41%
Nevím (je mi to jedno)	22%	22%	40%	41%

Proti provádění interrupce se postavila v průměru jedna čtvrtina dotazovaných (11%, 22%, 30%, 41%). Spatřuje v tom podobně jako většina jejích odpůrců „usmrcení nenarozeného človíčka“. *Nelíbí se mi to. Kdo nechce dítě a otěhotní, je(...) Je to nefér.(...) Určitě to není správné. Pokud někdo dítě nechce, má se před těhotenstvím chránit prášky. (...) Lidi by si měli dávat větší pozor, protože to*

je škoda, když nechají potratit dítě. (...) Je to hodně krutý. (...) Tyto a podobné odpovědi jsou jednoznačně proti interrupci, nepřipouští však možnou skutečnost, že mladá dívka otěhotní, i když používá zodpovědně antikoncepci. Jak by asi zněly odpovědi v takovém případě?

Několik negativních odpovědí by se mohlo zařadit do samostatné kategorie „spíše ne“. Chlapci a děvčata interrupci nejdříve odsoudí, pak ale jedním dechem dodávají, že když je to nutné, tak se to udělat prostě musí: *Když to je nutný, tak to беру, jinak bych to ale rozhodně neudělal!* Spadají sem dvojaké odpovědi, které nevyjadřují svůj souhlas s interrupcí, pouze její nutnost.

Vcelku vysoké procento respondentů se na interrupci neudělalo svůj názor respektive neví (22%, 22%, 40%, 41%). Nutno podotknout, že kolonka „nevím“ zahrnuje i odpovědi typu: *Mně je to jedno. (...) To není moje věc. (...)*

Nejvíce však dotazovaní odkazovali na svoji toleranci, na souhlas s prováděním interrupcí. Nejčastěji argumentují tím že dítě čeká dívka – matka a ta má právo rozhodovat o svém vlastním těle. Na rozdíl od svých spolužáků, kteří s interrupcí nesouhlasí, často poukazují na to, že dívka může nechtěně otěhotnět, je moc mladá a není ani fyzicky (psychicky) ani ekonomicky připravená vychovávat potomka: *Pokud není žena připravená, tak to akceptuji. (...) Někteří lidé nemusí být připraveni, mají-li např. finanční problémy. (...) Nic proti tomu nemám, protože když žena otěhotní omylem, tak má přece svá práva to dítě nechtít a nemít.* Poslední uvedenou odpověď vyřkl chlapec. Uvádíme to proto, že se tu nabízí snad předsudek, že o právech ženy nemít dítě mluví zejména právě ženy. Z šetření však vyplývá, že odpovědím tohoto typu se hlásí dívky i chlapci téměř stejným podílem. Co se pohlaví týče, nedochází tu k žádným výrazným rozdílům v odpovědích.

Výsledky postojů mládeže k interrupci se více či méně shodují s obecným veřejným míněním. Najdou se samozřejmě zastánci, ale i tvrdí odpůrci interrupce. Ať už odpovídali respondenti kladně či negativně, mnohokrát uváděli podmínky, rovněž důvody, kterými své odpovědi doplnili a více rozvedli. Podobnou nejednotnou názorovou linií se vyznačuje i problematika homosexuality.

7.5.2. Homosexualita

Až v minulém století umožnil vědecký pokrok odborné zkoumání homosexuality jako jedné z variant sexuálního zaměření a sexuálního chování, tedy zkoumání homosexuality bez předsudků a ideologických omezení. Zajímavé přitom je zjištění, že v postoji k homosexualitě jsou – podobně jako v našem výzkumu – liberálnější ženy⁹⁴: Podle Weisse považovalo homosexualitu za přirozený projev lidské sexuality 27 % amerických studentek, ale jen 19 % jejich mužských protějšků. V České republice evidujeme jen několik málo průzkumů veřejného mínění na téma postavení gayů a lesbických žen ve společnosti. Jsou to např.⁹⁵ Sociologický ústav AVČR, Tuček a Holub a Weiss a kol. Na podzim roku 2002 začala G-Liga připravovat vlastní průzkum.

Náš průzkum přinesl výsledky:

Tab. 34 – Jaký názor máš na homosexualitu? Odsuzuješ ji nebo akceptuješ?

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Akceptuji	61%	70%	60%	73%
Jsem proti	28%	25%	20%	17%
Nevím (je mi to jedno)	11%	5%	20%	0%

Mnohem méně respondentů než v otázce interrupce odpovědělo „nevím/je mi to jedno“. Z celkového zhodnocení je také patrné, že homosexualita se těší mnohem větší toleranci u žactva, než-li interrupce. 61%, 70%, 60%, 73% žáků odpovědělo, že zcela akceptují homosexuální spoluobčany: *Jsou to úplně stejní lidé jako my. (...) Každý je jiný. (...) Akceptuji to. Tito lidé se s tím už narodili. (...) Akceptuji to. Když jim to vyhovuje/když se mají rádi.* (...) Vyskytlo se však několik málo odpovědí, kdy chlapec či dívka odpovídají, že homosexualitu sice

⁹⁴ WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001. s. 21.

⁹⁵ KAŇKA P., ŠTĚPÁNOVÁ L., BUTL, J. *Homosexualita v očích české veřejnosti* [online].

c2002-2005, poslední aktualizace 18. 12. 2003 [cit. 3. 11.

2005].<http://www.planovanirodiny.cz/svpardubice2003/sb03_homoverejnost.phtml>.

akceptují, ale vadí jim, když se na dva homosexuály (respektive na jejich projevy) musí na veřejnosti dívat.

K odpovědi „proti“ se vyslovila průměrně necelá čtvrtina odpovídajících. Narozdíl ale od předešlé otázky týkající se interrupce odpověděli respondenti stroze „odsuzuji ji“, ale již neposkytli bližší vysvětlení proč. Jistě, formulace otázky k tomuto přímo vybízí, proč potom ale respondenti u odpovědi „akceptuji“, své přesvědčení odůvodňovali slovně a jejich méně tolerantní kolegové už ně? Nabízí se odpověď, že mnoho odpůrců homosexuality kolikrát ani nevědělo, co uvést jako příčinu svého negativního postoje. Jediné důvody, které byly uvedeny zněly: *Přijde mi to divné. (...) Jsou divní. (...) Přijde mi to dost nechutné. (...)* Jedná se tedy o pouhé čtyři odůvodněné negativní odpovědi z třidvaceti.

Je to celospolečenský jev, že odpůrci čehokoliv nebo kohokoliv často nedokáží udat důvody svých postojů. To, že se studenti brojící proti homosexualitě nedokázali vyjádřit k důvodu či příčinám svých postojů svědčí možná o jejich přizpůsobení se názorům někoho blízkého, např. rodičům, kterým se své děti v jistých směrech přizpůsobují. Postoje jedinců k homosexualitě samozřejmě vyplývají i z jejich informovanosti a z jejich vlastní definice homosexuality.⁹⁶

Poslední dvě otázky dotazníku zkoumaly teoretické znalosti pubescentů o pohlavních orgánech a procesu oplození, tedy o dvou tématech, které jsou zahrnuty v osnovách II. stupně základních škol a žáci by je měli tedy čistě teoreticky ovládat.

⁹⁶ Výše zmíněný výzkum G-ligy z roku 2002⁹⁶ uvedl k 11. celostátnímu kongresu o sexuální výchově zajímavé výsledky: Třetí otázka výzkumu v dotazníku zjišťovala, co je podle dotázaných homosexualita. Nejvíce dotazovaných – 52% uvedlo, že se jedná o vztah osob téhož pohlaví na stejné úrovni jako vztah heterosexuální. 11% dotázaných uvedlo, že se jedná o odsouzení hodnou poruchu, 16% v ní vidí vztah založený výhradně na sexuálních potřebách. Postoj k homosexualitě jako k deviaci, stejně jako názor, že se jedná jen o módní záležitost koreloval se stářím nebo vzděláním respondenta. Obyvatelé Prahy berou homosexualitu jako přirozenou odlišnost ve 20%, lidé na vesnicích pouze 9%. 16% mužů homosexualitu odsuzuje, stejný názor má jen 7% žen. Nejvíce se proti homosexualitě staví muži starší 65 let. Stejně jako v našem případě pak homosexualitu nejvíce tolerují mladí lidé studující střední a vysokou školu.

7.6. Teoretická znalost minima ze sexuální výchovy (biologie člověka):

7.6.1. Ženské a mužské pohlavní orgány

Tab. 35 – Pokus se vyjmenovat ženské a mužské pohlavní orgány, které znáš:

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Ženské pohl. orgány				
Vagina	56%	65%	50%	68%
Pochva	11%	35%	10%	27%
Děloha	11%	15%	10%	5%
Klitoris	6%	20%	5%	0%
Vaječníky	6%	25%	5%	0%
Poštěváček	6%	15%	5%	0%
Stydké pysky	6%	30%	5%	0%
Nevím	33%	0%	30%	9%
Mužské pohl. orgány:				
Penis	72%	100%	60%	95%
Šourek	6%	20%	5%	0%
Varlata	33%	45%	30%	14%
Žalud	6%	25%	5%	5%
Nevím	33%	0%	30%	9%

Celkově respondenti znali více ženských pohlavních orgánů (rodidel, 7) nežli mužských (4). Nejvíce jim v paměti uvízlo pojmenování „penis“ (72%, 100%, 60%, 95%). Z vyjmenovaných ženských orgánů nejméně respondentů označilo „poštěváček“, u mužských orgánů pak „šourek“. Některé pohlavní orgány (prostata, stydká kost apod.) nebyly uvedeny vůbec. Nelze však po studentech devátých tříd a zejména pak sedmých tříd vyžadovat podrobnou anatomii. V celkovém srovnání studenti ZŠ RVJ Husovy oplývají v otázce pohlavních

orgánů většími znalostmi. Je třeba ještě jednou připomenout, co už bylo výše řečeno, poněvadž se to k otázce aktuálně vztahuje. Totiž že pubescenti celkově vzato neoplývají tolik (teoretickými) znalostmi, jak si sami myslí a jak kolikrát sami prezentují. Na to, že se jedná o látku obsaženou v osnovách a navíc o v podstatě oblíbené téma mládeže, mohly by výsledky vypadat optimističtěji. Obě sedmé třídy znalostmi předběhly devátou třídu z Jablonce nad Nisou. Jednoznačně nejvíce informovanou třídou je opět třída devátá ZŠ RVJ Husovy.

7.6.2. Proces oplození

U teoretické otázky oplození byla jako správná varianta (dotazníky děti vybízely ke stručné odpovědi) hodnocena zjednodušená odpověď typu: „Spermie vnikne do vajíčka, dojde k oplodnění a následnému vzniku plodu.“ Samozřejmě že odpovědi nezněly takto přesně, byly sem zahrnuty i odpovědi minimálně odlišné. Pro lepší představu uvádíme poslední malou tabulku, která hodnotí, kolik ze studentů odpovědělo správně na otázku (úkol): „Pokus se stručně popsat proces oplození.“ Správně odpovědělo:

Tab. 36 - Pokus se stručně popsat proces oplození:

	ZŠ RVJ Husova		ZŠ Arbesova	
	7. třída	9. třída	7. třída	9. třída
Správně odpověděli	44%	75%	30%	68%

Opět nejvyšší procento vědomostí zaznamenává devátá třída ZŠ RVJ Husova. Sedmé třídy z pochopitelných důvodů nedosahují ani poloviny správných odpovědí.

8. Závěr – shrnutí výsledků

Sexuální výchova se plně etablovala v pedagogické praxi i teorii. Stala se součástí řady výchovně-vzdělávacích programů, obsahem humanistické výchovy i výchovy ke zdravému životnímu stylu. Sexuální výchova tu nechce být proto, aby někoho pobuřovala. Jejím cílem je přispět ke kvalitnímu a hlavně bezpečnému pohlavnímu životu, vychovat jedince morálně a eticky vyspělého, chce pomoci a poradit.

V úvodu práce padlo několik otázek, které si práce kladla za cíl zodpovědět. Průzkumné šetření došlo k závěrům:

V našich podmínkách se vyskytuje sexuální výchova na školách především v rámci rodinné výchovy, určitá témata pak spadají do přírodopisu či občanské výchovy. A jak průzkumné šetření ukázalo, počet hodin, jež jsou sexuální výchově věnované, není nijak vysoký. Většinou vezme za vděk 1–3 hodinami za pololetí, v lepším případě pak (podle názoru deváté třídy z Jablonce) 4 a více hodinami za měsíc, což je ale velký nepoměr v odpovědích.

Pedagogové sexuální výchovy tvoří kapitolu sami o sobě. Ani jeden ze zkoumaných pedagogů neprošel speciální přípravou na sexuální výchovu. Kdyby se na ně ale žáci měli obrátit s případným problémem z oblasti sexuální výchovy, ve většině by tak učinili. Přesto si ale studenti nechávají odstup a zdaleka nepovažují své kantory za „ideální“. Jsou vlastnosti, které jim u učitelů obzvlášť „leží v žaludku“. Zejména pedagog stydlivý by v sexuální výchově na zkoumaných institutech absolutně neobstál. A pokud by to ani nebylo přímo nutné se radit o problémech ze sexuální výchovy s učiteli, neučinilo by tak více než 97% respondentů.

Obrátili by se spíše na své rodiče, ale ještě ve větší míře na své kamarády. Kamarádi tvoří pro pubescenta významnou skupinu osob, která ho do jisté míry významně determinuje. Dospívajícím velmi záleží na tom, co si o něm vrstevníci myslí, což se odráží i v oblasti sexuality. V nejednom případě se jedinec hrne do prvního pohlavního styku právě proto, že jeho kamarád „už to má za sebou.“

Každopádně co se sexuální výchovy jako předmětu týká, tak téměř jednoznačně je mládež pro, aby se na školách učila. Jako důvod nejvíce uvádějí

množství informací, které ve škole načerpají. Právě učitelé ve školách tvoří docela velkou část zdrojů informací z oblasti sexuality. Kromě učitelů dnes pubescenti čerpají informace od rodičů, kamarádů, z literatury, ale třeba také z internetu. Všem jmenovaným zdrojům informací přikládají respondenti také velký význam, považují je za nejdůležitější.

Pozitivní je fakt, že sexuální výhova není na institutech v kompetenci pouze kantorů, ale že určitá témata přichází přednést i odborníci v pravém slova smyslu. Na obou zkoumaných ústavech odborníci přednášeli a studenti to chápou jako kladný a prospěšný fakt. Kromě přednášky odborníka preferují žáci besedu (ne výklad) s učitelem, zhlédnutí videa či televize a vůbec jiné než běžné formy vyučování. Oblíbenosti se zde těší i odpovědi učitelů na anonymní otázky žáků a různé scénky a hraní rolí. Bohužel na školách stále převládá výklad učitele.

V oblasti názorové a postoje se respondenti z poloviny vyjádřili pro tezi, že v současnosti existuje množství literatury o problematice sexuality. Téměř všichni souhlasí s tím, že lidé by se měli brát z lásky, souhlasí ve většině také s tím, že v současné době má člověk dostatek možností zvolit správnou metodu antikoncepce. Mládež (zejména deváté ročníky) se neztotožňuje s tvrzením, že lidé by měli začít sexuálně žít až v manželství. Sedmé třídy stoprocentně (deváté třídy už ne tolik odhodlaně) prosazují pro výchovu dítěte úplnou rodinu. Jsou rovněž téměř všichni přesvědčeni, že i postižení lidé mají právo na lásku. Šetření také ukázalo, že se respondenti více jak z půlky domnívají, že rodiče nedokáží dětem dobře vysvětlit otázky sexuality. Přitakají, když se tvrdí, že je důležité, aby se dva lidé před zahájením sexuálního života poznali. Nerozhodně působí odpovědi u otázky, zda-li je možné zahájit sexuální život kdykoliv, když je dobrá antikoncepce.

V oblasti názorové pak ještě dvě otázky ukázaly, že je dnešní mládež tolerantní: K homosexualitě se stavěla o něco tolerantněji než v názorech na interrupci. Jedinci stavící se ovšem proti homosexualitě nedokázali (možná nechtěli) vysvětlit důvody proč hlasují proti homosexualitě.

Průzkum se okrajově zabýval i tematikou rodinnou, protože rodinu chápe jako jeden z faktorů vytvářející sexuální bytost. Zajímavě vypadají výsledky šetření, kdy dotazovaní uváděli synonyma pro slovo „rodina“. Nejvíce chápou rodinu jako

„domov“, podobně pak jako „klid a bezpečí“ a v neposlední řadě jako „místo, kde se mají rádi“. Nejméně odpovědí se ztotožňovalo se slovem „všechno“. Rodina tak pro dnešní mládež představuje především pevné zázemí zahrnující bezpochyby klid a bezpečí.

V otázkách partnerských vztahů byli překvapivě rozhodnější mladší žáci. Vztahy mladých lidí vypadají z počátku spíše platonicky, partnery chápou jako „lepší kamarády“. Charakteru jsou spíše přelétavého. Na jedince do maximálně patnáctého roku spadá 3–5 vztahů a výjimkou není ani 10 vztahů.

Nikdo z respondentů ještě nezahájil pohlavní život, ačkoliv hranice, kdy by si zahájení sexuálního života představovali je velmi nízká. V patnáctém roce života vidí nejčastěji hranici pro zahájení sexuálního života, avšak toto mínění nejspíše pramení z celospolečenského úzu respektive spíše zákona o prvním zákonném pohlavním styku v patnácti letech. V doplňující otázce, kdy oni sami zřejmě zahájí pohlavní život, uváděli již hranici šestnácti až sedmnácti let. Nad to ještě téměř čtvrtina starších žáků nevěděla, jak odpovědět.

Respondenti potvrzují hierarchii svatba a pak dítě. Svatbu si představují nejvíce už mezi 22.–25. rokem, dítě pak od 22–28. V drtivé většině se shodují v počtu dvou potomků. Vztahy patří mezi aktuální témata častých debat mladých lidí. Mezi vrstevníky jsou jakýmsi společenským měřítkem úspěchu. Velmi často si jedinci hledají partnery ve stejné škole, jako sami navštěvují.

To, jaké výsledky má sexuální výchova u zkoumaných jedinců vyplývá také z následujících výsledků. Jestliže se překvapivě u témat vztahů angažovali více žáci mladší, tak u teoretických znalostí se více projevovali žáci starší. Ačkoliv jejich znalosti také nejsou zcela vyhovující. K pojmu AIDS si dotazovaní nejčastěji přiřazují slovní spojení *nemoc přenosná pohlavním stykem*, na druhém místě pak *nemoc nevyléčitelná až smrtelná*. Jen sedmina respondentů sedmých tříd nevěděla, jak odpovědět. Mnohem více jich pak už ale nevědělo, jak se HIV/AIDS přenáší a jak se lze proti AIDS chránit. To, že se jedná o nemoc přenosnou pohlavním stykem věděla většina avšak další možnosti mnohým zcela unikly. Ani jeden žák sedmé třídy neuvedl možnost přenosu z matky na plod/dítě. Znalost kondomu jako ochrany byla rovněž u starších žáků téměř stoprocentní, mladší žáci však další možnosti ochrany většinou neuváděli. Na otázku, zda-li se

AIDS může týkat i žáků samotných mnozí neuměli odpovědět (více jak polovina sedmých tříd a třetina devátých tříd). Ve znalostech o AIDS a následně i o antikoncepci mají někteří jedinci ještě velké mezery.

Rovněž znalosti povšechní anatomie pohlavních orgánů a procesu oplození byly mizivé. K otázce, co žákům chybí za informace v sexuální výchově se nikdo konkrétně nevyjádřil, ačkoliv prostor k vyjádření v dotazníku byl.

Potvrzuje se tak několikrát zmiňovaná skutečnost, že pubescenti více mluví, než-li vědí. Ačkoliv průzkum očekával lepší výsledky (alespoň v teoretické oblasti), je nutno podotknout, že informovanost mládeže se tak či tak stále zvyšuje a sami žáci jeví zájem se dozvědět víc.

Bylo by jistě nezbytně prospěšné, kdyby výsledky studie byly aplikovány v pedagogické praxi. Průzkum poukazuje na konkrétní nedostatky současné sexuální výchovy: Jedná se o podmínky průběhu sexuální výchovy ve školách (ne/způsobnost pedagoga, nízká časová dotace apod.) a výsledky působení sexuální výchovy (tzn. nedostatečné teoretické znalosti žáků). Informace zde vyzískané tak mohou sloužit jako podklad pro odstranění případných nedostatků.⁹⁷

⁹⁷ Výsledky dotazníků mají i své nešvary, jež je potřeba zmínit. Nutno podotknout, že výsledky průzkumu hovoří vlastně jen za 80 respondentů ze dvou ústavů. Nejedná se tedy o dostatečně reprezentativní vzorek. Pro zgeneralizování výsledků by byl potřeba vzorek mnohem větší a reprezentativnější. Jedná se o lokální průzkum a výsledky. Navíc určité otázky v dotazníku uvedené mohly být pro některé respondenty (vzhledem k jejich věku) obtížně zodpověditelné (např. otázky prvního pohlavního styku a typů vztahů).

9. Použitá literatura:

Monografie:

- BRZEK, A. a kol.: *Průvodce sexualitou člověka*. Praha: SPN, 1993. 133 s.
- ČÁP, J., MAREŠ, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 655 s.
- FENWICK, E., SMITH, T.: *Adolescence, The Survival Guide for Parents and Teenagers*. London: Dorling Kindersley Limited, 1993. 286 s.
- FERJENČÍK, J.: *Úvod do metodologie psychologického výzkum: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. 256 s.
- FONTANA, D.: *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Praha: Portál, 1997. 384 s.
- JANIŠ, K., TÄUBNER, V.: *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus 1999.
- MACEK, P.: *Adolescence: psychické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. 208 s.
- MATĚJČEK, Z.: *Co, kdy a jak ve výchově dětí: rádci pro rodiče a vychovatele*. Praha: Portál, 1996. 144 s.
- PONDĚLÍČKOVÁ, J.: *Nezralá sexualita*. Praha: Avicenum, 1990. 144 s.
- PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, J.: *Když dívka dospívá*. Praha: Avicenum, 1989. 132 s.
- PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, J.: *Sexuální zrání mladého muže*. Praha: Avicenum 1986. s. 108.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. s. 211.
- PŠENÍČKA, O.: *Sexuální výchova v rodině: radost být matkou a také otcem*. Pardubice: Hnutí Rodina, 1994. 310 s.
- ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. 440 s.
- SIELERT, U., KEIL, S., HERRATH, F. a kol.: *Sexuální výchova: kniha netradičních metod výuky*. Praha: Trizonia, 1994. 279 s.
- ŠTŮR, I.: *Rozhovory o dospívání: nevím, co se sebou*. Bratislava: Mladé léta, 2002. 118 s.
- ŠULOVÁ, L.: *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství*. Praha: Grada, 1995. s. 112.
- TÄUBNER, V.: *Metodika sexuální výchovy*. Praha: SZU, 1996, s. 45.
- TÄUBNER V., JANIŠ, K.: *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, s. 22.
- VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. s. 522.
- WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001, 159 s.

Články v časopisech, novinách a sbornících:

- BRZEK, A., MELLAN, J.: Návrh náplně soustavné sexuální výchovy na 2.stupni základních škol a na středních školách. In: *Česká škola*, ročník 1. Praha, 1994, s. 31–35.
- JANEČEK, P.: Školáky zajímá sex. Nejvíce úchylinky. In: *Liberecký den*, 22. 10. 2005, roč. XIII/248.
- JANIŠ, K.: Sexuální výchova – vybrané otázky. In: *12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice*, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 41–54.
- MARÁDOVÁ, E.: Postoje středoškolské mládeže k otázkám partnerství, manželství a rodičovství jako východisko pro koncepci sexuální výchovy. In: *12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice*, Pardubice: SPRSV, 2004, s.76–82.
- RAŠKOVÁ, M.: Děti předškolního věku a jejich představa o lásce a rodině. In: *12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice*, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 110–114.
- UZEL, R.: Sexuální výchova u nás a v Evropě. In: *4. kongres k sexuální výchově v České republice*. Praha: SPRSV, 1996, s. 62.

VRUBLOVÁ, Y., KLUSOVÁ, J.: Analýza současného stavu prevence AIDS v Moravskoslezském kraji. In: *12. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice*, Pardubice: SPRSV, 2004, s. 163–168.

WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: Zdroje informací o sexualitě u obyvatel ČR. In: *Československá psychologie*, Academia. 1 XLIII/99, s. 65 – 66.

WYNNYCZUK, V.: Účast masmédií a dalších subjektů na sexuální výchově. In: *Cíle a poslání sexuální výchovy v České republice*. Praha: SPRSV, 1993, s. 2.

Elektronické publikace:

Co říkají experimentu mimino studenti? [online]. c1999-2005, poslední aktualizace 15. 7. 1999 [cit. 2. 11. 2005]. <<http://www.rodina.cz/clanek26.htm>>.

Kdy začít mluvit s dítětem o sexualitě? [online]. C2000-2004, [cit. 2. 11. 2005]. <<http://www.sexus.cz/clanek/1159-kdy-zacit-mluvit-s-ditem-o-sexualite?.html>>.

Schválený RVP ZV [online]. c 2005, poslední aktualizace 30. 8. 2005 [cit. 18. 9. 2005]. <<http://www.vuppraha.cz/index.php?op=section&sid=367>>.

CHVÁTALOVÁ, Helena. *Miminko nanečisto* [online]. c1999-2005, poslední aktualizace 14. 7. 1999 [cit. 10. 10. 2005]. <<http://www.rodina.cz/clanek25.htm>>.

KAŇKA P., ŠTĚPÁNOVÁ L., BUTL, J. *Homosexualita v očích české veřejnosti* [online]. c2002-2005, poslední aktualizace 18. 12. 2003 [cit. 3. 11. 2005]. <http://www.planovanirodiny.cz/svpardubice2003/sb03_homoverejnost.phtml>.

PEČENÁ, M.: *Miminko nanečisto* [online]. c1999-2005, poslední aktualizace 14. 7. 1999 [cit. 10. 10. 2005]. <<http://www.rodina.cz/clanek25.htm>>.

PROCHÁZKA, Ivo. *Prevence sexuálně přenosných onemocnění HIV/AIDS* [online]. c2002-2005, poslední aktualizace 8. 1. 2004 [cit. 2. 10. 2005]. <www.planovanirodiny.cz/sv-pardubice2003_abc.phtml>.

RAŠKOVÁ, Miluše. *Ke vztahu učitelů vzdělávání k výuce základů sexuální výchovy* [online]. c2002-2005, poslední aktualizace 8. 1. 2004 [cit. 2. 11. 2005]. <<http://www.planovanirodiny.cz/sv-pardubice2003/sb03-zakladysv.phtml>>.

TÄUBNER, Vladimír. *Sexuální výchova* [online]. c2002-2005, poslední aktualizace 13. 1. 2004 [cit. 5. 10. 2005]. < http://www.planovanirodiny.cz/sv-pardubice2003/sb03_sv.phtml>.

10. Přílohy

10.1. Seznam příloh:

Příloha 1	Dotazník I.
Příloha 2	Dotazník II.

Příloha I. – Dotazník I.

Milí žáci,

Paní učitelka/pan učitel Vám nyní předložil dotazník, který se týká témat lásky, rodiny, sexuality a vztahů. Dotazník je anonymní a údaje, které budou získány, slouží pouze k výzkumným účelům. Nemusíte se proto v žádném případě bát, že získané údaje budou zneužity. Proto Vás prosím, abyste jej vyplnili upřímně a co nejpodrobněji.

Předem velmi děkuji Eva Moravčíková

- 1) *Doplň prosím:* pohlaví:..... věk:..... třída:.....
- 2) *Uveď:* přibližná velikost místa bydliště:
- 3) *Pořadí dítěte v rodině:*
- 4) *Žiji v rodině:* a) s oběma rodiči
b) pouze s matkou
c) pouze s otcem
d) s rodiči a prarodiči
e) u prarodiče
f) u jiného příbuzného
g) nežiji v rodině (dětský domov)
- 5) *Zaškrtni všechny zdroje informací:* O otázkách partnerských vztahů a sexuality jsem získal informace od:
a) matky b) otce c) prarodičů d) jiných příbuzných e) učitelů f) vychovatelů g) kamarádů h) z literatury ch) z televize, z rádia i) z internetu j) z videokazet k) z jiných zdrojů: *uveďte:*.....
.....
- 6) *Jako první byl tento zdroj:*.....
- 7) *Za nejdůležitější považuji tento zdroj:*.....
- 8) *Podtrhni a doplň:* Sexuální výchova se na naší škole učí: jako samostatný předmět x v rámci jiného předmětu:.....
- 9) *Pokus se odhadnout, kolik vyučovacích hodin se sex. výchově ve škole věnujete (počet hodin za měsíc, nebo za pololetí apod.):*.....
.....
- 10) *Uveď u každé z těchto informací, v jakém předmětu ve škole jste ji získali a zda byla dostatečná (– oznámujte jako ve škole 1–5 - 1=nadměrně velká pozornost, 2=velku velká pozornost, 3=přiměřená pozornost, 4=malá pozornost, 5=žádná pozornost).*
Př.: o zamilovanosti: rodinná výchova, 2
a) o rozdílech mezi pohlavími:
b) o zamilovanosti a lásce:
c) o morálce v mezilidských vztazích:
d) o partnerských vztazích:
e) o manželství:
f) o zásadách zdravého manželství:

- g) o rodině:
- h) o péči o dítě:
- ch) o komunikaci mezi partnery:
- i) o rodičovství:
- j) o dospívání:
- k) o plodnosti:
- l) o reprodukčním zdraví:
- m) o sexualitě v průběhu života
- n) o péči o zdraví a hygieně pohlavních orgánů:
- o) o antikoncepci:
- p) o potratu
- q) o anatomii pohlavních orgánů:
- r) o sexuálně přenosných nemocech:
- s) o sexuální roli:
- t) o předsudcích v oblasti sexuality:
- u) o sexuálních úchylnkách:
- v) o závislostech:
- w) o zneužívání dítěte:
- x) o sex. diskriminaci:
- y) o zákonech týkajících se sexuality:
- z) o zákonu o rodině:

11) Zaškrtni všechny způsoby práce v oblasti sexuální výchovy ve škole:

- a) přednáška odborníka (lékaře, právníka, psychologa...)
- b) beseda s odborníkem
- c) zhlédnutí videa, TV pořadu
- d) přednáška učitele
- e) výklad učitele
- f) besedy s učitelem
- g) referáty žáků na toto téma
- h) odpovědi učitele na anonymní otázky žáků
- i) ankety
- j) hry
- k) scénky a hraní rolí
- l) kreslení a jiné estetické ztvárnění námětů
- m) jiné – jaké?

-) které z těchto (či jiných) metod prosazuješ Ty osobně a proč?

.....

12) Když mám nějaký problém z oblasti intimního života, obrátím se na:

.....

.....

13) Na které otázky z oblasti sexuálního života a osobní problémy by ses chtěl zeptat a dosud ses na ně nezeptal?

.....

.....

14) Můžeš se s těmito otázkami obrátit ve vaší škole na některého z učitelů? (Pokud ano, uveď jméno nebo i více jmen.):

.....
.....
15) Které informace z oblasti sexuální výchovy Vám ve škole chyběly?

.....
.....
16) Pokus se popsat, jak si představuješ sexuální výchovu ve škole. Co té dosavadní chybí?

.....
.....
17) Jaký by měl být učitel, který sexuální výchovu vyučuje?

.....
18) Odpovídá tomuto požadavku některý z učitelů na Vaší škole?.....

19) Zaškrtni prosím souhlas nebo nesouhlas s těmito výroky:

a) V současné době je dostatek literatury o problematice sexuality.	ano-ne
b) Lidé by se měli brát z lásky.	ano-ne
c) V současné době má mladý člověk dostatek možností zvolit správnou metodu antikoncepce.	ano-ne
d) Lidé by měli začít sexuálně žít až v manželství.	ano-ne
e) Pro výchovu dětí je ideální úplná rodina.	
f) I postižení lidé mají právo na lásku.	ano-ne
g) Většina rodičů nedokáže dětem dobře vysvětlit otázky sexuality.	ano-ne
h) Sexuální chování je možné ovlivnit výchovou.	ano-ne
i) Je důležité, aby se dva lidé před zahájením sexuálního života poznali.	ano-ne
j) Když je dobrá antikoncepce, je možné zahájit sexuální život kdykoliv.	ano-ne

Příloha II. – Dotazník II.

Milí žáci,

paní učitelka/pan učitel Vám nyní předložil dotazník, který se týká témat lásky, rodiny, sexuality a vztahů. Dotazník je anonymní a údaje, které budou získány, slouží pouze k výzkumným účelům. Nemusíte se proto v žádném případě bát, že získané údaje budou zneužity. Proto Vás prosím, abyste jej vyplnili upřímně a co nejpodrobněji.

Předem velmi děkuji. Eva Moravčíková

Odpovědi doplňte, kroužkujte nebo podtrhujte.

1) Třída: _____
Věk: _____
Pohlaví: _____
Vyznání: _____

2) Měla by se sexuální výchova vyučovat ve škole? **Odůvodni** své přesvědčení:

ano – ne (zakroužkuj správnou odpověď)

důvod:

3) Co pro Tebe znamená **rodina**? (podtrhněte správnou odp. – může jich být více)

- že se máme rádi
- že o sebe pečujeme
- všechno
- štěstí
- že jsme spolu
- domov
- klid a bezpečí
- nevím

4) Už jsi „s někým chodil/a“? Kolik takovýchto vztahů jsi už měl/a?

ano – ne

počet vztahů:

5) Jaký partnerský **vztah** preferuješ (nebo v budoucnu budeš preferovat)?

- manželství
- volné soužití
- sám – bez partnera (partnerky)
- nepřemýšlel/a jsem o tom

6) Kdy/v kolika letech by podle Tebe měl člověk vstoupit do sexuálního života? (tj. mít poprvé pohlavní styk) _____

7) V kolika letech plánuješ Ty svůj 1. pohlavní styk? _____

8) V kolika letech budeš přibližně plánovat uzavření sňatku? _____

9) V kolika letech přibližně budeš plánovat 1. dítě? _____

10) Kolik dětí celkově budeš chtít? _____

11) Jakou znáš ochranu/y proti početí dítěte?

12) Můžeš nějak charakterizovat, co si představujete pod pojmem AIDS?

13) Myslíš si, že se onemocnění AIDS může týkat i Tebe?
ano - ne - nevím

14) Jakým způsobem se přenáší HIV/AIDS?

15) Jakým způsobem se můžeme chránit před AIDS?

16) Jaký názor máš na interrupci tj. záměrné a předčasné ukončení těhotenství?

17) Jaký máš názor na homosexualitu? Odsuzuješ ji nebo akceptuješ?

18) Pokus se vyjmenovat ženské a mužské pohlavní orgány:

18) Pokus se **stručně** popsat proces oplození:
